55117

TISZATÁJ

XVII. ÉVF. 7. SZ.

1963. JÚLIUS

A tartalomból:

Andrássy Lajos, Buda Ferenc, Gál Sándor, Jobbágy Károly, Kiss Dénes, Papp László, Rigó Béla, Simai Mihály versei

*

Mocsár Gábor regényrészlete, Dér Endre, Tóth Béla tárcája

*

Szabó Ferenc cikke: Séta a szociográfia körül; Dalos György: Moszkvai levél a zenei élet eseményeiről; Jólesz László nyílt levele

*

Juhász Antal, Kovács Sándor Iván, Németh Ferenc, Péter László kritikai írásai

*

Olvasónapló, Tallózás, Folyóiratszemle

*

Rejtvény

ÁRA: 2 FT

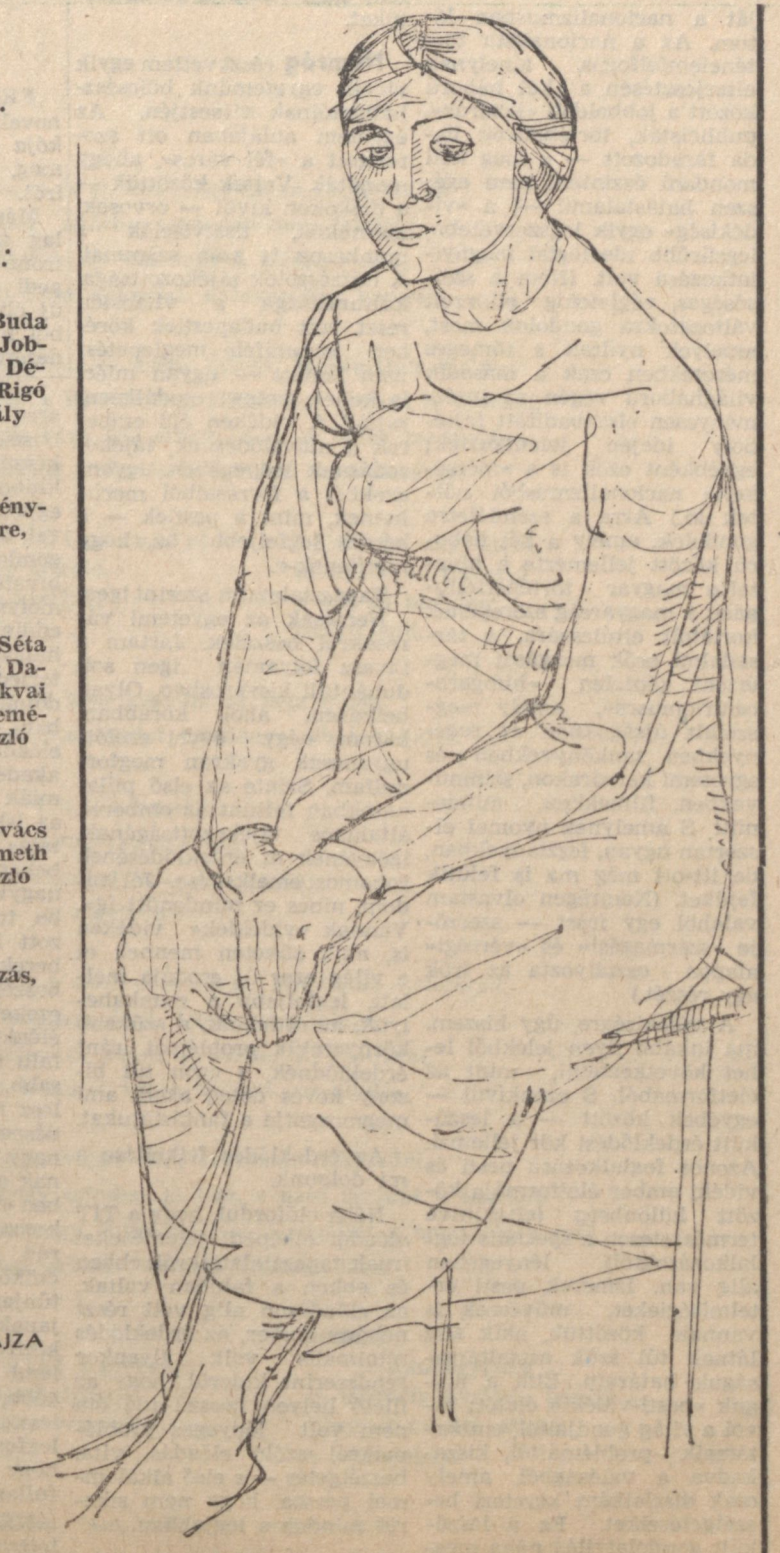

SOMOS MIKLÓS RAJZA

TARI JÁNOS:

A SZABADTÉRI JÁTÉKOK EREDMÉNYEI ÉS TÁVLATAI

1957 második felében Szeged dolgozói, vezető testületei sok más teendő közepette ismét megkezdték délelgetett gondolatuk valóra váltását; a szabadtéri játékok felújítását — húszéves szünet után. A következő évben, szinte egy emberként serénykedett a lakosság a város csinosításáért, az új lakóházak ütemesebb építéséért, és mindenért, ami a város vendégeinek méltó fogadtatásához elengedhetetlenül szükségesnek mutatkozott. Az ország minden részéből — dolgozók, vezetők, üzemek, minisztériumok, innen elszármazott művészek, a rádió, televízió, sajtó — siettek kis és nagy feladatok megoldásánál a szegediek segítségére, s 1959-ben ismét megszólalt az előadásra hívogató harsonák hangja, mely az új és megújhodott, szocializmust építő, kultúrát igénylő népet hívta már a játékok előadásaira. Felcsendült Erkel *Hunyadi László* c. operájának feledhetetlen nyitánya, ezer és sok ezer dolgozó gyönyörködtetésére, hogy aztán még nagyon sok nézőt csalogasson az ország legnagyobb színpadához.

Ez évben ötödször nyílik meg az ünnepi hetek műsorsorozata, ez alkalommal Erkel *Brankovics György* c. operájával. Nehéz, rögös út vezetett el idáig. A játékok létrehozása, fenntartása Szeged lakosain is múlott, s folyamatos megrendezése továbbra is függ elsősorban a megye, a város ezen ügy iránti szeretetén, közreműködésén, segítőkészségén, függ attól, hogy jó gazdának, vendégfogadónak bizonyulnak-e az elkövetkezendő években is. 1963-ban mindez fokozottabb mértékben szükséges, mert ha nem is beszélünk fennhangon róla — a játékok 5 éve csendes, szerény évfordulónak számít, s az elmúlt években már a nagy képességű és nevű magyar művészek mellett e színpadon olyan világhírességek is felléptek, mint Bovt, Kondratyeva, Paul Robeson, Margaret Tynes, a Bolsoj Teatr Ulanova vezette balettegyüttese, s ez országos, mi több ma már számításba vehető nemzetközi hírnévre is emelte a Szegedi Szabadtéri Játékokat. Úgy tűnik, hogy a nehezén már túl vagyunk. Valóban sok komoly akadályt legyűrtünk, azonban mégis a kezdet kezdetén tartunk. — De e kezdet biztató, nagy jövőt ígérő, sok lehetőséget magában rejtő kezdet.

A MÚLT ÉVBEN a párt illetékes szervei és a Művelődésügyi Minisztérium a Szegedi Szabadtéri Játékokat az ország legjelentősebb nyári kulturális rendezvényének minősítette. A játékok jelentősen előrelépett a nemzetközileg elismert fesztiválok, Szeged pedig a fesztiválvárosok felé. Ez nagy felelősséget ró ránk, s körültekintést igényel, mindenekelőtt tőlünk. Más országok is egy-egy nagyfesztivált tartanak fenn, amelyeknek nemzetközi művészeti szintet kell képviselniük, hogy az adott időszakban e fesztiválok keretében tekinthessé meg hazai és külföldi vendég, művész, szakember egyaránt az adott darabot európai rangú rendezésben. Magyarországon e szerepet most már Szegednek kell betöltenie, s hogy hogyan tudja megállni a helyét ebben a városunk, az nemcsak az országos vezető szerveken, hanem nagymértékben a megye lakosain is múlik. Szükséges ezt hangsúlyozni, mert nemsokára elérkezik az idő, amikor a belföldi vendégek mellett ott ülnek a külföldiek ezrei, mindenekelőtt baráti szomszédaink kultúrát szerető népei köréből.

Szeged, földrajzi helyzete következtében elsősorban Romániából és Jugoszláviából közelíthető meg igen könnyen. Ha jól dolgozunk, előbb-utóbb az ünnepi hetek színpada nemzetközi találkozók, különböző nemzetiségű művészegyüttesek és művészek színpadává válhat. Az ez évi műsor: Erkel: *Brankovics György*, Verdi: *Trubadúr*, Strauss: *Cigánybáró*, Shakespeare: *Szentivánéji álom*, Állami Népi Együttes: *Magyar Rapszódia*, a külföldi közreműködők és szereplők részvétele: Zenaida Pally, Margherita Roberti, Bruno Prevedi, Peter Glossop vendégszereplése már ez irányba is mutat.

MA MÉG a színpadon számos a provizorikus megoldás, még folyik az útkeresés, a darabok rendezésével kapcsolatosan is sok a vita (e vita a jövőben is szükséges), de több külföldi lap tudósítása már a hosszabb múltra visszatekintő fesztiválokhoz hasonlítja a játékok művészi teljesítményét, s az egyik Salzburg mellé helyezi. Ez számunkra túl szépnek tűnik, de elbizakodottság nélkül elmondhatjuk, hogy semmi okunk nincs szégyenkezésre a művészi színvonal tekintetében.

A biztató jövőért, annak valóra váltásáért, kulturális forradalmunk terebélyesítéséért sok mindent meg kell még oldanunk. Akkor lesz naggyá az ünnepi játékok, ha még az eddigieknél is jobban magáénak vallja az egész ország, s a kiteljesedéshez szükséges anyagi, erkölcsi támogatást megadja. Ha úgy dolgozunk érte folyamatosan, szívósan, s úgy vigyázunk rá, mint egyik jelentős kulturális kincsünkre, mely majdan a kultúra nemzetközi csarnokában is figyelemre méltóan csillog.

Már ma is használjuk egyszer-másszor e kifejezést: Szeged fesztiválváros. De tudnunk kell, hogy csak az alapokat raktuk le e tekintetben, s ahhoz, hogy teljességében kibontakozzék e fesztiválváros hazánkban, hosszú évek kellenek még. Tíz, húszévi munkálkodás szükséges ahhoz, hogy a szabadtéri játékokkal kapcsolatban elődeink, s a mai Szeged álmai valóra váljanak. Nagyon sok a teendő, mert a játékok alatt e város rendezettsége, tisztasága, vendégszeretete, közlekedése, vendéglátása, szórakozóhelyeinek állapota hazánk arculatát is tükrözi kicsiben. Művészeti vonatkozásban a műsor egészét tekintve ma a Dóm előtt egy fesztivál komplex programját találjuk. Sokféle elképzelés van az ünnepi hetek színes, sokoldalú megrendezéséhez. Járható útnak tekinthető az is, hogy bizonyos idő elteltével e városban legyen a magyar — részben a nemzetközi — előadóművészet találkozója.

A FEJLŐDÉS SORÁN a Dóm előtt a nagy, nehéz, tömegeket mozgató drámai darabok, az egész emberiséget érintő, s ennek a szintnek megfelelő művek a nemzeti és nemzetközi kultúra dráma- és operairodalmának legkiválóbb alkotásai kerülnének színre. A fesztivál kibontakoztatása során kapcsolódnék a játékokba az újszegedi szabadtéri színpad, a kőszínház, a Kamaraszínház, a múzeum előtere, a koncerttermek, a majdan felépülő új nemzeti színház vagy operaház. A programban idővel helyet foglalna a *nemzetközi filmfesztivál* műsora is. Az ünnepi játékok keretében hazai és külföldi népi táncegyüttesek, balettkarok, kórusok, zenekarok adnának műsort.

A sportprogram területén a már eddig is megrendezett nemzetközi találkozók körét kellene bővíteni. Üdvös lenne még jobban felkarolni a vízi sportot, melynek az előbb-utóbb felépítendő fedett uszoda (ennek tervei úgy készültek, hogy fedett körszínház szerepét is be tudja tölteni) jó teret biztosít.

Szükségesnek látszik a fesztivál időszakában évről évre megrendezni az ipari vagy mezőgazdasági tájjellegű kiállítást, mely a vendégeknek bemutatja Dél-Magyarország e téren született eredményeit.

Kulturális vonatkozásban az állandó tárlatok mellett a képzőművészek szegedi nyári tárlatát országos, majd nemzetközi jellegűvé kellene fejleszteni.

Nagy távlatokba tekintve előre: új szállodák, modern szórakozó-, kirándulóhelyek létrehozása, a Tisza—Maros szög kiépítése, üdültetési lehetőségek biztosítása, a strand európai szintre emelése szükséges. Ezen elképzelések megvalósíthatók, hiszen a város ipari, mezőgazdasági, kommunális fejlődése egészséges és egyre gyorsabb.

A játékok színtere ma még nem befejezett. A kísérleti évek után teljes egészében ki kell építeni műszaki berendezését, hogy a darabok színrevitelénél kiváló rendezőink, művészeink alkotó elképzelése gátló tényezők nélkül kibontakozhassék. Valamikor műszaki dolgozóink bizonyára megoldják — a Dóm tér környéke beépítése mellett — azt is, hogy az időjárás viszontagságaitól egyre inkább függetlenné váljék a Szegedi Szabadtéri Játékok.

SOK GONDOLAT valóra váltása lehetetlennek vagy szükségtelennek látszik ma még, s napjainkban még néhány valóban az is. Azonban hazánk fejlődésének távlatait szem előtt tartva, évről évre közelebb jutunk célunkhoz: Szeged fesztiválvárossá fejlesztésének beteljesedéséhez. Nem lesz könnyű feladat — az eddigiek sem voltak azok —, de kellő összefogással, amire az elmúlt évek tapasztalatai biztosítékot nyújtanak, ez is menni fog; bízunk benne, hogy mielőbb.

TAMÁS ISTVÁN:

Ki a vidéki?

HOZZÁSZÓLÁS CSERHALMI IMRE CIKKÉHEZ

Jó, hogy kipattant, s feltehetőleg ki is szélesedik majd ez a vita. A »vidékiség«, mint fogalom — mint lekicsinylő vagy felmagasztaló jelző, fájdalmas öngúny, esetleg korlátolt büszkélkedés formájában sok ember gondolatvilágában él. Ezerféle jelentése és árnyalata van, s napjainkban — úgy hiszem — mind változik.

Frappáns kérdés Cserhalmié: miért él itt (Szegeden) több vidéki, mint Pesten?

Egyszerű és könnyű dolog lenne a térkép után igazodni; Pesten kívül minden vidék, a pestieken kívül mindenki vidéki. Csakhogy nem így van. A »vidékiség« nem földrajzi megjelölés — legalábbis ami a kifejezés pozitív vagy negatív töltését illeti —, hanem egyfajta szellemiség, gondolkodásmód megjelölése; némi önkényes túlzással még azt is mondhatnám talán, hogy világnézeté. Régen mást jelentett ez a fogalom: az életmód, a szokások különbözőségét, gyakran osztálykülönbséget, a társadalmi érintkezés formáinak minőségi differenciáit stb. Ma — a főváros és a vidék élete közötti természetes és még igen hosszú ideig fennmaradó *ritmuskülönbséget* leszámítva — nem ezt jelenti elsősorban. A világnézet, gondolkodásmód lomhaságát, a szellemi fejlődés ütemének lemaradását sokkal inkább. Legalábbis ebben az értelemben használják ezt a kifejezést. Lehet, hogy csalódom — valami igazam azonban, úgy vélem, mégis van. Ha pedig tartalmaz némi igazságot ez a gondolatmenet, akkor az következik belőle, hogy a kérdés, abban a formában, ahogy Cserhalmi feltette, nem egészen jó. Nem él több vidéki Szegeden, mint Budapesten. (Cikkében egyébként ő is erre a végkövetkeztetésre jut, ha nem ismétli is el mondanivalójának tanulságát.)

Egész egyszerűen azért nem, mert a vidékiség — azzal a tartalommal, amelyről szóltunk — éppúgy megtalálható a fővárosban, mint Szegeden, Pécsett, Debrecenben vagy Sátoraljaújhelyen. Szívesen nevezném vidékiség helyett kispolgáriságnak, amely tartózkodási helyét illetően nincs tekintettel földrajzi pontokra. Mégsem nevezem annak, mert a vita címe »Ki a vidéki«, és nem akarok ravasz kerülőkkel kibújni e címnek — egyébként jótékonyan széles — takarója alól.

Régi és átkos örökség a rossz értelemben vett vidékiség; eredetéről hosszas fejtegetésekbe bocsátkozni itt nincs hely, s mód. De vegyük csak példaként a felszabadulás előtti húsz-huszonöt év történetét, annak közgondolkodását, »hivatalos« szellemiségét. Horthyék, amikor 1919-ben hatalomra kerültek, a feudális birtokos osztály segítségével szilárdították meg uralmukat, s ez, sok egyéb mellett, rányomta bélyegét a korszak közgondolkodásának egy részére is. Az ország élén — néhány nagyobb képességű politikustól, diplomatától eltekintve — olyan emberek állottak, akiknek értelmi színvonala és kulturáltsága megyei úri kaszinói szinten mozgott — úri kaszinói szinten, *hajnalban*, amikor a helybeli orvos, ügyvéd és bíró már hazament, s csak a környékbeli földbirtokos maradt néhány gentry-barátjával, ablakbetörés és bőgőbe ugrás céljából. (Tessék elolvasni a rövidesen megjelenő Prónay-naplót; plasztikusan támasztja alá ezt az állítást.) A rendszer egyik pillére a vidéki földbirtokos réteg volt; életmódjuk, magatartásuk, érdeklődési körük, szellemi látóhatáruk természetesen népszerűsítésre lelt a korabeli sajtó tekintélyes részében — s így ennek az osztálynak hihetetlen kulturálatlansága, sznobsága valósággal példaképpé lett. Ennek a légkörnek nem kis része volt abban, hogy a húszas-harmincas években mérhetetlenül elszaporodott a »nagyságosasszony-irodalom«; a primitív és fülledt szerelmi történetek irodalma (s ugyanez színpadon, filmen is). Amikor például a 20-as évek elején Tormay Cecil szerkesztésében megalakult a Napkelet c. folyóirat, nyíltan vallotta programjának, hogy célja: a „Juhászok, Adyk. Kosztolányik és Móriczok" egészségtelen „városiasságát" kiszorítani az „amúgy is oly művelt középosztály pszichéjéből"«. Hogy a »keresztény kurzus« mit értett városiasságon, nem kell bővebben magyarázni: fogalmai szerint káros volt s felesleges minden olyan gondolat, amely az emberek érdeklődését a társadalmi valóságra irányította, s átfogóbb, szélesebb perspektívák felé igyekezett kormányozni.

Hadd hangsúlyozzam még egyszer, hogy ezek az eszmék és nézetek éppúgy hatottak Budapesten, mint vidéken — hiszen forrása, szellemi talaja éppen az a kormányzati rendszer volt, amely a fővárosból sugározta szét... Gondoljunk a »díszmagyarság« komikus, s ma már a nevetségesség ellenállhatatlan erejével ható divatjára és pózaira.

A vidékiség szemléleti és magatartásbeli gyökereinek lényegét azonban e felületi megnyilatkozások mögött kell keresni mégis. Azt hiszem, nem járok messze az igazságtól, ha egyik legpregnánsabb önkifejezési formá-

(Folytatás a 2. oldalon.)

(Folytatás az 1. oldalról.)

ját a nacionalizmusban látom. Az a nacionalista történelemfelfogás, amelynek elterjesztésén a két háború között a jobboldali »közírók«, publicisták, történetírók hada fáradozott — s meg kell mondani őszintén: nem egészen hatástalanul —, a »vidékiség« egyik legszervesebb, legsűrűbb ideológiai megnyilatkozása volt. (Nem a szélsőséges, végletekig eltorzult változatokra gondolok most, amelyek nyíltan s tömeges méretekben csak a második világháború végén az intézményesen elszabadított fajtéboly idején jelentkeztek; egyébként ezek is a »mérsékelt« nacionalizmusból nőttek ki.) Arra a szemléletre gondolok, amely a két háború között jellemezte a hivatalos magyar történetfelfogást: a magyarság szerepének korlátolt eltúlzására, a társadalmi erők mozgását megérteni képtelen »hungarocentrizmusra«, amely megszólalt újságokban és regényekben, tankönyvekben és egyetemi katedrákon, színművekben, filmekben, mindenütt. S amelynek nyomai elszórtan ugyan, foszlányokban, de itt-ott még ma is felütik fejüket. (Nemrégen olvastam valahol egy írást — szerzője »származási« és »vérségi« alapon osztályozta az írók egy részét.)

A vidékiségre, úgy hiszem, ma inkább ilyen jelekből lehet következtetni, mint az életformából. S ezenkívül — egyebek között — a leszűkült érdeklődési kör jellemzi. Azonos foglalkozású pesti és vidéki ember életformája között különbség (eltekintve természetesen a speciális foglalkozásoktól) lényegében alig van. Ismerek pesti értelmiségieket, művészek is vannak közöttük, akik alig látnak túl szűk asztaltársaságuk határain. Élik a maguk »pesti-vidéki« életét; távol a világ gondjaitól, embertársaik problémáitól, kiszakadva a valóságból, amely csak díszletként keretezi beszélgetéseiket. Ez a leszűkült gondolatvilág néha megdöbbentő eredményeket produkál — szárnyát szegi az ambícióknak, a megismerés vágyának, megakadályozza az új élmények keresését, visszavonul a nehezebb szellemi feladványok elől. Vidékiség ez, a javából — az asztaltársaság tagjai hiába ülnek budapesti eszpresszóban vagy klubokban; a neonfény nem világítja be az életüket.

Nemrég részt vettem egyik vidéki egyetemünk bölcsészhallgatóinak vitaestjén. Az egyetem aulájában ott szorongott a »fél város«, ahogy mondták. Voltak közöttük — a diákokon kívül — orvosok, mérnökök, tisztviselők s munkások is szép számmal. A hozzászólók tájékozottsága, kulturáltsága a vitaesten részt vett budapestiek körében semmiféle meglepetést nem keltett — ugyan miért is kellett volna csodálkozni rajta? A vidéken élő emberek a művelődésnek, tájékozódásnak lényegében ugyanazokból a forrásaiból meríthetnek, mint a pestiek — a kérdés legfeljebb az, hogy merítenek-e.

Tapasztalataim szerint igen.

Nemcsak az egyetemi városokról beszélek. Jártam a tavasz folyamán igen sok dunántúli kisvárosban. Olyan helyeken, ahol korábban, három, négy évvel ezelőtt ugyancsak gyakran megfordultam. Szinte az első pillanatokban feltűnt az emberek általános tájékozottságának, igényének és érdeklődésének rohamos emelkedése. Jól tudom, nincs ez mindenütt így. Vannak »vidékiek« vidéken is, akik süketen mennek el a világ ezer új csodája mellett, legfeljebb a munkahelyük, az otthonuk, a szűkebb környezetük problémái iránt érdeklődnek, s azon túl bizony kevés dolog akad, ami megmozgatja a fantáziájukat.

Az érdeklődés felkeltése a mi dolgunk.

Néha előfordul, hogy a TIT előadói elképedt jelentéseket írnak tapasztalataikról: ebben és ebben a faluban voltak, az előadáson alig vett részt néhány ember, az érdeklődés minimális volt. Ilyenkor rendszerint kiderül, hogy az illető helyen hosszú idő óta nem volt lényeges problémákról szóló előadás, vita, beszélgetés — s első alkalommal persze, hogy nem sikerül minden a legjobban.

Közhelynek számít ma már elmondani, hogy a fővárosba való vándorlás szinte egy csapásra megszűnik azokon a helyeken, ahol a város vagy község vezetői igyekeznek megteremteni — főleg a fiatalság számára — a kulturált élet és szórakozás elemi feltételeit. Nemcsak arra gondolok, hogy táncheliyiséget rendeznek be és tvkészülékeket szerelnek fel a klubokban. (Bár teljesen egyetértek Cserhalmi Imrével abban, hogy a televízió gondolatformáló hatásáról és hivatásáról alapos felmérés, mélyreható értékelés mindeddig nem született. Tömeghatása pedig lényegesen kiterjedtebb, mint sokan gondolnák.) Gondolok — elsősorban — az ismeretterjesztő előadások, akadémiák — tszakadémiák és munkásakadémiák — az iskolán kívüli és az iskolarendszerű felnőttoktatás térhódítására, amely bekapcsolja a hallgatókat a nagyvilág szellemi áramkörébe, tudományosan megalapozott ismereteket ad, az embereket érdeklő problémákról beszél. Ahol megteremtik ezeket az alkalmakat, ott élénkülőben van a város vagy falu szellemi élete; izgalmasabb, pezsgőbb, tartalmasabb lesz minden nap. A művelődésnek ezek a fórumai igen nagy mértékben hozzájárulnak ahhoz, hogy az embereknek meglevő előítéletek, konzervatív nézetek, retrográd tudatformák rendkívül csökönyös maradványai eltűnjenek, gyorsabban szívódjanak fel; s megváltozik a közösség gondolatvilága, szellemi atmoszférája — átfogóbb, nagyvonalúbb, tágabb lesz. Márpedig ez az egyik legfontosabb feltétele annak, hogy megszűnjék a vidékiség fullasztó légköre.

NÉHÁNY problémát érintettem csak; rendszertelenül, szeszélyesen, eleve lemondva a teljességről, mert a kérdés, a vitatéma rendkívül bonyolult, szerteágazó. Talán ha többen elmondják gondolataikat, sokoldalúan, árnyaltabban bontakozik ki a »vidékiség« mai jelentősége, fogalma — s a megszüntetésének lehetőségei is.

Az élet vidám dolog

FENÁKEL JUDIT NOVELLÁSKÖTETE

FENÁKEL Juditot első novelláskötete, a *Két utca lakója* alapján úgy ismertük meg, mint jó emberábrázoló írót.

Második kötete tematikailag gazdagodást hozott. Az írónő több hónapot egy szegedi üzemben dolgozott. Itt új élményeket kapott, amikből nemcsak egyéni érdeklődésére, hanem mai életünkre is jellemző, jól kiérlelt elbeszélések csapódtak le (*Elkésett szerelem, Önéletrajz, Kóc Kata* stb.). Az üzemben, munkások között töltött idő hasznára vált Fenákel Juditnak, az élményanyag kibővülése írásai témájában kiszélesedést eredményezett. Ez esetében különösen azért jelentős, mert alkatában és szemléletében is ízig-vérig városi írónak indult, és az új élmények éppen a városi társadalom legfontosabb osztálya, a munkásság életére nyitották rá a szemét.

NÉHÁNY újabb elbeszélése azt mutatja, hogy több gondot fordít a cselekmény bonyolítására. Nemigen szőtt most sem fordulatos meséjű cselekményt, de a címadó novellában és az *Önéletrajz*ban már hősének hosszabb, változatos életszakaszát mutatja be, nem csupán egy-egy kiragadott helyzetképet. Ez a két novella példa arra is, milyen jól tudja beszéltetni hőseit. *Az élet vidám dolog* c. novellájában egy munkásember beszéli el legénykorától fogva élete történetét. Fenákel művészi eszközökkel érzékelteti, hogy az osztályhelyzetből fakadó ízlés- és igénykülönbségek mennyire élesen különválasztják a házastársakat. Írói módszere az, hogy teljesen együtt él hősével, szinte magáévá teszi annak erősen szubjektív megállapítását is, hogy a rosszul sikerült házasság, a keserű csalódások ellenére: „az élet vidám dolog«. Ez a módszer, helyesebben talán írói alapállás, sokban rokon Móricz egyes elbeszéléseinek (pl. a Csibe-novellák) és *A boldog ember*nek az ábrázolásmódjával.

Az *Önéletrajz*ban Fenákel igen súlyos erkölcsi problémát vet fel. Egy szülők nélkül, intézetben fölnevelkedett lány elzüllésének folyamata bomlik ki előttünk. Úgy érezzük, ez az elbeszélés nemcsak kitűnően sikerült jellemrajz egy kiégett, deformált lélekről, hanem figyelmeztetés is, a realista ábrázolás erejével való rádöbbentés arra, hogy az ilyen folyamatokat a közösségnek meg lehet és meg is kell akadályoznia. Erkölcsi probléma áll a középpontban az *Elkésett szerelem* és a *Negyedévesek* c. elbeszélésekben is. Az *Elkésett szerelem* — amely a kötetnek mind tartalmi, mind formai szempontból is igen jó írása, egy negyvenkét éves munkás kései szerelméről szól. A történet mindennapi: »Megszokott história, elkoptatott szavak...« — jelzi maga az író is vissza-visszatérő mondatával, de itt nem is a történés a fontos, hanem az emberek, akik ezekben az élethelyzetekben megnyilatkoznak. Méghozzá úgy, hogy egész jellemük, egyéniségük kibomlik előttünk. Milyen megrázó erejű és jellemző pl. Vargáné kirohanása Széll Anna ellen, amikor már úgy hiszi, hogy az ura visszapártolt hozzá. Ebben a jelenetben sűrítve benne van egy egész jellem. Az elbeszélés egy darab kiszakított élet igazi művészetté való lecsapódása.

SZERZŐNK mai témákról ír realista igénnyel. Írói terve az, hogy tükröt tartson az emberek elé, minél sokrétűbb képet adjon mai életünkről. Eddigi novellái alapján úgy látjuk, hogy inkább a negatív jelenségek és figurák érdekelték. Ezt már Kiss Lajos is megállapította *Az első kötet után* c. írásában (Tiszatáj, 1962. június), figyelmeztetve arra, hogy a pozitív, előremutató elemek megrajzolása nélkül a mai valóságról nem lehet átfogó ábrázolást nyújtani. A negatív jelenségek túlsúlya véleményünk szerint az írónő kritikai érzékéből és erkölcsi kórtünetek iránti fogékonyságából adódik. Emellett megfigyelhető az is, hogy különös szeretettel ábrázol az átlagembertől elütő, groteszk emberi tulajdonságokat (*A könyvelő és a többi ember, A kalyiba, Öreg harcos*). Otz Károly könyvelő, a rozzant viskójukhoz körömszakadtáig ragaszkodó öregek és a veterán Kulcsár Antal sikerült novellahősök, és ábrázolásuk jó iskolája a kísérletező tollú művész jellemfestő erejének —, de szeretnénk, ha inkább a tipikus alakok és helyzetek felé mutatna iránytűje.

Fenákelnek van mondanivalója a falun lejátszódott nagy társadalmi-gazdasági változásról, a tsz-szervezésről is (*Agitátorok*). Erre az elbeszélésre az jellemző, hogy kifejezetten a városi ember szemszögéből nézi és ábrázolja a parasztot. Objektíve az ő oldalukon van a történelmi igazság, de meg sem kísérli, hogy belülről bemutassa a belépni nem akaró, konok Beke Ferencet. A novella — mint szerkezetileg lezárt helyzet- és jellemkép — így is a kötet egyik legjobb alkotása, sőt csak így lehetett jó! A szerző így tudott igazán azonosulni a városi agitátorokkal, bemutatva őket egyéni problémáikkal, napi gondjaikkal együtt.

BIZONYOS fenntartással kell fogadnunk a kötet legfordulatosabb írását, a *Negyedévesek* c. hosszabb elbeszélést. Cselekménye gyorsan, filmszerűen váltakozva pereg, nagyon jó életismeretről, lényeglátásról tanúskodik, de voltaképpen az első kötetében megjelent *Forrófejűek* és *A svihák* c. novellák összeötvözése és újraírása. Az új novella megformálása jobb, de nem mond többet a témáról az előzőknél.

Formai szempontból Fenákel eszménye a racionális tömörség. Sallangmentes egyszerűségre törekszik a szerkesztésben és nyelvi kifejezésekben egyaránt. Nincs egy fölösleges jelzője, mellékmondata, minden a helyén van. Ez a formai letisztultság, kiforrottság jelentős részben tudatos írói fegyelmezettség eredménye.

A novellák kompozícióban is hozott újat. Emberábrázolásához ügyes, hajlékony kifejezési módot talált azzal, hogy hőseit jól beszélteti (*Az élet vidám dolog, Önéletrajz, Párnás ajtó mögött*). Ennek az ábrázolásmódnak a rideg, szenvtelen írói alaphanggal való sikeres ötvözését találjuk a *Nem ,olyan, mint a többi* c. elbeszélésben. Ügyesen tud egy-egy odavetett megjegyzéssel, érzékletes hasonlattal embereket jellemezni. (Pl. »szénbajusza alatt, mint harminckét frissen köszörült kés, ragyogtak a fogai...«.)

Fenákel éles szemű emberábrázoló és ökonomikus egyszerűséggel dolgozó író. Ami ma még tanult, mondhatnánk mesteremberi fogás nála, az minden bizonnyal igazi művészetté mélyül. Ezek az erények adnak biztosítékot, hogy további fejlődést reméljünk tőle és érdeklődéssel várjuk regénnyel való jelentkezését is. (*Tiszatáj—Magvető, 1963.*)

JUHÁSZ ANTAL

SZABÓ FERENC:

Séta a szociográfia körül

I. Szükségünk van-e ma szociográfiára?

A szociográfia iránti érdeklődés, a szociográfia súlya és tekintélye az utóbbi években ismét örvendetesen megnövekedett hazánkban. A párt és a kormány nyílt, őszinte légkört teremtő politikája felszabadította a személyi kultusz időszakában hallgatásra vagy legjobb esetben is lakkozásra kényszerített „műfajt". A tömegekkel összeforrott vezetés ma a gazdasági-társadalmi valóság, a tudati viszonyok alakulásának állandó szemmel tartását és sokoldalú, kendőzetlen rögzítését igényli, gyökeresen szakítva az élet gyors változásaitól elmaradt, bürokrata-dogmatikus irányítás szemellenzősségével.

A társadalomleírás régen várt, újabb fellendülése évek óta egyre súlyosabban érezhető hiányt pótol. A felszabadulás óta falun és városon végbement óriási változások fő mutatói, a globális számok és tények közismertek, hitelesen megadják az alapvető vonásokat és jellegzetességeket. A mindennapok valósága emellett gyakran figyelmeztet rá, hogy az általános, a tendenciát képviselő jelenségek sohasem mindenütt egyforma erejűek. Az élet ezerféle árnyalatot, bonyolult összetételeket termel. Egyoldalú, kevés eredménnyel kecsegtető vállalkozás lenne, ha ezek alapos ismerete nélkül akarnánk általános érvényű megállapításokhoz jutni a társadalmunkon belüli kisebb-nagyobb közösségek jellemzésénél, öntudati fejlettségük, munkamoráljuk stb. lemérése során. *Nem kétséges emiatt, hogy napjaink valóságának feltárásában és rögzítésében, a rokontudományok mellett, oroszlánrészt kell juttatnunk a marxista—leninista alapon álló, tudományos és szépírói indítékú, módszeres, sokoldalúságra leginkább képes szociográfiai munkának.* A társadalomleírás mainál nagyobb arányú, marxista művelése nélkül rejtve marad igen sok jelentős tényező, amelyek ismerete hiányában a mai életről adott kép részleteiben sablonos, színtelen és hiányos lehet.

A kibontakozás kezdeteit élő hazai marxista szociológia tudománya mindaddig szerény keretek közé kényszerül, amíg a szociográfia művelői bőséges anyagot összse nem hordanak számára. A nemzetközi színvonalhoz mérve alig dicsekedhetünk kiemelkedőbb eredményekkel a szociológiában. Elmaradottságunk felszámolása ügyében nemrégen pártunk elméleti folyóirata is szót emelt. (Hegedűs András: *A mai falu és a szociológiai kutatás.* Társadalmi Szemle, 1963. április.)

A szociológia és a számára alapvetően szükséges társadalomleíró munka szélesebb kibontakozásának igénye még nem mindenütt talált megértésre. Egyesek a szocializmus keretei között létjogosultságát is kétségbe vonták. Az erről nemzetközi méretekben folyó vita bebizonyította a marxista szociológia és szociográfia feltétlen szükségességét. Megdőlt az a dogmatikus előítélet is, amely minden szociográfiában valamiféle „eredendően ellenzéki" megnyilvánulást látott. Kétségtelen, hogy a történelmi materializmus alapján folyó társadalomvizsgálathoz a kritikai alapállás, a dialektikus szemlélet elválaszthatatlanul hozzátartozik. Rendszerünk vívmányai, tömegekben gyökerező ereje azonban biztosítékot nyújtanak arra, hogy a kritikai szemlélet, a néphez való hűség jegyében, a valódi, közérdeket érintő hiányosságok feltartására törekszik, és nem fajul rossz szándékú, minden áron hibát kereső gáncsoskodássá.

Hazánkban a szociográfiának a szépirodalommal szoros kapcsolatú s attól gyakorlatilag elválaszthatatlan alkotásai a legismertebbek, méltán legnagyobb publicitásúak. Egyáltalán nem lényeges az, hogy hová skatulyázhatunk be egy-egy szociográfiát, értékeit éppen az mutatja, hogy számos műfajban megállja a helyét, felhasználja azok legjobb elemeit. (Illyés Gyula: *Puszták népe,* Féja Géza: *Viharsarok,* Darvas József: *A legnagyobb magyar falu,* Erdei Ferenc: *Futóhomok* stb.) A szépírói erények bevonulása a tudományos rangot kivívott társadalomleírásba oldottabb formájúvá, olvasmányosabbá, érzelmi téren is hatásossá tette a szociográfiákat. Jórészt a tényfeltárásokhoz kapcsolt megállapításokból fakadt, értékelő, útmutató szubjektív írói soroknak köszönhető az immár klasszikussá vált, régebbi szociográfiák egykorú sikere, ma is megragadó heve, mozgósító ereje. Az úgynevezett irodalmi szociográfia változatos, hosszabb-rövidebb formái (például a szociográfiai riport is), amelyek tudományos értékű adataikat és következtetéseiket művészi eszközök segítségével adják közre, olyan kipróbált és sikeres formák, amelyek továbbra is a követendő utat mutatják íróink számára. Az újabban megjelent, figyelemre méltó alkotások sikere is ezt bizonyítja ebben a műfajban. A szigorúan, tálalási módjukban, stílusukban is tudományos jellegű szociográfiák szélesebb olvasókörre, érdeklődésre nehezebben számíthatnának ma is.

II. Szociográfiánk múltja és jelene egy gyűjtemény mérlegén: Gondos Ernő: A valóság vonzásában I—II.

Igen értékes összeállítás jelent meg néhány hónappal ezelőtt a Szépirodalmi Könyvkiadónál. A válogatás és az esszéstílusban megírt gondolatgazdag bevezető tanulmány Gondos Ernő munkáját dicséri. Az első kötet a századfordulótól a felszabadulásig, a második az 1945 után született szociográfiai írásokat (önálló tanulmányokat, cikkeket, riportokat és hosszabb művek részleteit) foglalja magában, azzal a szándékkal, hogy tartalmas ízelítőt adjon a hazai társadalomleírás hat évtizedének sokszínű terméséből. Legutoljára Meggyesi János példás válogatása jelent meg hasonló céllal a felszabadulás előtti városszociográfiákból. *(Vasszínű égbolt alatt.* Bp. 1961.) Gondos Ernő összeállításában többek között a hangsúlyozottabb történetiség is újat jelent.

A valóság vonzásában bevezetője a magyar szociográfia eddigi pályafutásának, elvi kérdéseinek tömör összefoglalása. A szerző helyesen emeli ki, hogy hazánkban a századvégi agrárszocialista megmozdulások hatására indultak el a társadalomleírás első kísérletezői. Első világháború előtti, kezdő szociológiai irodalmunk már komoly értékeket produkál, különösen a radikális értelmiség néhány tagja tevékenykedett maradandóan. (Fényes Samu, Bosnyák Béla, Braun Róbert.) Hosszabb hallgatás után a 20-as évek közepétől — eleinte nagyobbrészt hivatalos célok szolgálatában — éledt fel újra a társadalomleírás. Az ellenforradalmi rendszer beváltatlanul maradt, demagóg ígéreteit követő teljes kiábrándulás, a gazdasági válság, az üldözések ellenére is megerősödött munkásmozgalom, a fasizmus veszélye és más tényezők adtak alapot a hazai szociográfia, a „falukutatás" addig nem látott felvirágzásához a 30-as évek közepén. Gondos Ernő tanulmánya teljes joggal hangsúlyozza az illegális Kommunista Párt befolyásának, ideológiájának kiemelkedően fontos szerepét az úgynevezett népi írók legjobbjainak szociográfiai alkotásaiban. A bátor kézzel végzett válogatás jól tükrözi azt is, hogy sokféle ideológiai irányzat, gyakran a marxizmustól távol eső eszmék talajában gyökereztek az egyes írások szerzői a 30-as esztendőkben. Már akkor is, ma pedig különösen, csak kritikával olvashatjuk e munkák nagyobb részének számos megállapítását. A gyűjtemény első kötetét olvasgatva azonban alkalmunk nyílik annak lemérésére is, hogy kisebb-nagyobb tévedéseik, gyengeségeik ellenére, nagyon sok tanulni és felhasználnivaló van bennük, amik nélkül a jó mai szociográfia sem érhet el magasabb csúcsokat. A néha szinte páratlanul alapos tényfeltárás, a sok frappáns következtetés általában igen széles tájékozottságból táplálkozott és rangos írói megformálásba került az olvasó elé.

A népi írók fénykorát a szociográfiai alkotásokban jellemző sok ötlet, szellemesség, eredeti megoldás mai szociográfiánkban mintha kevésbé lenne meg. Ebben a tekintetben és talán a téma szenvedélyes, s amellett imponáló ismeretanyagra támaszkodó, fényes intelligenciára valló megragadásában sokat kell meríteni ma is a 30-as évek legjobb társadalomleírásaiból, szociográfiai riportjaiból.

Jobbágy Károly: TWIST

»Ha figyelembe vesszük... az atomfegyverek összefüggését... az eszmei harccal, akkor megállapíthatjuk, hogy valóban veszélyes időket élünk...«
(Kennedy, 1962. dec. 18.)

»Ha meggondoljuk, a világ ma, képletesen szólva, termonukleáris fegyverekkel megrakott aknamezőn él.«
(Hruscsov, 1962. dec. 12.)

Valakinek csomag jött Belgiumból, benne egy nagy mikro Philips lemez. Feltettem én is: Lássuk hát, mi ez? S hallgattam, amint Johnny Hallyday tombol, rekedt hangon ordít »Let's twist again«, s rá tömegek füttye, vad dobogása hömpölygött válaszul, mint egy távoli rém. E rekedt hangnak van ilyen varázsa? — mely már nem is dal, inkább jajgatás... Ez lenne, ez a furcsa, csupa láz, ordítozás oly végtelen csodás? amitől kar s láb rángatódzni kezd?

Úgy szól »Let's twist again«,
mint a rémült sikoly.
Üvölti »twist again«,
mint az ítéletét.

Felnéz s kihűlt egén
holnapja fuldokol,
lassan kihúny a fény,
s zuhan a vaksötét.

És nincsen más, és nincsen más, csak kósza dal,
csak vad sírás vagy kacagás — végletben jár a fiatal

»Twist again«
Oldódó félelem.
Te súgd meg »twist again«,
mi lesz velem?

Fiatalok ritmikus, csavart mozdulatában,
mikor hajlik a térd s derék önkívületben;
kalimpáló kezük, remegő térdük láttán
rémülten nézem: mily kor dalosa lettem?

Nem bíznak semmiben. Háborúban születtek,
felnőttek s pusztulást ígérget ordítozva
a hisztériás világ, s ennek a rémületnek
hulláma csapkod itt, s nincs, mi nyugalmat hozna.

Ezért kell
»Twist again«.
Véged, szelíd öröm!...
Szépség!... — Leány, legény,
gyerünk! a perc ha jön,

remegjen mindened,
mint a hideg, ha lel,
kalimpáljon kezed,
guggolj, s nőj égre fel...

Mert ez a vad ritmus, ez ad csak feledést,
mi »volt«, megunt; torkig vagyunk; a régi szép, az mind kevés

»Twist again!«
Nem tánc ez már csupán,
— életmód. — Twist again!
annyi kudarc után.

Nincsen kitárult lélek, mámortól égő szem sincs.
Unott, bús lárvaarcok ringnak az őrületben;
egy-egy fanyar grimasz, előrehullott hajtincs
nyomán a pillanatnak ijedt madara rebben,
de hát hová is szállna? Egy-lábon forgó testek
tekerednek, akárha sugársebekben tennék;
kezek hattyúi is, már-már a földre esnek,
pedig ott fenn suhogtak a levegőben nemrég.

Nem mondják — mégis értem. Mozdulatuk kiáltja,
ettől remeg itt minden. Himnusz ez, nem is táncdal.
Akit már nem fűt érdem, sem a bölcs majmolása,
öntudatlanul is így szól minden mozdulatával:

»Ó, ritmus! Twist again!
te vagy még biztató.
Más e föld kerekén
hamisítható.

Nálad, ha egy ütem
hiányzik — felborul
a dal és hirtelen
ízekre hull.

Ez végre itt nem hazudik és nem papol,
a kor felett az őrület mozdonya zihál, zakatol.

Twist again!
Amíg ropja a láb,
rikoltsd szét, sírj szegény
te legalább!«

Nem csak a térd nem bírja. Mindenük belefárad.
Emeld magasra őket, lélek harmóniája.
Ne romlásukra leljen az ember új csodákat,
csapzott hajukat végre simítsa, ne zilálja.

Vágynának vígan élni, tervezni, lelkesedni,
tudni, hogy minden jó lesz, s nem lázadni a táncban
— tudva vagy öntudatlan — ... Szállni s nem földre esni
e boldog, örömet mímelő kavargásban.

De addig
twist again!
Drága, bolond divat,
eljárják szép remény
a táncaidat.

Benned
mindegyikük
— bármely nyelven beszél —
mindent meglel. Hitük
a szenvedély.

Az értelem, lám, szüntelen rejtelmeket,
rémet mutat; hát indulat, te szólsz helyettük vad, rekedt

hangon, hogy
twist again!
— Járj át, akár a kés!
Ne lássék semmiképp
a kétségbeesés.

Gondos Ernő munkája első részének válogatási szempontjaival általában egyetérthetünk. Néhány megjegyzésünket mégsem hallgathatjuk el. Elhagyható lett volna pl. olyan írások szerepeltetése, amelyek a közelmúltban is megjelentek. A Meggyesi János szerkesztette, fentebb említett gyűjteményben már olvasható a Gondos-kötet három darabja (Jahn Ferenc: *Kispest szociográfiája,* Németh László: *A Medve utcai polgári,* Darvas—Jahn—Bálint—Forgács: *Visegrádi utca 20—24.)* és Földes Ferenc munkája teljesebb változatban. Ezek helyett kevésbé közkézen forgó írásokat szívesebben láttunk volna. Akárhogy is nézzük, Szabó Zoltán és esetleg Kovács Imre *akkori* működése is megérdemelt volna egy-egy részletet. A válogatás történeti jellege — megfelelő kritikai állásfoglalással — ezt meg is kívánná. (Salgótarján vagy Miskolc rajza a *Cifra nyomorúság*ból pl. ide kívánkozott volna.)

Úgy érezzük, hogy Gondos Ernő túlságosan bízik az olvasó önállóságában, felkészült voltában. Az igen jó vezérfonalat nyújtó bevezetőn kívül nagyon szűkmarkúan bánt a jegyzetekkel. A kevésbé ismert szerzőkről többet is írhatott volna, a felhasznált folyóiratokról is hasznos lenne néhány eligazító megjegyzés. Helyenként a konkrét kritikai állásfoglalás sem ártott volna.

A felszabadulást követő másfél évtizedben született szociográfiákból összegyűjtött második kötet kedvező képet ad a műfaj megújhodásáról. Az újjáépítés, a földosztás élményéből táplálkozva számos ilyen, főleg riportjellegű írás jelent meg. A személyi kultusz éveiben szociográfiával alig lehetett foglalkozni A XXII. kongresszus utáni őszinte, a dolgozó tömegekre építő légkörben, az utóbbi időkben egymást érik a színvonalas, sok munkával készült adatfeltárásra épülő, igényes tollal készült társadalomleírások, közérdekű problémákat tárgyaló szociográfiai cikkek, riportok. Közülük elsősorban a *Hazai Kis Tükör* címen 1961-ben megjelent, reprezentatív gyűjteményt emeljük ki, amely 22 író országjárásának eredményeként született.

Gondos Ernő válogatása részint már másutt is napvilágot látott írásokat, másrészt először itt olvasható alkotásokat gyűjtött egybe a második kötetbe. Nem volt könnyű dolga, hiszen az első kötettel lehetőleg egyenrangú összeállításra törekedett. Munkáját szép eredmény koronázta. (A felvett 17 írás közül 12 az utolsó három év terméke.) *Mai szociográfiánkat a bátor, lényegesre törekvő és igényes témaválasztás, a tájékozottság hitelessége és a már többször említett szépírói kvalitások jellemzik.* Természetes, hogy a megformálás színvonalában jelentős eltérések vannak. Biztató, hogy egyre többen foglalkoznak szociográfiával íróink közül s igyekeznek újszerűen, de a régibb és bevált módszerek felújításával is, hiteles képet adni társadalmunk gyors változásairól, munkásaink és parasztságunk tudatának, életviszonyainak, szokásainak szocialista irányú alakulásáról. Statisztikai felméréstől (Mód Aladárné: *Dolgozó nők a munkahelyen és otthon)* a kutatástörténeti tanulmányon (Erdei Ferenc: *Egy különös falukutatás története)* át egy szocialista brigád életéről (Molnár Géza: *A valóság öntőformái),* a szövetkezetbe tömörült parasztság helyzetének alakulásáról (Pozsgai Zoltán: *Nagymezejű Kisalföld)* és még sok másról kapunk izgalmas tudósítást a kötetből.

Még egyszer hangsúlyozzuk: a válogatás nem volt egyszerű feladat a második kötetnél sem. Ettől függetlenül aránytalannak tarthatjuk, hogy az 1960 előtti esztendők termését kissé mostohán kezelte Gondos Ernő. Ha Károlyi Mihály megragadó őszinteségű, nagyszerű emlékezését tematikailag még a múlthoz számítjuk (egyébként pompás bevezető a második részhez!), mindössze négy írás képviseli felszabadulásunk első tizenöt évét. Ez kevés még akkor is, ha a személyi kultusz idejének szilenciumát beszámítjuk. A hiányt részint a vidéki folyóiratok 1949-ig megjelent évfolyamaiból vagy pl. (többek között) a *Válasz*ban megjelent írásokból (a földreform-pályázat stb.) bizonyára pótolni lehetett volna. Az első résznél hiányolt jegyzeteket — ha kisebb mértékben is — az olvasó szintén nagy haszonnal forgathatná. Egyébként nem élt ez a gyűjtemény a fényképek közlésének lehetőségével sem. Ha a *Viharsarok* vagy a *Futóhomok* régi kiadásainak szenzációs felvételeire gondolunk, sajnálhatjuk az elszalasztott alkalmat.

A valóság vonzásában két kötetét módszeresen válogatott, hasznos küldetésű, igen értékes gyűjteményként tarthatjuk számon. Végső tanulságát szociográfiánk múltjának, jelenének és holnapjának mérlegelésekor körülbelül úgy summázhatjuk, hogy *íróink mai társadalomleírásait általában az eszmei igényesség és biztonság, ugyanakkor a művészi megformálás helyenkénti szürkesége és gyengesége jellemzi. A régebbi szociográfiák feltétlen kritikát követelő, nemegyszer zavaros nézeteket tükröző megállapításai ma már nyilvánvalóak, lendületük, ötletességük, érzelmi hatékonyságuk ereje azonban követést kíván.*

III. Néhány szó a szegedi feladatokról és lehetőségekről

Szeged kulturális múltjában közismerten számos jele van az erős szociográfiai érdeklődésnek. Elsősorban Tömörkény István, utána Móra Ferenc nevét lehet idéznünk. A *Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégium*ának működése a húszas évek végétől a hamarosan felvirágzó falukutatás kiváló előiskolája volt. A felszabadulás utáni első évek ilyen természetű helyi kezdeményezései, eredményei is figyelmet érdemelnek.

Az utóbbi időben megújhodott hazai szociográfia megerősödésében, be kell vallanunk, Szegednek eddig még nem volt jelentősebb szerepe, Tóth Béla néhány írása és egy-két kisebb *Tiszatáj*-cikk jelzi mindössze az érdeklődés meglétét. Nemcsak a fővárosi folyóiratok, de pl. az *Alföld* vagy a *Jelenkor* is megelőzte a szegedieket. Kétségtelen, hogy egyebek mellett a Tiszatáj most használatos formátuma sem igen alkalmas ilyen természetű, hosszabb írások közreadására, bár ez természetesen nem magyarázhatja meg a szociográfia iránti mérsékeltebb vonzalmat. Inkább a kezdeményezés hiányzott eddig. Mindenkinek tetszik pl. a debreceniek *Tanyakérdés — sorskérdés* vitája. Hasonló súlyú, megírásra érdemes problémákat nálunk is többen meg tudnának ragadni. Tóth Béla pl. a Békés megyei Dombiratos község gyökerekig hatoló vizsgálata után született, újszerű és roppant érdekesnek ígérkező szociográfiáján dolgozik, jó részével el is készült. Hasonló munkákat várunk nagyobb számban.

Vidékünk ezernyi témát kínál a társadalomleírás művelőinek. Szeged és tágabb környékének írói »terepbejárása« olyan nagyszerű eredményekkel járna, hogy a legvérmesebb reményeket is túlhaladná. Volt már egyszer ilyen, igaz, történeti aspektusú, de folytatás nélkül maradt, kitűnő kezdeményezés a Tiszatájban Székely Lajos írása *Békéscsabáról* (1961. december) Szűkebb hazájuk felmérésén kívül joguk és kötelességük a Szegeden és a Dél-Alföldön élő íróknak, hogy az országosan vitatott témákról is elmondják a magukét. Szegeden, úgy gondoljuk, elsősorban a szépírói szándékú szociográfiák születésének vannak meg az előfeltételei, legalább-is egyelőre. Mielőbb lehetőséget kellene keresni és teremteni a tudományos igénnyel készülő társadalomleírások létrejöttéhez is. Az illetékes helyi fórumok minden bizonnyal megtalálnák a módját, hogy ehhez segítséget adjanak, a megfelelő szervezeti kereteket biztosítsák.

A Tiszatáj szerkesztőségében néhány hónappal ezelőtt már szélesebb körben szó esett a szegedi írók szociográfiai érdeklődésének helyzetéről és az előttük álló, ilyen természetű feladatokról. Ennek eredményeként, remélhetőleg, a megjelent műveken is lemérhetjük majd az eddig számos vonatkozásban tapasztalt vonzalmat a társadalomleírás iránt. A helyi irodalom más területeinek komoly rangja, alkotóinak tehetsége biztosíték arra, hogy Szeged ezen a téren is hamarosan szép eredményeket mondhat magáénak.

Szabó Ferenc tanulmányához — különösen a szegedi hagyományokat és feladatokat érintő részhez — szívesen közlünk hozzászólásokat. (A szerk.)

KÜLFÖLDI VENDÉGSZEREPLŐK A SZEGEDI SZABADTÉRI JÁTÉKOK EZ ÉVI MŰSORÁBAN

A Szegedi Szabadtéri Játékok az idén is színes produkcióval lepi meg a közönséget. A műsor azt bizonyítja, hogy a művészeti bizottság tovább merít nemzeti operairodalmunk gazdag anyagából. Ezúttal az Erkel-operák bemutatóinak sorában a Brankovics György című opera szerepel. Az idén műsorra tűzik Verdi nagyszerű operáját, a Trubadúrt is, továbbá szerepel a Szentivánéji álom, a Cigánybáró bemutatása, valamint új műsorával szerepel a Magyar Állami Népi Együttes.

A kiváló magyar énekesek és színészek — Mátyás Mária, Simándy József, Házy Erzsébet, Bessenyei Ferenc, Maleczky Oszkár, Kőműves Sándor, Tompa Sándor, Szalma Ferenc és több más jeles művész mellett több külföldi neves énekes is vendégszerepel az idén a Szegedi Szabadtéri Játékokon. E művészeket mi is bemutatjuk olvasóinknak.

Eduard Strauss

Osztrák karmester. 1910-ben született Bécsben. Az idősebbik Johann Strauss dédunokája. Nagyatyja, Eduard Strauss testvére volt az ifjabbik Johannak és Josefnek, a Falusi fecskék stb. szerzőjének. Az ifjabbik Eduard a Bécsi Konzervatóriumban az operatanszakot vezette karmesteri pályafutása előtt. Egész Európában vendégszerepelt már, sőt Japánban, Koreában és a Fülöp-szigeteken is vezényelt. Tavaly járt a Szovjetunióban is. Ez év tavaszán megkezdte Lehár Vígözvegy című operettjének betanítását, melyet az idén ősszel mutatnak be ugyanabban az épületben, ahol 90 évvel ezelőtt Verdi Aida című operájának ősbemutatója volt.

Margherita Roberti

Amerikában született. Édesanyja olasz, édesapja pedig francia származású. Margherita Roberti 13 éves kora óta énekel. Első énektanulmányait egy kis városkában, Jovában kezdte. Tehetségére hamar felfigyeltek, s további zenei tanulmányok folytatására ösztönözték. Szülei New Yorkba küldték, ahol a híres Mo. William S. Bradynél, s ezzel egyidőben több hírneves művésznél — Prosn, Ponselle, Freida Armpel — tanult.

Tizennyolc éves korában debütált a St. Louis-i városi operaházban, mint operetténekesnő. Ezután számos operettben szerepelt, s több koncertje és televíziós fellépése volt. Négy esztendőn át a Levegő Chicagói Színháza című híres rádióműsorában az első Nő szerepét alakította. Ebben az időszakban kezdte fényes operaénekesi pályafutását, majd 1956-ban Olaszországba ment, hogy olasz nyelvtudását tökéletesítse. Ugyanitt tovább folytatta énektanulmányait neves olasz mestereknél, Torinóban debütált a Trubadúr Leonóra szerepében, s ettől kezdve neve a legnagyobb és legfontosabb színházak plakátjain mindenütt szerepelt.

Eddig a következő színházakban lépett fel: a Bolognai Városi Színház, a palermói Teatro Massio, a cataniai Teatro Bellini, a Római Operaház, a nápolyi San Carlo, a velencei Teatro Felice, a trieszti Teatro Verdi, a genovai Carlo Felice, a veronai Aréna, a római Terme di Caracalla, a firenzei Maggio Musicale. Külföldön a lausanne-i fesztiválon, a Párizsi Operaházban, a Bécsi Operaházban, a londoni Covent Gardenben, a chicagói és a San Francisco-i Operaházban, a New York-i Metropolitánban, továbbá Madridban, Bilbaóban, Mexikóban, Caracasban és más nagyvárosokban szerepelt.

Peter Glossop

Sheffieldben született, tanulmányait is az ottani középiskolában fejezte be. Pályafutását banktisztviselőként kezdte. Rendkívül érdeklődött azonban a zene és az ének iránt, s tovább képezte magát. Először Miss Eva Richnél tanult, ugyancsak Sheffieldben. Glossop ezt követően nemsokára kiemelkedő tagjává vált két helybeli műkedvelő operatársulatnak is. 1952-ben rész vett Észak-Anglia képviseletében a Metro Goldwyn-Mayer filmgyártó cég által rendezett Caruso-emlékversenyen, amelyen sikert aratott. Ezután választotta élethivatásként az énekesi pályát. Egy évadon át énekelt kórusban, majd ezt követően szóló baritonként szerepelt. Először kisebb szerepekben mutatkozott be, majd fokozatosan egyre fontosabb szerepeket kapott. Ma már több mint 20 nagy baritonszerepet ölel fel repertoárja.

A hat láb magas, vörös hajú énekest ma már Anglia egyik legkiválóbb baritonistájaként ismerik. Most már Joseph Hislophnál, az egykori világhírű tenoristánál tanul, és operaszerepein kívül széles repertoárral rendelkezik népdalokból, balladákból, dalokból. Hanglemezfelvételei népszerűek az angol televízióban és a BBC-ben. Glossop bejárta már egész Angliát, és mindenütt vezető zenekarok kíséretével énekelt.

A róla szóló kritikákban ilyen sorokat olvashatunk: »A Trubadúr előadásán Peter Glossop magasan túlszárnyalta partnereit határozott és zengő énekével, remekül képzett magas hangjával és önkéntelen Verdi-stílusával.« (The Times.) »Elsőrendű magas baritonhang ez — írja serepléséről a The Daily Telegraph —, erős és mélyreható minden különösebb erőfeszítés nélkül, és egészen szokatlanul gazdag minőségű.« A The Financial Times pedig ezt írja róla: »Szilárd, gazdag baritonjával könnyedén irányította az előadást . . .«

Zenaida Pally

Félszáznál több külföldi vendégszereplés van mögötte, s igen büszke arra, hogy tanulmányai befejezése után annak idején a budapesti közönség avatta énekesnővé.

— Első külföldi fellépésem ugyanis Budapesten volt. Ezt azért hangsúlyozom, mert a magyar közönség kulturált ítéletére mindenkor bátran lehet építeni. 1956-ban alakítottam a Carment is a Szegedi Nemzeti Színházban. Az ittani közönséget már akkor megszerettem, a várost pedig tavaly, amikor első ízben léptem fel a Szegedi Szabadtéri Játékok hatalmas színpadán. Boldogan tettem eleget az újabb meghívásnak, hogy ismét itt szerepeljek a híres játékokon.

Arra a kérdésünkre, hogy melyik a legkedvesebb szerepe, a következőket mondotta:

— Minden szerep tetszik, a kicsi és a nagy egyaránt, mert mindegyiknek varázst kell adni, életre kell kelteni a színpadon. A kis szereppel úgy van az ember, mint anya a legkisebb gyermekével: jobban, féltőbb gonddal szereti, mint a nagyobbat, az erősebbet. Szerintem nincs is kicsi és nagy szerep, csak kis és nagy alakítás. S minden »régi« szerep annyiszor új, ahányszor játsszák.

Ars poeticának is beillik Zenaida Pally summázása. Színpadok, szerepek és emberek kitűnő ismerője ő. Repertoárja Verditől Beethovenig terjed. S a »közbeeső« szerzők — Saint-Saëns, Massenet, Gluck, Wagner, Händel, Mendelssohn, Mozart, Schumann, Grieg, Schubert — jelentős dalkincsének is birtokában van. Az európai színpadok úgy ismerik Zenaida Pallyt, mint Azucena, Carmen, Amneris legkitűnőbb alakítóját. Tiszta mezzoszopránjával, kitűnő muzikalitásával eddig mindenütt meghódította magának a közönséget.

Bruno Prevedi

Mantovában született, s már gyermekkorában feltűnő szenvedéllyel vonzódott az énekléshez. Első zenei és énektanulmányait ugyancsak Mantovában kezdte, majd Badiali, az ismert tenorista irányításával tökéletesítette. Badiali hamar felismerte tanítványának kiváló képességeit: nagy szenvedéllyel és szeretettel foglalkozott vele. Az eredmény nem is váratott magára sokáig, Prevedi 1957-ben a milánói Teatro Nuovóban a Bajazzóban mutatkozott be jelentős sikerrel. Tanulmányait ezután ugyanezen színház kiváló karmesterének irányításával folytatta, s 1959-ben újabb sikert aratott. Ezúttal a Parasztbecsületben Turiddu szerepében olyan sikert aratott, hogy ezt követően már a firenzei Pergolában énekelte ugyanezt a szerepet.

Prevedi ez év januárjában rendkívül nagy sikerrel mutatkozott be a milánói Scalában Pizzetti Debora és Jaelle című operájában. A Gazetta di Parma így ír erről a szerepléséről: »Örömünkre szolgált, hogy beszámolhatunk a tenorista Bruno Prevedi sikeréről a Scalában. Prevedi a mi városunkban már díjat nyert egy Verdi-énekversenyen.« A La Notte című lap pedig ezt írta ekkor Prevediről: »Szövegkiejtése kifogástalan, megjelenése hősies, hangja széles skálájú, robusztus, rendkívül hajlékonyan követi a melódiákat. Prevedi nem ígéret többé, hanem megállapodott, nagy értékű művész.«

WAGNER: TANNHÄUSER

a Szegedi Nemzeti Színház felújításában

Wagner születésének 150. évfordulóját világszerte ünneplik. A különböző felújítások, újonnan kiadott életrajzok, a jubileum alkalmával megjelent tanulmányok ismét felélesztették azt a parázs vitát, amely Wagner fellépése óta zajlik, s csak időről időre csendesedik el. Wagner ugyanis azok közé a lángelmék közé tartozik, aki első kiemelkedő alkotásaitól kezdve egész további élete során két táborra osztotta a zenei világot: *rajongókra* és *ellenségekre*. Amíg élt, senki se fogadta művészetét közömbösséggel, langyos semlegességgel, hanem vagy lelkesedésre tüzelte hallgatóit, vagy határozottan bőszítette, ingerelte.

A Wagnerrel foglalkozó művek száma nagyobb a Beethovenről, Goetheről, Napóleonról szóló irodalomnál. Ebben a gigászi betűrengetegben a legellentétesebb esztétikai megállapításokkal találkozunk. Csak két végletet állítsunk szembe: *Liszt* rajongó írásait és semmilyen fáradságot sem kímélő propagandáját; és *Eduard Hanslick*, nagy műveltségű bécsi zenekritikusnak Wagnert gúnyoló, erősen elmarasztaló bírálatait.

A századforduló óta a viták átmenetileg elcsendesedtek. Wagner tíz zenedrámája a *Bolygó hollandi*tól a *Parsifal*ig gyökeret eresztett az egész művelt zenei-színházi világban, és minden nívós operaház repertoárdarabja lett. Bayreuth kulturális központtá fejlődött, a nyári ünnepi játékokat a világ minden részéről elárasztották az emberek. Akadtak olyan rajongók is, akik Bayreuthba nem *utaztak*, hanem *»zarándokoltak«*, s már Bayreuth határán levették cipőjüket, hogy csak mezítláb közelítsék meg az ünnepi várost.

A két világháború közötti időszakban ilyen túlzások helyett már tárgyilagos Wagner-értékelések is születtek, s lényegében így foglalták össze a problémát: Wagner zsenialitása elvitathatatlan; természetpoézise, drámai ereje, egyes vezérmotívumainak varázsa, mesteri hangszerelése, univerzális képességei egyedülállóak, de mindezekkel az erényekkel fogyatékosságok párosulnak: helyenként elnyúló részletek, itt-ott dagályosság, fiatalabb műveiben néhol olcsó pátosz, az énekhang háttérbeszorulása a zenekarban megszólaló vezérmotívumok mögött stb. Ha az előbbiekben a XIX. századi Liszt és Hanslick egymásnak merőben ellentmondó megállapításaira hivatkoztunk — állítsuk szembe velük a XX. század két kimagasló alkotójának, *Thomas Mann*-nak és *Bartók Bélának* Wagnerről szóló ítéletét. Mindkettő objektivitásra törekszik Thomas Mann *»zseniális dilettánsnak«* nevezi Wagnert, aki egy személyben zeneszerző, költő, rendező, karmester, filozófus. Ilyen egyetemességre csak zseni tehet szert, de akarva-akaratlan a dilettantizmus határát súrolja.

Bartók más oldalról közelíti meg Wagnert. Fiatal éveiben a *Trisztán és Izolda* lenyűgöző hatást tesz rá, átmenetileg Wagner-rajongó, de hamarosan ráébred arra, hogy Wagner művészetét nem lehet folytatni. Amit Wagner céljául kitűzött, a »végtelen dallammal« átszőtt zenedrámát *(Gesamtkunstwerk)*, tökéletesen megvalósította: Aki ezen az úton akar járni, nem jut tovább, hanem csak epigón marad. Ha Wagner tökéletesebb alkotásokat hagyott is hátra, mint Liszt: *»merész harmóniai fordulatokban, szokatlan modulációkban, két egymástól legmesszebb eső hangnemek átmenet nélkül történő szembeállításában — írja Bartók —, Liszt művei termékenyebben hatottak az utána következő nemzedékre, mint Wagneréi.«*

Bartók esztétikai ítéletét lényegében a modern zenetudomány is megerősítette. Csak a Trisztán harmóniai világáról változott az értékelés. Az ún. »Trisztán-akkord«-ról és a zenedráma egész kromatikájáról többen kimutatták, hogy a modern muzsika egyik őse. *Kókai Rezső* pl. a közelmúltban elhunyt zenetudós, a XX. századi muzsika kiváló ismerője több tanulmányában, előadásában hangsúlyozta, hogy *Schönberg*, aki a dodekafóniát kidolgozta, egész életén át nem tudott megszabadulni a Trisztán hangvételétől. És ugyanez a megállapítás más XX. századi komponistákra is érvényes. Ebben a tekintetben Wagner Liszttel együtt a jövőbe mutatott.

A legutóbbi nagyarányú Wagner-vita az NDK-ban folyt le néhány évvel ezelőtt. A vitázó felek — művészi problémák mellett — azt a kérdést firtatták: mennyiben volt Wagner haladó, forradalmár, és milyen mértékben a burzsoázia komponistája? Abban mindkét tábor egyetértett, hogy Wagner politikai szerepe 1848-ig teljesen pozitív. Nyíltan hirdet ateista tanokat, a forradalom viharában, golyózápor közepette lázító beszédeket tart; a forradalom leverése után menekülnie kell Németországból, és két évtizedet tölt emigrációban. Élete második szakaszának politikai megítélése örök vita tárgyát képezheti. Megtagadta fiatalkori eszméit, misztikus lett, Schopenhauer hatására buddhista? Valóban kiszolgálta a burzsoáziát azzal, hogy elfogadta a II. Lajos bajor király amnesztiáját és anyagi támogatását? Az érvek hosszú sorát lehet felhozni Wagner ellen és Wagner mellett. A kelet-németországi polémiába végül a párt is bekapcsolódott, és a vita Wagner teljes győzelmével és »rehabilitációjával« zárult.

*

A Szegedi Nemzeti Színház a Wagner-évforduló alkalmából a *Tannhäusert* újította fel, az együttestől megszokott magas színvonalú előadásban. A legnagyobb meglepetést a merész rendezés keltette. *Versényi Ida* tökéletesen szakít a nálunk ismert hagyományokkal. Csak jelzésszerű díszleteket alkalmaz, és minden naturalista hatást elvet. Végig ugyanazzal a sötét függönnyel zárja körül a játékteret. Rendezői elképzelése *egészében* modern, hiteles, meggyőző, *részleteiben* azonban vitatható. A Venus-barlangnál a sötét körfüggöny még szemléltetően ábrázolja Tannhäuser rabságát, aki megcsömörlött a mámortól, és újra a földre, az emberek közé vágyódik. Amikor azonban a Venus-barlang eltűnik és Wagner utasításai szerint verőfényben úszik a természet, a pásztorfiú májusról énekel — szokatlannak érezzük az előbbi sötét hátteret.

A második felvonás minden egyes mozzanatáról éppen olyan elismeréssel kell szólnunk, mint az első felvonás első képének legapróbb részleteiről. Ugyanez érvényes a harmadik felvonásra is, egyetlen jelenet kivételével. A római elbeszélés után ugyanis a rendezés olyan homályba burkolja a cselekményt, hogy aki nem tudja, mi történik, meg sem értheti. Mit mond a partitúra? A római elbeszélés utolsó szavaiban Tannhäuser szenvedélyesen hívja Venust, a zenekart átjárják az ismert érzéki, buja melódiák, és a Venus-barlang kitárul. Wolfram megragadja Tannhäuser kezét, és erőszakkal tartja vissza attól, hogy a barlangba belépjen. Venus is megszólal, boldogan várja vissza hűtlen kedvesét . . . Tannhäuser végül kitépi magát Wolfram kezeiből, de amikor Wolfram Erzsébet nevét említi, eltűnik a Venus-barlang.

A cselekménynek ez a részlete — az egyébként kiváló rendezésben — elsikkad. Ám ne tároljon fel a Venus-barlang naturalista eszközökkel, de amit a *muzsika ábrázol*, amit a szereplők látnak (és a szöveg nyomán a nézőnek is látnia kellene), ami szorosan a *cselekmény megértéséhez szükséges*, annak valamilyen burkolt formában *meg kell elevenednie*. A zárókép színpadi beállítása ismét olyan szép, hogy — megítélésünk szerint — természetes egyszerűségében és áhítatában minden eddigi hazai elképzelést felülmúl.

*

Vasy Viktor karmesteri munkájában kiválóan egyesül a lendület és a pontosság. Tempói végig hitelesek, feszesek, meggyőzőek. Minden tekintetben helyeseljük, hogy a pesti Operaházban évtizedeken át szokásos »húzások« egy részét visszaállította. Az első képben Tannhäuser háromszor énekli Venushoz szóló szerelmi himnuszát, mindig fél hanggal magasabban. Régi hagyományok alapján az egyik dicsőítő dalt gyakran elhagyják. Így néhány ütemes moduláció válik szükségessé, amely nem Wagnertől ered, és kissé esetlen. Az egész jelenet feszültségét emeli a visszaállított három szerelmi himnusz.

A Szegedi Nemzeti Színház együttesének mindkét szereposztása kiváló teljesítményt nyújtott, és méltán részesült a közönség lelkes ünneplésében.

VÁMOSI NAGY ISTVÁN

A CIGÁNYBÁRÓ DÍSZLETTERVE

MOCSÁR GÁBOR:

PALIKÓ ELLENÁLL

Részlet a szerző közelesen megjelenő Nyitott tenyér c. regényéből. A regény az elmúlt években végbement paraszti átalakulás emberi drámáit, összeütközéseit, hol tragikus, hol — mint az alábbi részlet bizonyítja — tragikomikus jelenségeit ábrázolja.

Akkor este Palikóéknál kissé feszült volt a hangulat. Az asszony dudorászva, jókedvűen főzte a vacsorát, szeme olykor elmélázott, ki tudja, hol járt gondolatban, Palikó meg mogorván pislogott rá: mi van ma ezzel az asszonnyal? Az aszony békés volt és elégedett: a férj pedig bétlen, gyanakvó és sértődött. De nem szólt.

Kicsiny növésű, villogó szemű emberke Palikó, nincsen semmi feltűnő rajta; vannak ilyen mokány begyeskedő apró emberek a tanyasiak között. De ha megszólalt, vége volt mindennek: menten kirított a többi közül, s nevezetes emberré vált. Szuszka volt Palikó, szavait alig lehetett érteni. Emiatt idegenek előtt keveset beszélt. Félt, hogy kinevetik. A környéken ismerték ezt a hibáját, s el is fogadták, meg is szokták, mert ember nincsen hiba nélkül. Régebben *még inkább* elfogadták őt, tekintélye is volt, mert jelentéktelen termetét megnövelte a tizenhét hold föld, s szuszkaságát is feledtette a vagyon, amikor házasodni készült. Szilágyi Erzsi tetszett meg neki. Annak ugyan nem sok kedve volt Palikóhoz, a kicsi szuszka legényhez — szeplői is élénkebbek voltak még akkor —, de Erzsi szegény lány volt, a szépségén kívül semmije. Amikor Palikó megkérette, az élet furcsa fintort vágott. Ez — persze — inkább csak manapság tűnik már furcsának, de akkor még előfordult, hogy a mese — amelyik róluk is szólhatott — a valóságban meg is történt: a csúf, de gazdag legényhez feleségül ment a szép lány, aki szegény, mint a templom egere.

Lett egy fiuk, most már nyolcéves, s az is szuszka. Igen érdekes hallani, amikor az apa a fiával társalog. A közös beszédhiba egymáshoz melegítette apát és fiát. Úgy szerettek beszélgetni, hogy más ne hallja, mert érzékenyek voltak, s hamar felfogták a nevetségesség hullámait.

— Hénesapám — így panaszkodott a szuszka fiú —, ha niskolába hengemed huska galuskának húfolnak.

— Fágjál a nakuk közé, hateremtésüket — biztatta a fiát az apja, s szívét, mintha marokkal szorítanák össze, eszébe jutott: őt is szuszka galuskának csúfolták kicsi korában a többiek

»Hateremtésit« — ez szavajárása volt. Ha másképp nem volt rá képes, legalább ezzel a hetyke szólással próbált mokánykodni, legénykedni. Ha valakivel beszélgetett, egyik lábujja hegyéről a másikra pipiskedett, térdét legényesen meginogtatta, hegyes, szeplős orrával az ég felé bökött, s általában igen hányavetin viselkedett. Kalapját homlokára tolta, hogy a kalap karimája is magasítson termetén valamennyit, s ha nagy ritkán mondott valamit, sohasem hagyta le a végéről: hanittenit neki.

Tavaly tavaszon szinte hallani lehetett, amint a pletyka szele átpusmogott a tanyák fölött: a szuszka Palikónak nagy késóre megint fia született. Aki tehette, meglátogatta a szülés után újraszépülő Erzsit. Hozták kócsögben, bögrében az erőt adó húsleveseket az asszonyok, kik mind a pici fiú arcvonásait vizsgálgatták: vajon kire hasonlít? Palikó ugyanis se szőke, se barna, orra hegyes, orcája szeplős, a kicsi azonban fekete volt, s pitykeszemű. Mostanában már beszélni tanul, szuszkaságnak semmi féle nyomát nem lehet szavaiban felfedezni. Sőt, még csak nem is selypített Péterke. Ha egy szót megtanult, szépen, tisztán ejtette. Apja olykor gyanakodva figyelte, hasonlatosságot keresett közte és Péter fia között.

— Béder..., Béder..., hanittenit neki... nem tudom, ki lehet az apád..., én nem, haz bittos.

Talán ő is tudta, csak éppen nem mondta, amit a Seregi dűlőben mindenki tudott — a látogató asszonyok hamar felfedezték a hasonlóságot —, hogy a kicsi, pitykeszemű Péternek a nagy, derék növésű fekete szemű Fábián Péter az apja. A két gazda földjének egy-egy sarka összeért, földszomszédok tehát, de nemcsak földszomszédok ezek szerint. S a környéken, ahol pedig annyira számon tartják egymás botlásait és gyengeségeit az emberek, mindenki megértette, meg is bocsátotta a maga módján ezt az apaságot. Emlékeztek rá, hogy Szilágyi Erzsi csak a vagyonáért ment Palikóhoz. Sohasem szerette. És amióta a vagyon bűvölete a mostani új rendszerben alábbszállott, némiképpen az igazság rendjét látták az emberek abban, hogy Palikóné az élet örömeit ott keresi, ahol megtalálja, s nem a jelentéktelen férje mellett, ahol nem találhatja meg.

— Nekem bizony nem kellett volna, ha száz tanyája lett volna, akkor se, mert a föld nem minden — mondta neki barátnéja, Bokorné, de Erzsi csak mosolygott. Magában, nyugodtan, a lopott boldogságba belenyugodva, azt mondta: Akkor persze irigyeltél, amikor beültem Palikónénak, a nagy Palikó-tanyába..., most meg így beszélsz, mert más a világ.

Harmadik éve tart már ez a csöndes, nyugodt, mindennel megbékélt kapcsolat közte és Fábián Péter között. Nincsen őbennük semmi türelmetlenség. Jóság és természetesség van ebben a kapcsolatban: azon a nyáron úgy hajtotta őket egymáshoz a belső, hevült melegség, mint a nyári szél a buzogányok barna fejét az erdő alatti nádas szélén.

Amikor az agitátorok járni kezdtek, Palikó János rettentő gondba esett. A kis szuszka ember gyáva volt és idétlen a beszédhez — hogyan tudna bátran, értelmesen és úgy vitatkozni velük, hogy azok megértsék, s ne bujkáljon mosoly az arcukon? Idegenkedett a szövetkezettől. Valami mélyről jövő, más számára szinte érthetetlen borzongással gondolt rá. Nagy itt a baj! Palikó János, a tizenhét holdas gazda talán nem is fázott volna annyira, de Palikó, a szuszka Palikó — a dolog így megint más. Ott benn, a szövetkezetben, annyiféle ember között nem védi többé a birtokból rásugárzó tekintély. Ott ő is épp oly fogatos vagy növényápoló, mint bárki más, ott az ő szuszkaságát nem takarja el többé az öt jegenye, a Palikó-tanya öt sudár ékessége. Ott a munka, az értelem, a fellépés, az emberből magából adódó értékek mérik az emberséget s a tekintélyt. S ezekben a dolgokban a szuszka Palikó nagyon hátra van a többitől. Hiába ágaskodik a lábujjaira, hiába emlegeti a teremtést minden mondatában, hiába pislog kihívó hetykeséggel az égre, ott őt a többiek, a nagyok, a tisztán beszélők kinevetik, kicsúfolják, ott ő nevetséges lesz, mint a fia az iskolában, s a sokféle ember közt megint előbújik az iskolás csúfszó: Palikó, a szuszka galuska. Ezek felett töprengve jutott eszébe a megoldás, s azt mondta a feleségének:

— Hinefigyelj. Ha nönnek ezek a nagitátorok, én nem dárgyalok velek.

— Nem tárgyalsz? Hát ki tárgyaljon? Te vagy a gazda.

— Héppen arról van hó... Hén úgy tanálnám jónak, hogy ha hönnek enek a nagitátorok, én bebúok a csudgagúbba. Te dárgyalj velek.

Más ember ezt a dünnyögésbe fulladó hangvonulatot meg se értené, de Erzsi már hozzászokott, s érti.

— Hannól félek, hmirgembe monnanék nekik vanamit, amit magam is megbánnék, akkor ottán még nagyobb nenne a baj...

Erzsi elkacagta magát. Legénykedik már, hegyeskedik már — még őelőtte is. Az idétlen kis ember arcán ezerfelé ágaskodott a seszínű bajusz, s arcán a döbbenet sápadtsága sajátságos ellentétet játszott pislogó szemeivel.

— Mihn nevetsz? — kérdezte ingerülten a kis ember, s aztán a maga módján elmagyarázta Erzsinek, hogyan képzeli ő a dolgot. Ő bebújik a csutkakúpba, a felesége tárgyal az agitátorokkal. Azt mondja nekik: sajnos, én nem mondhatok semmit, nem tehetek semmit, mert a föld az uramé, minden az övé itt, ő a gazda, ő az illetékes, ő meg éppen most ment el valahová. Jöjjenek máskor.

— Megmondod nekik, hogy a fhőd a delekkönnybe ha zén hevemen han...

— Jó, jó — mondta Erzsi —, majd beszélek a telekkönyvről is.

A telekkönyv Palikó végső érve: mondjad nekik, hogy nézzék meg a telekkönyvben, a tizenhét hold föld az uram öröksége, ő az illetékes.

Az első agitációs napon már kora délelőtt, itatás után zsebre vágott egy doboz Kossuthot, másra nem is lesz szüksége, s belebújt a csutkakúpba. Felesége ügyesen eligazította a kévéket, nyoma se legyen, hogy ott valaki elbújt a világ elől. Palikó elfészkelődött. Eleinte idegesítette az egerek mocorgása, de aztán megszokta. A csendben, melegségben, sötétségben a markába szorított egy Kossuthot, a kabátja alatt meggyújtotta gyújtóját, s vigyázva, rá ne égjen a csutkakúp, cigarettázott. Aztán álomba szenderült.

A Palikó-tanya így várta az agitátorokat. Azok azonban nem jöttek. Nem tartották olyan nagyon fontosnak, hogy éppen Palikó Jánosnál kezdjék, s így Palikó János adjon példát a haladásról a Seregi-dűlőnek. Úgyis jön majd Palikó, ha a többiek besodorják, s vele úgy sem lesznek többen, csak sűrűbben. Olyan ember Palikó, akire kár az időt vesztegetni, mert más se tőle várja a példát. Még talán legyintetének is, ha azt hozná a hír: Palikó az elsők között belépett. Az olyan embert, akinek még gyereke is a szomszéd jóvoltából van, ne tartsák elénk példának — ezt mondanák.

Erzsi alig tette rá emberére az utolsó csutkakórót, már tudta, mit kell csinálnia. Bement a házba, szuszka fiát előszólította, s elküldte a tanyasi boltba rumért. Fáj a hasam, mondta, eridj, hozzál egy deci rumot. A tanyasi bolt a csárdában van — az országút mentén. Amíg a gyerek a ragadós sárban odáig meg visszaballag, eltelik a fél délelőtt. A fiú elment, Erzsi meg a kúthoz sietett, s a tanyák közt szokásos módon üzenetet küldött Fábián Péternek. A magasba bocsátotta az üres vedret, ez messzire ellátszik, s azt jelenti: jöhetsz Péter, egyetlen, igazi emberem, jöhetsz!

Péter negyedóra múlva megjelent.

— Hát az urad?

Erzsi nevetett.

— Palikó bent van a csutkakúpban.

— Mit csinál az ott?

— Mondtam neki, hogy őrá most nincsen szükség — s már fonta is két karját Péter nyaka köré —, mondtam neki, hogy bújjon el, mert te jössz most énhozzám.

— Na ne bolondozz!

— Ott várja az agitátorokat. Nem akar velük tárgyalni —, azt mondta, én beszéljek velük, s küldjem el őket; mondjam, hogy ő nincsen itthon, a föld pedig az ő nevén áll a telekkönyvben.

Fábián Péter már értette a dolgot, mohón nyúlt az asszony dereka után, Erzsi meleg lehelettel súgta a fülébe:

— Ennyi hasznunk nekünk is lehet az agitálásból...

Másfél óra múlva a szuszka gyerek feltűnt a bejárónál. Kucsmáját hátratolva, kissé fáradtan ballagott hazafelé az egy deci rummal. Erzsi egy bottal megveregette a csutkakúp oldalát, az egerek riadtan menekültek, Palikó pedig az édes álomtól dagadt szemekkel bújt ki a barlangjából.

— Mihaz? — kérdezte bambán. — Vót valami?

— Persze, persze — mondta Erzsi, — nyugodt lehetsz, minden rendesen el van intézve.

— Haz nó — hagyta helyben felesége ügyeskedését Palikó —, majd máskor is így csináljuk.

— Azám, egészen jó gondolat volt tőled. De azt mondták, holnap megint jönnek, feltétlenül itthon légy. Tíz óra tájban jönnek, azt mondták.

— Hna arra várhatnak, hogy én itthon legyek... Naon jó helyem lesz nekem ott a csudgagúbba... Bebúok én megint, hateremtésit...

Másnap megint felszaladt a kútostor, s jött Péter. A szuszka gyerek iskolában volt, a gazda a csutkakúpban szunyókált, a kicsi Pétert pedig az anyja elringatta, elaltatta.

Ez a dolog olyan rendszeressé vált, hogy délelőttönként, amikor az elvonulás ideje elérkezett, Palikó János szemei már majdnem leragadtak az álmosságtól. Az ember szervezete hamar megszokja az ilyen kellemes dolgokat. Már szinte várta, hogy a felesége mondja neki: »Mehetnél már, mert még itt találnak...« Akkor Palikó összeszedte öngyújtóját, cigarettáját, s vonult rejtekhelyére. Az egerek is megszokták már őt, ő is megszokta az egereket. Fábián Péter azonban a hét végefelé kissé szégyenlősen jegyezte meg az asszonynak:

— Hallod, Erzsi, isten bizony, érzem, hogy öregszem. Nem gondolod, hogy túlsűrűn jönnek ezek az agitátorok?

Erzsi megértette és nevetett.

— Öregszel bizony — mondta Péternek —, ezután majd ritkábban jönnek..., jó? Velem — könnyen megegyezel.

Palikó János pedig úton-útfélen dicsekedett, kalapját homlokára tolta, lábujjhegyen pipiskedett, úgy dicsekedett: micsoda fontos ember ő, nincs nyugta az agitátoroktól. Minden áldott nap keresik, jönnek hozzá, de ő nem, ő aztán kitartja magát, ő nem hajlandó tárgyalni velük, hateremtésüket...

Andrássy Lajos:

A MEGNYUGVÁS KÜSZÖBÉN

1. Önmagamban látlak

Elbújhatsz tőlem föld alá is: látlak,
bújhatsz magadba; önmagamban látlak,
rejtőzhetsz mint az éjben gyászlepel;
magamban mindig látható leszel.

Tudom, mit érzel más ha átölel,
s ha elhagy és komor magány ölel.
Tudom, mi az, ha csontvelőkig áthat
a fájdalom, hisz önmagamban látlak.

Mindent átéltem hétszer, ne feledd el:
ötször másként, egyszer a te neveddel,
egyszer, mint én is ember; magamért;
összesen hétszer! Minden tavaszért

hét nyár, hét ősz, hét tél vonzott-taszított,
míg kínjaimtól meg nem szabadított
a tetszhalál, hogy absztinenciára
ébresszen végül. Még sem volt hiába,

mert: sóhajts egyet föld alól is; látlak,
örömben, búban; önmagamban látlak.
Már elmehetnék, mindent úgy megéltem,
Kanosszát jártam — tán végére értem.

2. Várakozás

Elzsibbadt bennem minden érzés: várok
valakit; hív-e? — s lesz-e; valamit.

Hallgatom, bennem mint motoz az élet,
s csak sejtem, minden rám vár odakint.

Behúzódva a négy fal börtönébe,
milyen kicsire szűkül a világ!

Íróasztali lámpám fénykörébe
a Mozgás lustán, könnyű port szitál.

Barátaimat elnyelte az éjfél,
a kapuzárás — mást a mulató.

Mozdulna — várom — bennem már a szándék
valamit szólni, tenni akaró.

Volt úgy, fölösen buzgott, útra hajszolt
pihentelen is százra, száz után,

várom, szólít-e most: — »Fejet fel,
lépj ki az ajtón, ne nézd ostobán

a vak falat, dermedt kilincset, állj fel,
indulj és lépj a csillagok felé!...«

...Zsibbadt csuklómon ketyeget az óra
s én hallgatódzok némán befelé...

3. Ágyhoz kötötten

Ágyhoz kötött tépázott ideggócom,
s a rossz gyomor; a foltozott kazán.

Már rángatom nem kívánt láncait
és töprengek: hogyan lesz ezután?

Az akarás bennem a régi még,
a lehetőség egyre kevesebb.

Repülni vágyik még a sas: szívem,
s a szárnyalása egyre nehezebb.

Kinn eső koppan ablakom redőnyén,
benn híreket sugároz rádióm,

a külvilágból ennyi jut be csak
hozzám. Dühösen máris lázadok:

nekem már ennyi nem elég, hiszen
agyamba szűrtem minden képet,

öt érzékszervem osztályozza sorra,
amíg még valahogy is élek...

Fehér mozdonyok lihegnek velem,
féltem, és nem is már az éltem.

Azt sajnálom csak, ami kimaradt,
amiért egyáltalán féltem.

4. A megnyugvás küszöbén

El kellett múljon annyi tél felettünk,
hogy végre v á r j u k is: jöjjön tavasz.
Megszelídült a büszkeség tebenned,
és bennem is a lázongó kamasz...

Nevethetnénk a tévedéseinken,
hanem jogát nem adja már korunk,
komolykodáshoz sincs már semmi kedvünk,
szándék nélkül is komolyak vagyunk.

Leltárt csináltunk, tizenhárom évit,
belefáradtunk, már ledűlhetünk,
idegenkedve hallgatjuk a csendet,
míg megszokott kezet keres kezünk.

El kellett tőled távolodjam én is,
hogy még magamnak felfedezzelek.
Álmot láttál s felébredtél, hogy végül
rájöjj, én másképpen szerettelek:

nem percnyi bókért, szoknyalebbenésért,
újholdig tartó flörtért, sáppadón
vetkőzve testem férfigönceit — s mint
csók, összehajló óramutatón...

Nézd, csillag csillagához hogy kötődik:
kötődtem hozzád hulltomig-örök,
s nem váltakozó szenvedéllyel
utam, ha szelték más csillagkörök.

Két pöttöm lányka érett észrevétlen
embernyivé, míg megmérettetett
emberségünk a forgandó időben:
véredből lettek, nem feledheted.

Láttam pirulni arcodat, míg álom
babusgatott — látnám bár ébren így,
mégse nevess, hogy erősebb te voltál,
nem féltés volt csupán mi térdre bírt.

Nézd, csillag csillagához hogy kötődik,
míg le nem rántja egyiket a mély:
ily észrevétlen-szállal köss magadhoz,
mielőtt végképp elveszítenél.

(1963)

DÉR ENDRE:

Interurbán

A Balaton visszatükrözte zömök alakját. Így, fürdőruhára vetkőzve jókiállású fiú volt. Kicsit alacsonyabb ugyan a férfiideálnál, de erős, kisportolt. Enikőnek kimondottan tetszett. Az ebédnél is találkoztak. Szembejöttek egymással. Pista csak Enikőt figyelte, Enikő meg Pistát.

»Akkora, mint én... Centivel se nagyobb...« — gondolta Pista elégedetten. »Merészen tud nézni« — ismerte el magában Enikő, s hosszan, leplezetlenül nézegetett vissza.

Csatay, a fiatalos külsejű apa ingerülten szólt a lányra:

— Elég legyen a szemezésből!

Enikő adta a sértettet. Egész ebédidő alatt nem szólt az apjához. Pistára sem nézett vissza, pedig állandóan érezte, hogy a fiú szemmel tartja.

— De abban igen, hogy még azt sem írja: mi a foglalkozása.

— Nem mindegy az?

— Nem!

— Különben se nézz óvodásnak! Micsoda dolog az, hogy egyszerűen felbontod az én leveleimet?!

— Szóval, nincs jogom hozzá? Hagyjam, hogy a lányomat mindenféle csavargó...

— Pista nem csavargó!

— »Pista«? Per »Pista«? Így állunk? Szegény édesanyád, ha élne...

— Ha élne, nem keresne minden kákán csomót, mint te.

— Kislányom. Jól meggondolod, mit beszélsz? Nekem minden gondolatom, hogy ember legyen belőled, s hogy édesanyádat mindenben pótoljam...

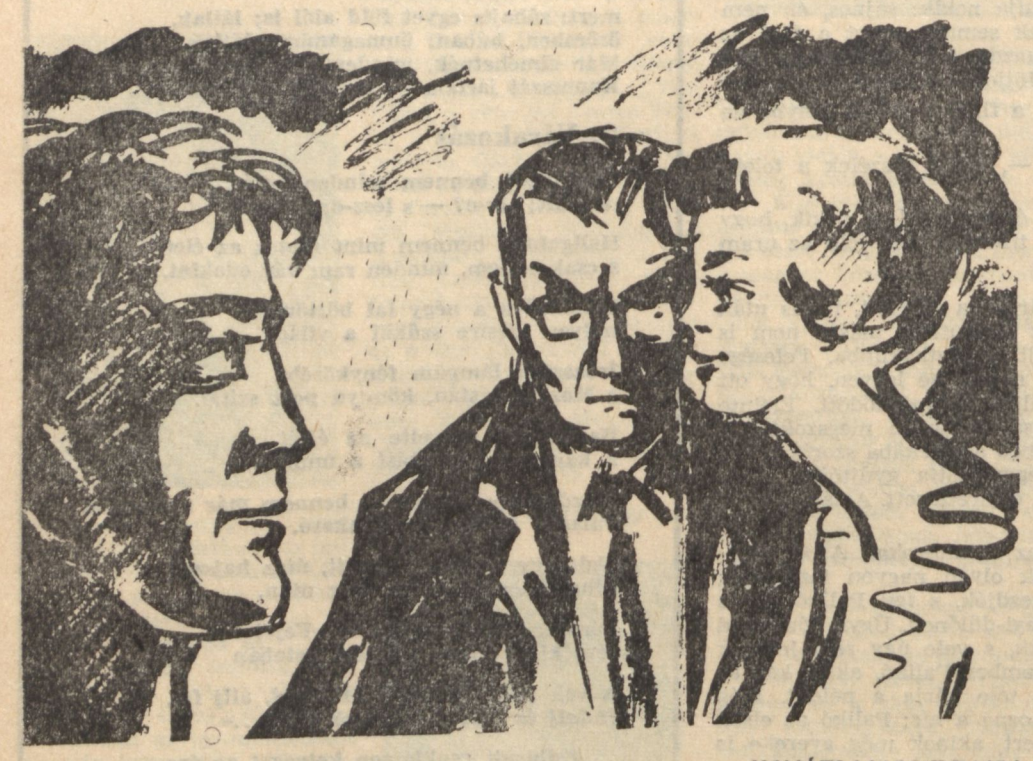

KOVÁTS MARGIT RAJZA

— Vedd föl a bolerót! Hűvös van.

Csatay lopva leste a szomszéd asztalnál ebédező fiút. »Szemtelen és pimasz« — ez volt az első megállapítása róla. Valami kihívót látott a fiú pillantásában, fölényt, megvetést, kérlelhetetlenséget.

Ebéd után Pista is felállt, kétlépésnyire lépkedett utánuk, a kijáratnál Enikő mellé ért, majd udvariasan utat engedett a lánynak. Újból egymásra néztek. Csatay ettől a pillantástól csaknem a fiú torkának ugrott. A fiú puszta látása is bosszantani kezdte.

— Jó napot kívánok — köszönt Pista, s Csatay pökhendi, utálatos mosolyt látott az arcán megjelenni. Ha itt maradnak még egy napig, amilyen tolakodó ez a fickó — vélte Csatay —, mindenképp megismeri Enikőt, és a lány, csak azért, hogy neki ellentmondjon, ugratni fogja ezt a hólyagot.

*

Pista le-föl sétált a szálloda előtt, kitartóan, mint a végzet. Cigarettái egyre gyorsabb ütemben égtek. Balsejtelem-féle érlelődött benne. Nem tetszett neki ez az egész szituáció. Gyanakodott, hogy az öreg ki fog találni valamit, és megakadályozza megismerkedését a lánnyal.

Megkerülte a szállodát. A hátsó kijáratnál, épp ahol a garázs van, kifelé gördült egy piros Mercedes, majd fékezett. Pista megismerte a gyártmányt, a rendszámot, és benne Csatayt is. Újra fölvibrált benne a tegnapi gondolat, amely akkor ébredt benne, amikor tegnap a Mercedes befordult a szálló elé.

A lány édes, tiszta lánynak tetszett. Nem lehet több tizenhétnél. Az apja orvos lehet. Valamilyen vidéki orvos. Mit szólna az öreg, ha csak egyszerűen odaállna elé, és azt mondaná: »Megkérem a lánya kezét, feleségül veszem, a tenyeremen fogom hordani, megadom magának is a tiszteletet...« Elájulna. Vagy nekimenne...

Nevethetnékje támadt. Néhány gyors lépést tett a kocsi felé. Megnézte még egyszer a rendszámtáblát. Még valamit kutatott rajta. Persze az öreg nevét nem tudhatta meg, s most a lány is úgy lépkedett el mellette, hogy a ruhája ugyan súrolta Pista lába szárát, de a szemük nem találkozhatott.

Pista visszahátrált két lépést, s egy fának támaszkodott. »Micsoda csalódott képet vághatok így, a távolból nézve«...

Mikor az autó az országút felé indult, ő is nekieredt, biztos léptekkel, lassan, kitartóan, mintha utol akarná érni a Mercedest. Aztán elővette töltőtollát. Fölírta tenyerére az autó rendszámát: CF 22-46. Épp akkor fordult hátra Enikő. Pista fölemelte kezét, hosszan intett. A lány nézte, aztán furcsa félmozdulatot tett. Mintha visszaintett volna.

*

— Enikő! Kislányom, mit jelentsen ez?

— Nem értelek, apa.

— Nem értesz? Szép. Egy és mást én sem értek.

— Például?

— Például, honnan tudta a címedet? Tudtommal megkértelek, hogy ne közöld. És hogy' merészel egyáltalán írni neked?!

— Ebben semmi különös sincs.

— Úgy látszik, nem tudod mindenben, apa...

Csatay furcsa émelygést tapasztalt a gyomra táján. Elképedve meredt Enikő kipirult, határozott arcára... Ez lenne az ő engedelmes, okos kislánya, akivel eddig olyan jól értették egymást?

*

— Halló! Te vagy?

— Halló! Én vagyok, Pista. De hát..., hogy gondolod, hogy csak úgy felhívsz bennünket? Hátha az apám...

— Á! Kinyomoztam, hogy ilyenkor csak te lehetsz otthon. Mondd, miért nem válaszolsz a levelekre? Mi van veled?

— Nézd Pista..., aki ennyire nem mert őszinte lenni, mint te, az ne várjon...

— Miben nem vagyok őszinte?

— Miért nem írod már meg végre, mi a foglalkozásod?

— Hát... mert nem apáddal akarok szót érteni, hanem veled! Egyébként mit titkolóddzak? Mondd meg annak a maradi apádnak...

— Pista!

— Mondd meg annak a vaskalapos, szemellenzős apádnak, hogy »inas« vagyok. Finommechanikás. Egyelőre. Ezt az apádnak. Neked meg...

— Nekem meg?

— Neked csak annyit, mérget vehetsz rá, hogy felvesznek a műegyetemre, s ha fene fenét eszik is, leszek olyan legény, mint apád!

— Hagyd ezt a hangot, Pista. Én nem bánom, akármi is vagy. De ha érdekellek, csak az apámmal együtt érdekelhetlek.

— Dehogy érdekelsz!

— Hát akkor miért írtad fel az autónk rendszámát? Miért nyomoztál utánunk, miért írsz leveleket, miért...

— Szórakozásból.

— Hát akkor szórakozz valami mással!

— De ha engem csak te szórakoztatsz.

— Na, szervusz, mintha apám jönne.

— Mondd meg neki...

— Te! Nehogy gorombáskodj! Mert leteszem a kagylót.

— Hiába! A számot is felírtam.

— A tenyeredbe? Ott hamar lekopik. Hanem tudod mit? Holnap van a születésnapom. Nem gondolod, hogy jó volna felköszönteni?

— Komolyan mondod?

— Személyesen gondoltam. Vagy gyáva vagy?

— Nem vagyok gyáva. De... komolyan beszélsz, Enikő?

— Komolyan mondom, hogy megharagszom, ha továbbra is ilyen mafla leszel.

— Nem vagyok mafla. Te, én sohasem gondoltam volna, hogy levélen keresztül ennyire meg lehet valakit... szokni. Hallod, Enikő?

— Nem hallok semmit! És most már tényleg sok időt pocsékoltam rád. Meg aztán... nem akarom, hogy sokat fizess az interurbánért. Szia! Jössz?

— Ne tedd le, Enikő! Te, éppen azt akarom mondani..., a fene egye meg, letette...

*

Csatay kikapja lánya kezéből az újra felberregő kagylót.

— Halló! Itt Csatay.

— Halló! Itt Pista.

Csatay nyugalmat erőltet hangjába:

— Miféle Pista?

— Legyen szíves, kérem, átadni a lányának...

Csatay arcát lassan a fejebúbjáig elönti a vér. Zuborog a fülében. S mintha a szobaszőnyeg is ki akarna futni a lába alól... Lehetetlen! Lehetetlen, hogy Enikőt, élete értelmét egy ilyen senki — csak úgy, hangulatból, szeszélyből, aljas önzésből, kéjsóvárgásból — elrabolja...

— Kérem, legyen szíves a lányának...

— Semmi szín alatt — feleli rekedten.

— Kérném rá.

— Én meg arra kérném, hogy hagyjon fel ezzel..., hagyja békén a lányomat.

— De miért?

— Ez az én dolgom!

— Ez a mi dolgunk. A kettőnké.

— Micsodaa? Hogy merészel így... Micsoda gengsztertempó ez?! Megtiltom! Érti? Az én lányomnak semmi köze nem lehet egy ilyen... csavargóhoz! Érti?!

Reccs.

— Halló!

Úgy látszik, letette. Csatay megkönnyebbülten néz körül. Enikő sehol.

Kifuthatott valahová?...

Enikő sehol.

Estefelé a szomszéd, a vasúti bakter kopogtat. Csatay vibráló ujjal szakítja fel a levelet. Enikő...

Egy mondatban közölte, hogy az esti gyorssal a fiúhoz utazott. »A születésnapom megünneplésére« — írta.

Moszkvai tudósítónk levele

A ZENEI ÉLET ESEMÉNYEIRŐL

Tavasszal két hangversenyen is jártam. Az egyik Benjamin Britten és Peter Pears vendégjátéka volt a konzervatórium nagytermében. A legnagyobb élő angol zeneszerző a műsor első részében a kísérő »másodlagos« szerepét játszotta. Henry Purcellnek, az angol nemzeti opera megteremtőjének (1659—1695) dalait a közönség még kissé feszélyezetten, hidegen hallgatta végig, de Schubert *»Barcarola«* c. dalának viharos sikere után a hangulat közvetlenné, barátivá vált, amit a hangos »biztató« közbekiáltásokból mérhettem le. Ezek a közbekiáltások nagyon jellemzőek a szovjet (vagy még a régi orosz) közönségre, és Domenico Modugno éppen úgy »részesedik« belőlük, mint Jevgenyij Jevtusenko, vagy hogy érdekesebbet ne mondjak tavalyi élményeim közül — Malinovszkij marsall. Britten és Pears, akiknek ez a fogadtatás impozáns és új volt, roppant eleganciával — de minden szónoki pózt kerülve — köszönték meg a címükre érkező »törékeny angolságú« bravókat. A második részben Britten dalai kerültek műsorra. Forró sikert arattak a *»Téli dalok«* — Thomas Hardy megzenésített »énekei« és balladái, valamint az angol népdalok Britten feldolgozásában. Itt meg kell jegyeznem, hogy a Szovjetunióban a népdalok ma is nagyon erősen hatnak és nyilvánvalóan ez az oka, hogy itt még létezik a »műdal« fogalma, ami nálunk már elsüllyedt vagy a tömegdal vagy a táncdal műfajába. Itt minden költő ír dalokat, sőt klasszikus dalköltői is vannak a XX. század szovjet lírájának. (Gondoljunk csak Iszakovszkij *»Katyusá«*-jára, vagy Lebegyev—Kumacs *»Drága föld«*-jére stb.)

Visszatérve és befejezésül hadd szóljak arról is, hogy a moszkvai közönség, amikor a műsor befejezéséről tudomást szerzett, nem rohant a ruhatár felé, hanem még fél óráig hallgatta a »kikényszerített« ráadást.

A második hangverseny Beethoven VIII. szimfóniája és hegedűversenye mellett tulajdonképpen »ősbemutató« volt. Vlagyimir Jurasztov, fiatal szovjet zeneszerző *»Eugénia Grandet«* c. Balzac regénye alapján komponált szimfónikus költeményét mutatta be az Állami Filharmónia zenekara. Amennyire én értem a zenét (hiszen tudásról nálam ilyen vonatkozásban szó nem eshet) az egyébként lírai hangú, kellemesen csengő és könnyen követhető műből csak úgy áradt a XIX. század szelleme. Pátosza hol idegesítővé, hol komikussá vált (utóbbi eset rendszerint a patetikus és melankolikus részletek váltakozásánál következett be, pl. a szerelmesek búcsújeleneténél); mindvégig sokszor hallott műnek éreztem, bár itt hangsúlyoznom kell az »éreztem« szót, nem lévén kompetens a zenei kérdésekben.

Utóirat egy szovjet költőről

Felfedeztem Szergej Csikmarjovot, aki 23 éves korában, 1933-ban halt meg, és 1957-ben nyomtatták ki verseskötetét, amikor a család rászánta magát, hogy nyilvánosságra hozza a verseket. A fiatalember elhatározta, hogy élete első felében csak magának fog írni és ezután — másoknak. Tragikus halála következtében rendkívüli tehetsége nem bontakozhatott ki. Minden további szószaporítás helyett hadd írom ide egy négysoros szerelmes versét abban a reményben, hogy tehetsége átcsillan ezen a hevenyészett fordításon is.

»Én mindig ott, csak ott
[leszek,
hová osztályom állít,
de szürkén csillogó szemed
megőrzöm mindhalálig.«

Ezt húszéves korában írta.

Tavaly decemberben az *Irodalom és Élet* c. azóta már megszűnt hetilapban olvastam Jevtusenko ellenlábasának, Kotovnak *»Költészet Napja«* c. versét. A költő ebben így fogalmazza meg — tegyük hozzá, igen tehetségesen — nemzedéke kiállását:

»Szívünkben Jeszenyin
[szíve dobban,
s ereinkben Majakovszkij
[vére csobog.«

Azt hiszem, a XX. század két legnagyobb lírikusának ilyenfajta szintézisét ígéri Szergej Csikmarjov költészete is.

Dalos György

Simai Mihály:

SODRÓDÁS

Az embert benövi a fű,
és beborítja a madárdal.
Birkózik, s nem bír gyönyörű
megáradt-kedvű önmagával.

Átlép a házsorok fölött,
fut a mezőn, fut a folyóig,
— ahol az új nyár újszülött
meztelensége ringatódzik.

LIGETI ERIKA RAJZA

KOSZTA ROZÁLIA RAJZA

Versek a szerelemről

Kiss Dénes:

FOGJ VISSZA

Fogj vissza néha e rohanásban,
állíts meg a csönd lombjai alatt,
megcsodálni az alkonyatokat,
mik visszatükrözik örök lázam,

álljunk időtlen szobrokká váltan,
tartsuk vissza a szívdobajokat,
s hallgassuk: messze dohog a vonat,
egy elhagyott távoli világban,

A magány üvegként forradjon körénk
s lepattogzik rólunk a perc és a fény;
Ne szólj sokáig, úgyis megértelek —

Aztán induljunk el, add ide kezed,
hogy hadd tapintsam ki ütőereden:
a múló élet is milyen végtelen.

Rigó Béla:

ELUTAZTÁL

Beleöleltelek
üres takarómba. Te messze jársz most.
Látóhatár mögé rohant a város
ablakodtól — velem.

Állsz — én megyek, de más
nem érti, csak mozdony sikolt, s vagon
búcsúzik, míg kattogva monoton
rázza a zokogás.

Oly mindegy, kit ragad
most el az út távolt növesztve, végül
magad leszel nagyon, könnyekre békül
a tegnapi harag.

Akkor megértheted,
hogy benned él ártatlanul a vétség,
szemedbe mostál mindent, ami kékség
— add vissza az eget!

(Fehér lapokon át
egy féktelen fekete toll robog.
Örült... Elvetted a gondolatot...
Üres sorok... Tovább!)

Majd jössz. — A tegnapot
újra kezdjük talán. (Érzem, a két
halántékom közt kín hasít ekét,
s azt, hogy boldog vagyok!)

Papp László:

RÉGI NYUGALMAM KERESEM

Régi nyugalmam keresem
Üresen kong a ház.
Bekerített a szerelem
Gőgösen megaláz.

Magamat végképp megadom,
Vagy leszek lázadó.
Rád gondolok, és nem tudom,
Mi volna most a jó.

Tíz napja már, hogy láttalak,
Nem tudom, merre jársz.
Félek: örökre elkerülsz,
Félek, hogy rámtalálsz.

Gál Sándor:

ÁLDOZAT

Te már az én körömbe hulltál
tüzemtől régen lángra gyúltál

te is érzed és tudod látod
titkolni nem lehet e lángot

mert kilobban a szemed résén
s ott futkos fogad kerítésén

átizzik homlokod s fehéren
világít mint a köd az éjben

bőröd alatt búvó láng futkos
s pörkölve ér a csonthöz húshoz

arcodról is árad a hőség
belső tájad a tüzemtől ég

ennyire te sem akarhattad
játék mely meggyújtja a kazlat

futnál de annál inkább látják
hogy szíved égre dobja lángját

önmagadnak máglyája lettél
áldozat vagy mert megszerettél

BECSÜLJÜK MEG ÉRTÉKEINKET!

Válasz Tóth Miklósnak

Kedves Tóth Miklós Elvtárs!

Ez év április 13-án alakjára személyes, tartalmát illetően a Magvető Könyvkiadó hivatalos véleményét kifejező levelet írtam Csoór Istvánnak az Örök malom című regényére vonatkozóan. Erre a levélre választ kaptam 1963 júniusában a Tiszatájban közölt nyílt levél formájában, de nem Csoór Istvántól, hanem — Öntől, kedves Tóth Miklós elvtárs.

Az Ön nyílt leveléből kiderül: nem nekem, illetve nem kizárólag nekem szól, hanem a tárgyalt konkrét ügyben a Magvető Könyvkiadónak, általánosságban pedig szinte az egész magyar könyvkiadásnak.

Szeretném, ha Csoór István nem neheztelne meg rám, amiért most — *sine ira et studio* — részletesebben fejtem ki könyvével kapcsolatos véleményemet, mint tettem említett levelemben, amelynek megírásakor az élőszóbeli közlés hiánya miatt — lehet, helytelenül — kötelezőnek éreztem valamiféle tapintatot, s csak arra szorítkoztam, hogy megmondjam — de ezt félreérthetetlenül —: 1. a Magvető Könyvkiadó döntését, tehát azt, hogy a regényt nem szándékozik kiadni; 2. ideológiai kifogásunk van a művel szemben; 3. egyéb, így stiláris kérdésekre nem térek ki, éppen mivel nem óhajtjuk kiadni a regényt.

Ezek után először is azt jegyzem meg: nem hiszem, az Ön levele ellenére sem, hogy a kiadó megváltoztatná korábbi döntését. Nem »presztízs«-okból, hanem azért, mert a könyv gyenge alkotás. Ami stílusát illeti: keveredik benne dagályosság, modorosság, érzelgősség, „népiesch"-ség, valamint egy olyan fajta naturalizmus, amitől meg lehet borzongani. De ne én mondjam ezt, bizonyítson Csoór István könyve.

Dér Imrének, a regény egyik hősének újszülött fiáról ezt írja: „... *Görbe lábai nem mozogtak, kezét meredten csüngette a feje mellett, csak az életet adó köldökzsinór csüngött a hasán és lóbázta magát véres lendülettel.*" (Két nap múlva az apa eltemeti.) „*A koporsóból a kétnapos állottság bűzlötte ki magát, és befúrta szagát az ember koponyájába. — A koporsó deszkasarka vágta már az inát. Feljebb löttyintette a hóna alá, és odaszólt a fiának* (A koporsóban fekvő kis csecsemőhullának. J. L.): — *Büdös vagy mán, fiú!*" ... Másutt: „*Orrukból kididereg a megkocsonyásodott lé, az arcukra meg kirakta a tél a betegség rózsáját.*" (Ezt a rózsát Csoór István új kötetében, az Ön által szerkesztett Galagonyagallyban is megtalálni ...) „*A didergős, hosszútaknyú gyerekek szaladtak az iskolába.*" „*Tavasz. A levegő valamilyen szagot lehel és az erdő zúgása tömörödik ...*" „*Nyílik a virág, a sétakert orgonája beszagozza a falut és a tavasz éneklésébe hosszú ugatással beleköhögnek ketten: Ő és Bálint.*" „*Egyik sóhajtásában még a virágos nyár fiatalsága villant meg, a másikra már a halál árnyéka tehénkedett* (!)" „*Élete nyögései visszasóhajtottak benne.*" „*Az asszonynak meg víziberét hirtelenkedett.*" „*Torkukban, mellükben ugat a betegség kutyája, szűkölése kihallatszik a konyhába.*" (Emlékszik, Tóth elvtárs, ez a kutya a Galagonyagallyban is megpróbálkozott az ugatással, sikerült kiirtanom ...) „*Bent szembeődöngött vele a nagy üresség.*" „*Feje felett varjúcsorda húz az erdő felé és hangosan mondják az igazat: kár! kár!*" (Ugyanezen varjak, illetve leszármazottaik a Galagonyagally novelláiban is megjelentek mint hangulatfestő statiszták, s az Örök malomban is többször.) „*Eltemette magában a fiát, kisírta a temetőbe, és estefele felimádkozott az Istenhez nyugovásért. Sírt vele az idő is.*" „*Elterült előtte az ősz fázós teste.*" „*Rákörmölte a bábaasszony ennek a háznak nagy baját, az életének nagy dobbanását.*" „*Itt taglózta le az élet mindkettőjüket örökös nyomorúsággal.*" „*Sírt a nagy ház. Könnyei csepegtek a virágágyak gyepére, onnan a föld sóhajtásába.*" „*A községből kifáradt hozzájuk a déli harangszó. Nagy lomhasággal hömpölygött el a hang és búgta az örök elmúlást.*" „*A végeláthatatlan tél bántóan mar a lélek csupaszába.*" „*a lelkükben összetúrósodott nagy kívánattá ...*" „*... a kemence forró szaga beleképzelődött az orrukba ...*" „*... boldog majszolással degeszítik ki a hasukat ...*" „*Agya leszűrve dolgozta fel életük apró kis büffenéseit.*" „*... vére hullása fájóan mart bele csupasz húsába ...*"

Ezeket nem vette volna észre, kedves Tóth Miklós elvtárs? S nem vette észre, hogy a regény elejétől végéig ilyesmitől terhes? Nem vette észre, hogy Koós Bálint halála giccs, és a szerencsétlen Irén sorsa füzetes ponyva?

Ami pedig a regény világnézeti mondanivalóját illeti, azt hiszem, nem a kiadó lektorai értették félre, hanem Ön. Abban igaza van, hogy Dér Imre ominózus monológját önmagában csakugyan a főjegyzővel folytatta, de ez csak kevéssé lényeges. A lényeges, amit gondol, amit mond, és a lényeges, amit még ezután az író mond vagy gondol. Mit mond Dér Imre? Valamivel bővebben idézve az Ön által is idézett részletet: „*Nem vagyunk mink olyanok, mint a kommunisták, főjegyző úr! Csak emberek. Parasztok. Síró és jajgató emberek ... Nem akarjuk mink a másét! Nem akarunk mink rabolni, gyilkolni! Nem bánjuk mi, főjegyző úr, ha egyiknek több van, másiknak kevesebb! Legyen mindenkinek ... Nem sok, csak annyi, amennyi elég a következő nyárig. Nem vagyunk mink olyanok, mint a kommunisták ... Ismerem én azokat is! Láttam, itt a háború után. Azok ölni, gyilkolni akartak. Mindenkit, aki gazdag, csomóba kötni. Bele a vízbe! Hadd vigye le őket a tengerbe, s utána a helyébe ülni. Bele a gazdaságba, bele a pénzbe. Mink a gazdag nélkül nem is tudnánk megélni. Az hozzánk tartozik, mint a kabátunk. Ha levetjük is, újból csak felhúzzuk ...*"

Dér Imre — ebben is igaza van Önnek — csakugyan elmegy a Munkásotthonba. Szándéka tiszteletre méltó: abban reménykedik, talán hírt hall valami munkalehetőségről. „*Ott is emberek vannak. Szót hall. Beszélget. Hátha azok többet tudnak, mint ő. Akadhat valami. Valami hosszú munka. Más vidéken. Emberek közt száll a hír.*" Ez tehát Dér gondolata — s feltehetően ez volt régebben is, amikor még bejárt oda, de mióta „*kivetődött az Újtelepre, mind ritkábban tért be*". És akkoriban nem próbálták itt megláttatni vele az osztályigazságot? Bizonyára igen. Korábban nem akarták volna megnyerni őt a munkásmozgalomnak a Munkásotthon politikailag fejlettebb látogatói, a mozgalom szervezői? Feltehetően igen. Miért nem sikerült ez? Pedig Dér Imre még fiatal volt, különösen az volt a háború végén — s lehet, hogy minden szociális sérelme ellenére, osztályösztöne birtokában sem érintette meg a tizennyolcas vagy a tizenkilences forradalom? Hiszen ifjú katona is volt! Vagy talán olyan mélyen és fájdalmasan vésődött bele mindaz, amit állítólag látott, az, hogy a kommunisták ölni, gyilkolni akartak, a gazdagokat csomóba kötve dobni a folyóba, hogy ez elriasztotta? Mindenre a nagyon természetes kérdésre Csoór István nem felel — pedig ő is tudja, hogy a Tanácsköztársaság a falusi direktórium tagjai — Dér Imréhez hasonló parasztok! — gyakran életükkel fizettek azért, mert állítólag ölni, gyilkolni akartak! Az Örök malom nem felel ezekre a kérdésekre: az ezekre való felelés nem tartozott Csoór István koncepciójába. Nem csodálkozhatik az olvasó, hogy Dér Imre meg a Dér Imrék inkább megmaradnak az „Örök malom"-ban, ha Csoór István olyan riasztó agitátorral „akarja" meggyőzetni, mint Mező Ferenc, aki „*csak legyintett és a belépréselt eszme nagy zuhatagban ömlött most ki belőle. Fröcskölte a szókat, idegen, nehéz hangzású szavakat, számokat mondott. Kezével mutogatott szét a nagy világ minden sarka felé. Mennyit tudott ez az ember. Mennyit tudott beszélni. Az eszmét ezer és ezer alakzatba burkolta és úgy köpte oda, mint a kiszítt, elkoptatott bagót. Szétloccsant a földön és ott lent ezer és ezer kis eszmévé aprózta szét magát. Nem sokáig hallgatta* (ti. Dér Imre. J. L.). *Kezet nyújtott és ment haza.*" Ezt nem vette észre, kedves Tóth Miklós? Vagy úgy gondolta: ilyen egy agrárproletár-agitátor reális figurája? Akkor nem csoda az sem, ha ez a ködös megfogalmazás ragadta meg: „*Egész más van már itt. Új megmozdulás, erős nagy tülekedés. Irányt vett már magának az élet* (?) *és rohan, mint a szél. Vajon merre? Sötétségbe-e, vagy szép, napsugaras világosságba*", mint inkább az a pár mondat, amely néhány sorral előbb olvasható: „*Ment Imre a hóban hazafelé. A friss hideg szél jót tett a homlokának. Átjárta, kifésülte. Levitte a ruhájáról a pipaszagot, a bagószagot és az agyából az eszmét.*" Azt az eszmét, amelyet az imént az agitátor úgy köpött oda, mint a kiszítt, elkoptatott bagót ...

Ön szerint a regényben ábrázolt társadalmi viszonyok egyetlen következtetést sugallnak: Az élet nem mehet így tovább, a világ „nagy igazságtalanságát" meg kell változtatni. Én inkább a regény *olvasható* szövegének sugallatát hiszem. A regény ezzel fejeződik be: Megszületett Dér Imre kisfia — egy új élet. „*Most indul a malom. Mozdul a gép, mozdulnak a kerekek, és a malomkő súlyos mozgása őrli az életet. Megy tovább az örök malom.*" Megy tovább, és ahogyan megőrölte Dér Imrét, úgy fogja megőrölni a fiát is ... Nincs remény.

Nem állítom, hogy a Magvető Könyvkiadó lektorai tévedhetetlenek. De nem gondolja, kedves Tóth Miklós elvtárs, hogy esetleg Ön sem az? Ha ilyen hitben ringatná magát, az nagyon fájdalmas lenne, hiszen akkor lépten-nyomon szembe kellene találnia magát a lektori „értetlenséggel", azzal, hogy amit Ön „melegen" ajánl, „egyenesen" elutasítják. És szembe kell találkoznia azzal a paradoxonnal is, hogy ugyanezek az „értetlen" lektorok — a jelek szerint — nem keveset tesznek a szocialista könyvkiadásért. S az a kiadó, amelyik az Örök malom kiadását nem vállalta, hónapok óta kérte és kéri a szerzőt, küldje el újabb műveit, amelyekről Ön azt írja, hogy már felsorakoztak kiadásra (nem tudja véletlenül, ezek a művek hol hevernek? mert a Magvető — ismétlem — hónapok óta kéri őket, de látni még nem látta!).

Úgy gondolom, helytelen az „elsüllyedt" jelzőt kölcsönvennie erre a gyenge regényre. Mi az elsüllyedt irodalmon mást értünk, egészen mást. És ha van a kiadásnak adóssága, törlesztenivalója, akkor elsősorban azokkal szemben van, akik akkor, a két világháború között és a második világháború alatt keresték helyüket az irodalomban, útjukat a társadalomban — nem valamiféle „harmadik" utat, s akiknek a megismerésére még nem tettünk meg mindent, de akik *ma* már nem tudnak vallani ...

Kedves Tóth Miklós elvtárs, tisztelem a buzgóságát, még ha annak végső eredményével nem értek is egyet. Levelének zárómondatával azonban mindenképpen egyetértek, s magam is vallom: szellemi értékeinket igen gondosan kell ápolnunk. Tisztelettel:

JÓLESZ LÁSZLÓ

A szerző hozzászólása:

Miután a vitában két ellentétes vélemény nyilvánult meg, a szerző nem tehet mást, mint páros napokon a jobbik, páratlan napokon a rosszabbik álláspontba próbálja beilleszteni magát.

Csoór István

TÍZÉVES AZ IGAZ SZÓ

Tízéves a Román Népköztársaság Írószövetségének Marosvásárhelyt megjelenő magyar nyelvű folyóirata. E jubileum alkalmából fel kell hívnunk hazai olvasóink figyelmét az *Igaz Szó* munkájára. Nagy missziót teljesített az elmúlt tíz év alatt, sikerrel: elsősorban helyt adott a romániai magyar nyelvű irodalomnak, ápolta a két nép kulturális barátságát, fordításaiban elsőként adott hírt és ízelítőt különösen az élő román literatúrából. Ez a híradás sokszor csak az *Igaz Szón* keresztül jutott el hozzánk. Emlékezünk még az *Igaz Szó* 1957-es Ady emlékszámára; 1945 óta még magyarországi folyóirat sem hódolt ilyen reprezentatív módon Ady Endrének. A tízéves jubileum ünnepi számát lapozva meghökkenéssel látjuk a munkatársak névsorát, kétszázötvenhét név. Az *Igaz Szó* tíz évében a munkatársi gárda nemcsak gyarapodott, hanem egyre több fiatal tehetséget mutatott föl. A *Korunk* 1945 után átalakult, a szépirodalmat és az irodalmi kritikát kihagyta szerkesztői koncepciójából, az *Igaz Szóra* várt az a föladat, hogy a *Korunk* 1945 előtti nagyszerű hagyományait folytassa. A romániai magyar nyelvű irodalom nagy öregeit, Molter Károlyt, Koós Károlyt is ott találjuk a folyóiratnál, de mellettük ott vannak a derékhad mögött oly gyorsan fölnövő fiatal írók, kritikusok is, akikről — sajnos — hazai folyóirataink alig vesznek tudomást. Mi előszeretettel közlünk skót vagy amerikai fiatal írót, de gyakran megfeledkezünk a szomszéd népek, így a román irodalom új hajtásairól, még azokról is, amelyek magyar nyelvűek. Pedig Fábry Zoltán nem is olyan régen figyelmeztetett bennünket az *Irodalmi Szemlében, hogy az ilyesfajta gondatlanság* szellemi öncsonkítást jelent. (Vidéki folyóirataink sokat tehetnének a szomszéd népek irodalmának propagálásáért, de különösen sokat a szomszéd népek magyar nyelvű irodalmának fokozottabb hazai megismertetéséért.)

Az elmúlt tíz év nem egyenletes teljesítményű az *Igaz Szó* történetében sem. Az indulás éveinek szürkébb szerkesztői munkája, halványabb írói anyaga tagadhatatlan, de aligha lehet vitatkozni azon, hogy az utóbbi időben nagy színvonalemelkedésnek lehettünk tanúi.

Üdvözöljük a jubiláló *Igaz Szót*, jó munkát kívánunk szerkesztőinek, íróinak pedig újabb művészi sikereket.

(m.)

Az őszirózsás forradalom publicisztikája

A „MINDENKI ÚJAKRA KÉSZÜLT" CÍMŰ GYŰJTEMÉNY 2. KÖTETE

Bátran nevezhető monumentálisnak *József* Farkas vállalkozása, mely négy kötetben teszi a kutatók és művelt olvasók számára hozzáférhetővé 1918 és 1919 két forradalmának szépirodalmi és publicisztikai termését. Az 1. és a 3. kötet után, melyekről e hasábokon már számot adtam (1960. 2. és 10. sz.), most a 2. kötet látott napvilágot.

A hosszabb *időközt megokolja az új kötet gazdagsága: terjedelme majdnem ezer lap, 433 dokumentumot tesz közzé, s ezeket a fölölelt időszak (1918. okt. 31—1919. márc. 21) minden napjának publicisztikájáról számot adó gazdag bibliográfiával egészíti ki. Jegyzetanyaga óriási adatgyűjtő-munkáról szorgalomról, gondosságról tanúskodik.* A szerkesztőnek áttekintése van anyaga fölött, s gazdag ide-oda utalásokkal hívja föl az olvasó figyelmét a sorozat más írásaival meglevő összefüggésekre. Ez segít abban pl., hogy elénk táruljon a polgári forradalom egyik jelentős mozgalmának, a Vörösmarty Akadémiának egész története. Sok helyütt a jegyzet számos újabb dokumentumot ad, sőt egy-egy kérdés bőséges korabeli irodalmát is. Csak néhol érezzük, hogy lehetett volna takarékoskodni: olyan közismert neveket, mint Galilei, Danton, Murat, Robespierre stb. nem kellett volna magyarázni; a semmitmondó tautologikus — mert a szövegből kitetsző — magyarázatok (»Dózsa Jenő szegedi színész«; »Bírálat Kahána Mózes verskötetéről«) is mellőzhetők lettek volna. Néhány adatát kiegészíthetnénk (Gergely Sándor 1932-ben, Kelemen Béla 1944-ben, Leitner Vilmos 1940-ben halt meg) vagy helyesbíthetnénk (Juhász Gyula nem a darabontkormány, hanem Tisza elleni tüntetés során sebesült meg, a *Tűz* nem a TEVÉL lapjaként indult, csak utóbb lett azzá stb.), egy-két helyen még szövegjavítást is reklamálhatnánk (így pl. a 216. lapon alulról a 9. sorban *néha* helyett nyilván *mála* a helyes), de ennél sokkal generálisabb ellenvetésünk *forráskezelésének módszere ellen* van. Minden tiszteletünk József Farkasé, aki e hatalmas szöveggyűjteményben írások ezreit exhumálja. Mégis helytelenítjük, ha *elmossa a különbséget az általa és a kutató-elődök által föltárt dokumentumok között.* Nyilvánvaló, hogy azoknak az írásoknak forrásaként, amelyeket a közelmúltban más kutatók hasonló gyűjteményei már tartalmaztak (mint Móricz írásait *Durkó* Mátyásé, Móráét *Vajda* Lászlóé, Kosztolányiét *Réz* Pálé, Juhász Gyuláét a magamé, sok más írást *Remete* Lászlónak korábbi éppen József Farkaséval azonos célú antológiája), nem elégséges az első megjelenést föltüntetni, hanem az előbb említettek kiadványait is. Ezzel nemcsak a kutatók *ugyanolyan érdemeit méltányolja,* mint amilyenre — az általa gyűjtött anyagra vonatkozóan — joggal várhat el maga is megbecsülést, hanem megkönnyíti az olvasónak is a dolgát, ha valaminek utána akar nézni. Számára az »Írók, festők, tudósok« című Kosztolányi-kötet nyilván elérhetőbb, mint a *Figaro,* s Juhász Gyula Öröksége, mint a *Tűz.* Még inkább így van a még nem publikált munkák fölhasználásánál. Megmondom őszintén: nem tartom illdomosnak, hogy egyetlen írás egyetlen jegyzetének egyetlen helyén nyugtázza a szerkesztő — stereotip szavakkal — Vajda Lászlónak vagy nekem, hogy »egyes« névtelen Móra, illetve Juhász-írások szerzőségének megállapításában — így mondja »segítségére voltunk«. Ezzel szemben az történt, hogy mind Vajda, mind én *rendelkezésére bocsátottuk a névtelen cikkeket is tartalmazó bibliográfiánkat,* én kivált úgy, hogy »Juhász Gyula a forradalmakban« című nagyobb kéziratomat adtam át neki (baráti bírálatra, s egyben mostani és következő kötete számára fölhasználásra), s *ebben* találhatta a névtelen cikkeket mind bibliográfia, mind tartalmi-stiláris elemzés formájában. Ha már »kimazsolázta« belőle a forradalmi Juhász-publicisztika javát (szerencse, hogy néhányat hagyott az én, még mindig kéziratban levő munkám számára is), annyit elvárhattunk volna, hogy nem egyik írásba eldugva, s nem ilyen eufémisztikus megfogalmazásban, hanem a valóságnak megfelelően és jegyzeteinek bevezető passzusaiban nyugtázza közreműködésünket, sőt esetleg föl is sorolja a szóban forgó írásokat. *Mindez magánügy lenne, s tán nem is ide tartozó ha ez a gyakorlat mostanában — főként a fiatal kutatók körében — nem kezdene elharapózni.*

Ez a terjedelem nem ád módot, hogy e hatalmas korpusznak tartalmi gazdagságáról számot adjak, akárcsak impozáns írói névsorát idézzem. Néhány vezérszóval *próbálom mégis érzékeltetni értékeit, fontosságát. Műfaji változatosságára* jellemző, hogy Karinthy paródiájától, Nagy Lajos fanyar szatíráján, Schöpflin irodalmi kritikáin, Osvát Ernő színházi kritikáin, Nádas Sándor tudósításain, Lestyán Sándor riportjain át Lukács György vagy Révai József tanulmányáig minden megtalálható itt. Ez egyébként ismét meggyőzött arról, milyen kár volt — bizony, erőszakoltan — egy-egy korszak irodalmi termését »szépirodalmira« és »publicisztikaira« széthasítani. Szabó Dezső elbeszéléseinek kritikái pl. miért tartoznának a publicisztikához?

Az irányzatok széles skálája is kibontakozik. Az *Internacionálé* fiataljai állnak a szélsőbalon (innen Sinkó Ervin jellegzetes színt jelentő írásainak közlését hiányolhatnám), Révai, Komjáth, Lengyel s a többiek; mellettük a *Vörös Lobogó* párton kívüli kommunistái (Franyó Zoltán, Mácza János és — hol van a tavalyi hó?! — Márai Sándor!), a *Ma* emberei (Kassák, Barta Sándor és társaik). Az *Ember* munkatársai (Göndör Ferenccel az élükön), a *Szabadgondolat* írói (köztük Lukács). Érdekes, hogy a *Népszavának* nincs markáns publicista egyénisége, mint amilyen a polgári radikálisoknak a *Világ* élén Bíró Lajos személyében. Meglepő párhuzamot mutatnak Bíró fejlődésével a szegedi *Délmagyarország* vezető publicistájának, Juhász Gyulának vezércikkei Valahol itt a helye Mórának is. Tanulságos, hogy Márain kívül olyanok, mint Kosztolányi, Harsányi Zsolt, vagy Zilahy, milyen lelkesen álltak a forradalom mellett, hogyan ostorozták a burzsoáziát, az ellenforradalmat. A körképet teljessé teszi a jobboldal néhány korifeusának, Rákosi Jenőnek, Lendvai Istvánnak vagy — milyen jövőbelátóan választott írói álnevet magának egy középkori magyar prédikátortól elorozva: Nyilas — Milotay István. Ő Éppen Móriczot támadja . . .

Az írások időrendben követik egymást. (A megjelenés keltéhez nem kellett volna mereven ragaszkodni: Kaffka utolsó írását megírásának idejében kellett volna közölni, nem pedig — már halála után. Juhásznak a *Ma* szegedi matinéján elmondott beszédét is december 29-én, január 26-a helyett.) A politikai élet fordulatain kívül elénk tárul a polgári forradalom korszakának irodalompolitikai, színházi, sőt zenei élete is. *Ady halála, kultusza központi szerepet kap.* A szegedi Tűz cikke — Juhász volt írója! — követelt először szobrot a köztársaság nagy halottjának. Tanulságos a munkássajtó Ady-értékelése, de a néhány disszonáns hang, Rákosinak, Zolnai Bélának, Lendvainak megnyilatkozása is.

A filológus érdeklődve olvassa Vajda Ernő javaslatát másfél héttel Ady halála után: gyűjtsék össze Ady összes műveit, a prózáját is. A Vörösmarty Akadémia Ady-múzeumot szervez, kezdeményezi a kortársak emlékezéseinek összegyűjtését. *Mindez a fölszabadulás után kezdett valóra válni.*

A *Vörös Lobogó* az egyetem francia katedráját követeli Szabó Dezsőnek, Kassák a Vörösmarty Akadémiába akarja beválasztatni, Hatvany fölveti Juhász Gyula egyetemi tanárságát Az egyik cikk figyelmeztet, hogy Ady és Babits mellett a béke következetes költőjeként kell becsülnünk Dutka Ákost is. Szini Gyula, akár Móricz a színházak, a hangversenyek új közönségét köszönti. »A munkásé a jövő — vallja —, a munkás lesz a művészet legjobb, legbőkezűbb fogyasztó közönsége. Ezt a hitemet ma már semmisem tudja elvenni.«

A legértékesebb dokumentumok egyike, amely jelentősen siettette értelmiségünk forradalmi fejlődését: Gorkij december 1-i üzenete a művelt világhoz. Szabó Dezső írja az első magyar filmesztétikai tanulmányt. Molnár Antal Bartók világra szóló jelentőségéről értekezik már ekkor. Az értelmiség útjáról vitázik Lukács György, Illés Béla, Lengyel József, Kassák Lajos. Az is érdekes, amikor egymásnak szögesen ellentmondó értékelések látnak napvilágot: Schöpflint támadja Nagy Lajos, Kiss Józsefet Lestyán Sándor. Egyike a legmegrázóbb megnyilatkozásoknak Kaffka Margit levele anyjához pár nappal halála előtt: *a polgári forradalom válságát, szocialista hitét, az erőszaktól való humanista irtózást — a magyar értelmiség legkiválóbbjainak ekkori közös gondjait — fogalmazza itt meg vallomásos, lényegláto, hiteles szavakkal.* De még az olyan kortörténeti apróság is érdekes, mint Kosztolányi cikke — a borravaló ellen . . .

Csak rapszódikus lehettem és erősen szubjektív, hiszen szemelgetnem kellett. Ez a mű, bár visszhangjából nem sejtheti az olvasó közvélemény, alapvető fontosságú, ha *irodalmi örökségünk forrásvidékeit* keressük. Sajnos, az Akadémiai Kiadó — hasztalan a korábbi kötetek kapcsán elmondott minden szemrehányás — nem tette lehetővé, hogy minden valamire való könyvtár polcára eljuthasson. Az 1000 példány, a 170 forintos ár ezt nem teszi lehetővé.

Érdeklődéssel várjuk a sorozatot záró negyedik kötetet, a Tanácsköztársaság publicisztikájának gyűjteményét. *(Akadémiai Kiadó, 1962.)*

PÉTER LÁSZLÓ

Pintér József szegedi festőművész gyűjteményes kiállítása a Képcsarnok szalonjában

Pintér József szegedi festőművész útja jóformán egyidős a város felszabadulásával. Akkoriban jelentkezett első műveivel a tárlatokon, ugyanakkor mint lelkes fiatal, szervezte Szeged új képzőművészeti életét is. Egyszerű munkásból küzdötte fel magát a kiállítóművészek ranglistájára. Útja kezdetben inkább a naturalizmus felé hajlott, majd oldottabb festőiséggel közeledett a realizmus, egyben a dekoratív és az átfogóbb szemlélet felé. A közelmúlt években rendületlen szorgalommal képezte magát, s ennek köszönheti eddigi sikereit.

Tematikája sokoldalú. A munkáshétköznapok ábrázolásától az alföldi tájak megörökítéséig tart ez a skála, sőt más tájegységek is szépen megférnek benne. Bizonyítják ezt például az esztergomi és a nagymarosi élményekből fakadó friss képek, valamint a dunai tájak hangulatos színei és a falusi életből kikapott epizódok.

Leginkább mégis a városi élet festője Pintér. A meglesett udvarok és kisvárosi utcák hangulata elemző festőiséggel ragadja magával, ugyanakkor a színei is ezekben a képekben kapnak több elevenséget. Az öreg szegedi kisutcák egész sora »ült« eddig Pintér vásznaira: Maros utca télen, Oskola utca stb.

E gyűjteményes kiállítás — noha az utóbbi évek termését adja csak — nagyszerűen bizonyítja Pintér fejlődését. Szerkesztési koncepciója egyszerű és tiszta, s alkotásmódjában nem találkozunk szélsőségekkel. Nagy meghökkentéseket itt hiába is keresnénk, a felesleges erőfeszítésektől áthatott formakísérletezéseket itt nem találunk. Pintér képei ezért nyújtanak a látogatók számára élményt, s egyre gazdagabb és tisztultabb színkultúrát. Pintért a művészet iránti alázatos odaadás, az ember és a természet viszonyának szinte részletező kutatása, a belső összefüggések és tartalmak mind tömörebb felszínre hozása óvta meg a különféle formabontó játékoktól. S ez a töretlen útvállalás becsületére válik a fiatal művésznek.

ÖNARCKÉP

A kiállítás gazdag anyagából különösen kiemelkedik a tiszta poézissel megalkotott, színeiben is mély líraiságú Hóolvadás című képe, de a legjobbak közé sorolhatjuk tematikailag is az építkezés nagyszerűségét ábrázoló alkotásait. Figurális képei közül elsőként a Disznóölés című festményét említhetjük, s emellett kell megemlíteni önarcképét, amely a legtöbbet árul el Pintér emberi, művészi vonásaiból.

További törekvéseinek sikerében Pintér József bátran bízhat. Bizakodóvá teheti e kiállításon szereplő gazdag anyag, amelyre szilárdan lehet építeni a szegedi piktúra további gazdagításáért is.

TAVASZI OLVADÁS

L. F.

DRÁMAPÁLYÁZAT

Száznegyven éve Miskolcon épült hazánk első magyar kőszínháza. Ez alkalomból a Miskolc Városi Tanács és a miskolci nagyüzemek drámapályázatot hirdetnek. Elsősorban mai témájú művekkel lehet pályázni, melyek a szocialista tudat kialakítását szolgálják. A szocialista embertípus megformálását igenlő, e szándékot segítő műveket előnyben részesíti a zsüri.

A pályázat nyilvános. Beküldési határidő: 1963. október 1. A pályázat eredményét 1963. december 3-án — Miskolc város felszabadulásának évfordulóján — hozzák nyilvánosságra. A rendező bizottság a következő díjakat osztja ki:

Tragédia és színmű:		Vígjáték:	
I. díj:	20 000,— Ft.	I. díj:	20 000,— Ft.
II. díj:	10 000,— Ft.	II. díj:	10 000,— Ft.
III. díj:	5000,— Ft.	III. díj:	5000,— Ft.

A pályaműveket a következő címre kérjük beküldeni: Miskolc M. J. Város Tanácsa V. B. Művelődésügyi Osztálya, Miskolc, Tanácsház tér 8.

Pályázni csak eredeti, eddig nyomtatásban és színpadon meg nem jelent művel lehet.

Miskolc M. J. Város Tanácsa V. B. Művelődésügyi Osztálya

TÓTH BÉLA:

Herceg prímás

Áll a terem csekély magasságú pódiumán, s hatalmas kővel ékített aranygyűrűs jobbját, mintha nem is az övé lenne, alácsüngeszti. Baljával kerekded, szederjés arcán babrál. Sötét íriszű szeme olajban forog, amint igen előkelően rátekint a terembe sereglő tömegre.

Fekete ruhája gondos szabó kezétől elrendezve simul joviális alakjára. Nagycsontú, befejezett ember, 40—50 között lebegő. Rakoncátlanságra hajlamos hullámos haja regulázottan simul hátra, és halántékát már naponta fehéríti láthatatlan gondecsetjével az élet. Porcelánfehérségű foga s a kabát alól előszerénykedő vakító ingmelle foszforeszkál az akváriumdiszkréciójú fényben. Szivar és százfajta más dohány füstjének rongyai lógnak a levegőben. Oldalról könnyű és zsíros ételek szaga borong el idáig, mint a messziről jött égzengés nyáron. A prímás cimpái tágrameredve szedik a húsz, harminc éve ismert otthonos levegőt.

Szórakozottan nyúl le a cimbalmon heverő hegedűért, kicsit belepönget, valamit igazít a kulcsokon. Értetlen fül nem is sejti azt a morzsányi különbséget, amit ezúttal feszített rajta. De ujja begye és füle karimája úgy megérzi a húr feszességét a hang magasságát, ahogy a jó fodrász keze tudja borotvája élességét a hersegésről, vagy paraszt érti kaszája táncát a hajnali harmatú herében.

Nos, belepönget a húrokba nagy-nagy nyugalommal. Nem néz embereire. Szeme a száz asztalnál ülő ezernyi vendégek vásári áradatán kutat. De emberei sem restek. Ők is veszik a kézhez szokott, avatott szerszámot, s fülük figyelme — mert soha nem szokták előre megbeszélni, hogy mit játsszanak — odaforog a prímás hegedűjére. Egy nyikkanás a húrokon — a banda a zene mélységét adva könnytelen visszhangként zokog rá arra.

Lábával meg sem rezdül a prímás, ám térd fölött már látszik lengő mozgása és törzse, mint egykor fiatalon, ha tüzes szemű cigánylányra hajolt, billen hegedűjére.

Ez még csak: az ujjmelegítés. Az ujjmelegítés annyira fontos az igazi muzsikához, mint új kocsinak a bejáratás. Nem mindenki szeme látja, azonban bizonyos, hogy már a dalfüzér első akkordjainál indulni kezd a prímás hatalmas, kétkarú radarja. A terem minden neszét veszi és szállítja a lélek rejtett képernyőjére. S ez a kétkarú radar, míg hang mocorog a húrokon, fáradhatatlanul forog. A füzér harmincig menő dalára alig rezdül jelzés a képernyő sima mezején. De ez a kevéske, ami mégis összegereblyéződött például a közép hetes asztaltól, feljegyződött a bonyolult lélek emlékező tekercseire. Rövid szünet után, amikor a második füzér közepe táján jár már a vonó, erős hangok ismert sorokat szaporáznak a prímás képernyőjére. A jobb huszonnégyes asztal fekete üstökű vendége beledalol a muzsikába. Értelmes hangok, érdemes odapipiskedni a muzsikával a vendég danájára, s a stílust is ügyesen az ő formájához igazítani.

Most lép le a prímás a pódiumról, s míg karjaival, mintha szárnyalna, kihajtja a dallamot a négy feszes húrból, szeme megkeresi a fekete bozontú szemét, s már tudják húsz méteren és tíz asztalokon át, hogy egy nyelven beszélnek. A prímás nem igyekszik oda az asztalhoz. A dalnak vége, de a huszonnégyes fekete üstökű vendége új nóta kezdő sorát dobja a húrokra, amit a prímás úgy kap el értően aláállva, ahogy hajóslegények a parthoz óvakodott kikötő hajó kötelét. Odajátszik a fekete üstökűnek, de radarja forog, és két-három korábban elfogott dal beküldőjét firtatja az asztalsorok között. A fekete üstökűtől elválik, s míg az levegő után kap, hogy újra, talán reggelig is eltartó emlékeit kidalolja a világnak, már eljátszik, emezt sem sértve, a jobb tizenkettős asztalhoz. Neki mindenkire gondja kell legyen. Nem magának játszik, mint egyes prímások, mellükbe ejtett fejjel teszik néhol. Tudja, hogy a muzsika nem celofánba csomagolt konfekciós ing, kilógó derekú, amelyet, mint katonák az egyenruhát — egyformán visel útkaparó és katolikus kántor. A muzsika szigorú méretre, testhez szabottan készül. Mert más melódiák pattintják fel a bádogoslegény emlékládájának zárját, és mások a gyógyszerész gyakornokét. A muzsika szakíthatatlan hangulatszálakkal van emlékképeinkhez kötözve. »Ezt akkor daloltam, amikor a Katival a Vigadóban... Emezt akkor, amikor doktorrá avattak...« Szomorú háborús emlékekhez, vidám lakodalmakhoz, szürke hétköznapokhoz, csalódáshoz és reményekhez köt bennünket hitünk, emlékünk, hangulatunk, ha nem is mondjuk »a világ csak hangulat«.

Herceg, a prímás nemcsak sok nótát tud, de ezt is. Mindenkinek odajátszik, akitől csalhatatlan jelfogója begyűjtötte az erre vonatkozó adatot. De ahogy halad az idő, a futóvendégek elszállingóznak nyugovóra, ahogy a csapolt sör habja leapad, észrevétlen. Ilyenkor alakulnak ki a bokrok, kikről az iménti jelzések alapján, már ami a muzsikát illeti, majdnem mindent tud a prímás. Tudja, hogy a közép háromnak szentimentális cigánydalok kellenek, olyanok, hogy »Temetőben láttalak meg először.« De erre a sarokasztalnál ülő kihajtott ingnyakasok fanyalogva forognak el. Azok kimondottan csak népdalokra váltanak. S operettrészletekre kezd el nyüzsögni a bal oldal három asztala. A prímás igyekszik minden irányban hasznosítani magát. Ilyenkor már huzamosabban ott felejtkezhet egy-egy asztal mellett, diszkrét mosollyal megállva. De a radar szüntelenül forog, és hűen bejelzi a más kottákra értők hangulatát. Mindig idejében lép közbe. Amikor az operettesek éppen torkig vannak a népiesek kanásznótájával, erőszak nélkül lép le, és begyújt egy muzsikapetárdát a Pillangókisasszonyból. És ilyenkor már, ahogy ritkul a vendégek tömege, melléje óvakodik első számú segítőtársa is, a másodprímás. Ki hangosságban erősíti őt, és továbbszövi a dalt, míg ő gyors mozdulattal letörli az igyekezet harmatát derűs homlokáról.

A másodhegedűs mögött szerény tartással fog magának helyet a kontrás. Minden mozdulata teli van kontrási minősége parancsolta alázattal. És a pikula csodálkozó, sikongó hangja úgy fonja körül a prímás vezérszólamát, ahogy középkori építőkövekbe vésve futnak fel csigavonalakban az oszlopok szőlőindái, terméssel, hangulatkeltő bukdácsolással, fürtökkel teli. És az érzelmes elefántok előkelő böffenéseivel dörmög a bőgő a háttérben maradva, ahogy a nagyoknak és erőseknek illik, vagy illenék. És szinte szeme van a bőgőnek, míg rárebegi a szelíd, vagy a szükség szerinti kemény ütemet a dalra. A gordonka a féltékenyen szomorú férfiak módján követi az asszonycsapodárságú prímet. Minden lépésnél a sarkában van, mintha irtózna annak hűtlenségétől.

A cimbalmos a pódiumon marad, onnét pillantgat le a prímáshoz. És fehér vattás verőpamacsai a húrok acéllécein járnak mesteri táncot. A dalokat úgy futják körbe-körbe mélyről feldübörögve a hangok, ahogy jól nevelt juhászpulik a nyájat, hogy összetartsák azt. És ő is egész antikváriumra való dalt tud. És játszik olyan buzgalommal, alig látod okos kezét. És oda sem néz a kenyerére, csak a prímást figyeli, és arcát mélységes barázdák szeldesik, mint az aszályos év termőföldjeit.

És a későre maradó öt-hat mulató bokor okosan osztozik a prímáson. Mi több, az operettesek és a kanásznótások meg is egyesülnek. Az ajkak, melyek az imént még csak pentaton dalokra zsilipelték ki a hangot, most teljes gőzzel fújják: Mondd meg, hogy imádom a pesti nööööket.

No, tud ez a prímás úgy látszik, politizálni is, hiszen ekkora világnézeti különbségeket nem minden hivatásos politikusnak sikerült a történelem tanulságai szerint kiegyenlíteni.

Hanem, hogy éjfélre jár, talán színházból, talán csak az esti város jámbor nézdegélésében elhevezve, külföldiek csoportja sorakozik be gyomorral s úgy azon keresztül a világgal megbékélni. A prímás csendesebbre veszi muzsikája szavát, hogy bár csak egy hangot elkapjon a jövevényektől, miféle nációk ezek? S mikor úgy véli, biztos a dolgában — románok —, tudó kézzel simogatja ki szerszámjából a Pacsirtát. Kedves dolog, ha az idegenben, bár rövid időre is megforduló embert hazai nótával kínálják. Olyankor hat pincér tizenkét tálja és pukkanó bora is semmivé válik. Ezek is moccanás nélkül isznak a dalból, bőrük minden pórusával belemerülközve áradatába. Hogy lebeg az a pacsirta a honi tájak fölött! S talán szívfájdítóbban is fütyül a magyar húrokon, mint odahaza.

Ám, míg a pacsirtát fütyültettük, osztrákok kisded csapata foglal helyet az asztaloknál. Kilétükről az eléjük rakott zászlócska tájékoztatja a prímást. Ha már itt vannak, mért lennének mostohábbak mint a többiek? Kapják meg ők is a magukét, dönt a prímás, és máris németre fordítja sok nyelvet tudó hegedűje nyelvét. Az osztrákok nehezebben találják ki, hogy ez nekik szól. Talán nem ismerik, talán nem így ismerik? De aztán, mint a kirakó kockajátékokból, lassan összeáll a dal képe. Megismerik, magukénak vallják, elkapják, vele dalolnak. Igen, nekik játsszák a kedves jódlis dalokat. Kicsit magyar kiejtéssel, ahogy az alföldiek szoktak németül beszélni, de azért tudják, hogy övék a dal, és láthatóan jó érzéssel teszik a lélek ama zsebébe, ahová kedves külföldi emlékeit szokta az ember elraktározgatni.

És így megy ez mindennap. Mindennap minden vendég hangulatát kifaggatja a prímás, s csak egy mozdulattal áruld el, hogy rezonáltál, már feljegyeztettél a láthatatlan listán.

És nincs a mulatók lélektanához kézikönyv, sem akadémiai értekezés, sem különlenyomat a tudományegyetemek évkönyveiből, de Herceg, a prímás írás nélkül igazodik el bor előtt, alatt és után a lélek bonyodalmas változásai között.

LIGETI ERIKA RAJZA

Buda Ferenc versei:

EGYEDÜL

Áporodott üresség,
a szoba-csöndnek szaga van,
a mennyezetről ledobja magát
a mész, de puhára esik.

Zajtalanul járok-kelek,
a padlón gyűlik a szemét,
a szőnyegrojt ágaskodó
rovar-lábait por lepi.

Hűvös edény az asztalon,
benne a tegnapi ebéd,
morzsák közt kelletlen kenyér,
józan kés, elhagyott kanál.

A kölcsön-írógép suta
hiányos betűit némaság
köti egy-helybe. Nem vagyok
itt, csak épp itt tartózkodom,

s füstölök. Cipőm ásító
torka betömve zoknival.
Kiskályhánkon üres pohár,
alatta gyűrűs rozsdafolt.

S leányom képe a falon,
asszonyomé egy füzeten,
mellette egy ugrásra kész
ceruza: lelkiismeretem.

Lefekszem gyűrött lepedő
hátára (ő este mindig
kisimította). Reszketek —
a villanyfény nem melegít.

Odakint a felhőragyás
égen a virrasztó fehér
Hold: bélyeg, pecsét.

Legyen sötét. Aludni kell.
Kenyeret se hozok haza,
virágot se tépek
magamnak.

OSTOR, TÖRÖTT ÁG

Tehén tőgyéből csordult
fellegek habja tisztul.
Bogár retten, kifordult
rigófészekalj pusztul,

S pittyegő madárbánat.
Fellegek habja tisztul.
Viharok vas-árnyéka,
mázsás szívemről pusztulj!

fűben a pocos fiókák,
szőr, pihe, zúzott tojáshéj.
Fölöttük ostor: törött ág,
s fehér Hold: üres tányér.

Leng a kifordult fészek
kötve tört karú ágra.
Csillagos, zöld vízen úszik
múltam, e billegő lámpa.

SZÁRAZ VIHAR, MENNYKŐ NÉLKÜL

Pikát borjadzik
kormos vasfelleg,
patyolat réten
busa árnyék terped.

A könnyűnek kis szél
az igazgatója.
Szegénylegény útja mellett
élő akasztófa.

Megmosdik a mennybolt
tündökletes vérben,
rimánkodó falevelek
zuhognak a szélben.

Szabad madár útja
elvisz a tavaszba,
csak cukros alázat
szárnyát ne tapassza.

Szállnak az egekig,
a madarak útján,
táncolnak tornyos
viharok púpján.

Élő akasztófa
reggelre kiszárad,
sárkány-lova sose lesz dög
az igaz betyárnak!

„Meg ne áhítsátok közönyét a köveknek!"

LÁSZLÓ IBOLYA VERSKÖTETÉRŐL

A szegedi, de már több éve Kaposvárt élő László Ibolya új verskötete, a *Köznapi lobogás*, nyolc év után követte az elsőt, *A vándorlás dicséretét*. Nyolc év olyan hosszú idő egy költészetben, mely alatt nemcsak sokat fejlődhet, de kellő tér és visszhang hiányában el is szegényedhet. Hogy mit hozott ez a nyolc év László Ibolya költészetében, a két kötet összevetéséből mérhetnénk le. Sajnos, az első kötet szűkmarkúan egy ívre engedett mérete nem tette lehetővé, hogy László akkori költészetének keresztmetszetét mutassa, és így az összevetés irreálissá válik. Talán csak néhány versen kísérelhetnénk meg, melyeket kisebb-nagyobb átdolgozással felvett új kötetébe is. Ezek a versek — *A vándorlás dicsérete, Tártszívű légy most, Őszvégi nyugtalanság* és még két kisebb kép, egyébként első kötetének legjobb darabjai — az átdolgozás által tisztábbak, lendületesebbek lettek a fölösleges részek kihagyása, az egyes kifejezések találóbbakkal való felcserélése és a szórendi változtatások révén. Ezek alapján azt mondhatjuk, költészete a letisztulás, lendületesebbé s tömörebbé válás irányában fejlődött.

Arra vonatkozóan, hogy költészete meglátásokban, mondanivalóban gazdagodott-e, az első kötet mindössze tizenöt verse valóban nem nyújt reális összehasonlítási alapot, hiszen alig több bármely antológiának egy költőre szánt terénél. E tekintetben tehát a *Köznapi lobogást* első kötetként kell kezelnünk.

Mondanivalóit jelentékenynek érzem. Több versében egyéni élmény kényszerítő erejével vall a mai életünk alapját adó szabadság és közösség jelentőségéről. Olyan felettébb aktuális mondanivalója van, mint a *Pöröltünk már a múlttal* c. versben — s úgy tetszik, ez költészetének egészséges és korszerű fejlődési iránya! —, mely a forradalmi, lendületes, közös feladatok után a rengeteg „apró munkát" igénylő problémák elől életünk növekvő kényelmében elheverve közönyössé válás kispolgári attitűdjétől óv. *„Ki szárnyas eszmékhez kötődtél* — írja — *... nem vetheted le gondjaidat, mint köpenyét a boltos."*

Külön kiemelném e kötete egészére jellemző sajátos női hangot, melyet nem megadó passzivitás jellemez, hanem harcoló határozottság:

Formái változatosságába belejátszik szerves, feldolgozott, tudatos hatásként József Attila, Garcia Lorca és a népköltészet közvetlen, a dolgokat bűvölően nevükön nevező vagy játékosan színes képekkel varázslatos légkörbe ringató hangja. Nagyon szépen érvényesül ez pl. a *Nyugtalanság nem nyugodhat* c. versben. Néhány kevésbé sikerült darabban a kudarc okának épp azt tartom, hogy az élmény felszínességét vagy a téma mesterséges keresettségét e hatások külsődlegességével, valamint a képek s alakzatok mesterkélten feltűnő alkalmazásával igyekszik pótolni. Természetesen az élmény összeforrasztó izzása nélkül pongyolán, összecsiszolatlanul, csináltan vontatott a vers.

Egészében tekintve kötetét, eredeti és érdekes hangú költő László Ibolya, gyűjteményét növekvő jóérzéssel olvastam, s feltétlenül ajánlom a verskedvelők figyelmébe. Remélem, hogy e kötet, mely tágabb teret adott költészete bemutatására, kibontakozására, őt is tovább lendíti sajátos hangjának és látásmódjának életünk jellemző témáit, s problémáit szélesebb körben, s most már tudatosan is arányaiban bemutató alkalmazására. Mert ez az igény már jelentkezik új kötetében. *(Magvető Könyvkiadó, 1963.)*

NÉMETH FERENC

OLVASÓNAPLÓ

A SARJADÓ FŰ

REMENYIK ZSIGMOND REGÉNYE

A nemrég elhunyt Remenyik Zsigmond *A sarjadó fű* c. kötetét 1937-ben írta, az *Apocalipsis Humana* sorozat hatodik tagjaként. A napjainkban irodalmi ritkaságba menő műfajt és megformálást születésének évei, a harmincas évek determinálják: e kor néhány írójának tendenciózus fellépése. Olyan műfajt teremtettek, amely a valóság feltárásának a regényszerű ábrázolásnál közvetlenebb módját választotta: a művészi igényű, „irodalmi" szociológiát. A fennálló rend terhes légköre megfojtotta ezekben az írókban a társadalombíráló regényt, s valóságélményük — áttörve a művesi megformálás gátjait — közvetlen, egyértelmű szókimondást követelt. E folyamat előkészítését és útjelzőit láthatjuk már Remenyik előbbi köteteiben: a *Bolhacirkusz*ban (1932) és a *Mese habbal* (1934) c. művében. A 37-es *Bűntudat*ban már a szociográfia útjára tért.

Remenyik kezén ez a műfaj sajátos és egyéni jegyeket nyer. A szociológia nála az önéletírás területei felé tolódik el, és e két műfaj elemei határozzák meg a Remenyikre annyira jellemző műalkotást. A szokásostól elütő a megformálásban az író helyzete, a szemlélődésének kiindulópontja. Míg más szociográfusok a társadalom kivetettjeinek oldaláról nézték a világot, addig ő a birtokos nemesség napsütéses feléről szemléli.

Ebben a művében a század eleji kisvárosi polgárságunk „természetrajzát" adja. Egy másfél napos hazalátogatás jelenti a lehetőséget és keretet a visszaemlékezésre. Bizarr fantasztikum vegyül a kezdő és a záró képekbe: a szerző Heinével társalog. Bár érezzük, hogy a Heine-művekből absztrahált szatirikus mérgű, töményen kritizáló költő alakjában a polgárbíráló ősét keresi — azonban nincs súlya ennek a megoldásnak.

A szociográfia szigorúan a valósághoz ragaszkodik: valóságos várost, valóságos utcákat, valóságos személyeket követel meg. Itt a valóságos város Eger, a valóságos utcák Eger ismert sikátorai, a valóságos személyek pedig az író rokonai és a város lakói. Remenyik személyes élményei alapján ebbe a városba sűríti bele a magyar kisvárosok polgárvilágát. Megtudjuk, mit jelent a valóságban a város két jelzője: az „erkölcsös" és a „hivő". Nem más ez, mint hazugság, és megtartva pedig léleksorvasztó, kegyetlen gúzs. A íróban sétái nyomán a legkülönbözőbb emlékek ébrednek, és így a legváltozatosabb területeket méri fel. Érdekes a nézőpontok áttűnése: a 37 éves író keresi gyermekkora emlékeit, és azok egy 10—17 éves gyerek élményén keresztül jelennek meg. Sorra rajzolódnak elénk a „jól szituált" polgárcsaládok, a nagyratartott paprokonok és szégyellni való szegény hozzátartozók szövevénye, a pletykákon botránkozó és kéjesen csámcsogó társaságok, a kegyetlen és korlátolt kasztszellem, a vallláserkölcsön alapuló családi és iskolai nevelés csődje. Ez a pusztulásra ítélt világ a legtöbb kárt a serdülő fiatalokban teszi: a lelki dresszírozásra a legtermészetesebb reakcióval válaszolnak — fellázadnak minden kötöttség ellen. Így kezdenek a tisztes polgárcsemeték nihilizmusba süllyedve botrányosan élni. Csak kevesen tudnak értelmet adni lázadásuknak, vagy kitörni zárt körükből; a többség visszahull, betörik apáik erkölcsébe. Jól érzékelteti Remenyik azt a megrettenést, amit az öröknek hitt polgári erkölcsök szétbomlása okozott a háború alatt. Érezzük tehát az ebből a világból áradó unalmat és vigasztalanságot. Azonban az érzelmek hangolására szánt eszközei: a szitáló eső, a tocsogó sár és a köd — gyakori előfordulásuk miatt szinte modorossággá válnak.

Társadalmi körképe — bár átfogó igényű — mégsem teljes. Remenyik az önvizsgáló becsületesség útján eljutott addig, hogy a szomorú diagnózist megállapítsa, s ezért osztályával együtt önmagát is felelőssé tegye. Odáig azonban nem jutott el, hogy egy határozott világnézet magaslatáról tekintsen végig az egész társadalmon, s feltárja a diagnózisának egyetemes társadalmi vonatkozásait. Ez magyarázza a műből kirajzolódó Remenyik-portrét is: a komor, ostorozó, elkeseredetten harcoló, mélyen pesszimista alakot. Megmerevedett pesszimizmusában és néha már úgy tűnik, szenvedélyévé is lett. *(Szépirodalmi Könyvkiadó, 1962.)*

Nemes Gábor

LAPZÁRTA UTÁN

BODÓ BÉLA KÖNYVE

„Én Bodó Béla könyvét a teljes emberi kiszolgáltatottság, a megnyomorított értelmiség regényének érzem" — írja Katona Éva az Élet- és Irodalom februári 23-i számában. Ez igaz is meg nem is. A mondat átfogó, értékítéletként hangzó értelmében semmiképpen sem. Az író nézőpontjának sajátosan polarizáló jellege eleve kizárja az átfogó totalitás lehetőségét. Sajnos, igényét nem; s bármilyen furcsán hangzik is, ez a mű legnagyobb hibája.

A cím egy szűkebb világ, egy szerkesztőség rajzát ígéri, a regény azonban többet akar ennél. A kor egészéből extenzíven kíván megmutatni minél többet, mintsem — legalábbis a könyv nagyobb részében — intenzív ábrázolásra törekedne. Egy-egy jól körülhatárolt „elbeszélés" *(Rudi úr, Persze Londesz bácsi, Vett egy vastag gyűrűt, Gézuska, Öregek)* azért áll magasan a „regény" egészéhez viszonyítva, mert az elbeszéléseket regénnyé kovácsolni igyekvő ökonomizmus nem érvényesül az intenzív ábrázolás rovására.

Az elbeszélések zöme cselekményesen is kapcsolódik egymáshoz, bár általában laza szállal, néha csak asszociációs alapon, de már ez is áttöri az egyszerű ciklus szerkesztési igényét annyira, hogy jogosan merül fel a kérdés: vajon tizenkilenc elbeszélésből, vagy egy tizenkilenc fejezetből álló könyvvel van dolgunk? Az elbeszélések valamiféle cselekményegységgé való kovácsolása kiszélesíti az ábrázolt területet, s egész sor társadalmi problémát, tömérdek jellemző figurát felvillant, de ábrázolásuk már nem elmélyült, mondhatni újságírósan elnagyolt, kuriózumokra épít, sok az izgatóan visszataszító szerelmi kaland és prostitúció. Gyakori a hasonló helyzet- és cselekményformák ismétlése, amit az egyébként virtuóz stílus alig palástol. A sokszor nagyszerű portrék mellett a stílus e könyv legnagyobb értéke. Ez a stílus szinte mindent elbír, megteremti az asszociációs lélekábrázolás légkörét, alkalmazkodik a lírai helyzetekhez, tud miszticizálni mint pl: az utolsó, szinte a regényt megmentő, rendkívül túlfeszített, váratlanul bizarr, Dürenmattra emlékeztető szimbolikus befejezésben. *(A szerkesztőség macskája.)*

Egészében véve tanulságos, inkább érdekes, mint nagyszerű ez a könyv, melyben a részletek mély költőisége, sajnos, nem tud mindig érvényesülni a szerkesztésből adódó hibák miatt. *(Szépirodalmi Könyvkiadó, 1963.)*

Németh Jenő

Remenyik-kritikánkat a nemrég elhunyt kiváló íróra való emlékezésül közöljük. (A szerk.)

Folyóiratszemle

KORTÁRS, 1963. 6. SZ.

Tanulságos kis cikket olvastunk Kiss Ferenctől a Kortárs júniusi számában. Címe: *Irodalom, megyei szinten?* Lényeges és nagyon sajátos problémát feszeget benne a szerző: vidéki napilapjaink betöltik-e azt a feladatot, ami az új, de különösen a jó irodalom propagálásában rájuk hárul? A vizsgálódás eredménye kiábrándító. Bár Kiss Ferenc csak a *Hajdú-Bihari Naplót* hozza példának, de következtetései a *Dél-Magyarország*ra és a *Csongrád megyei Hírlap*ra is vonatkoznak. Miről van szó? Arról, hogy vidéki napilapjaink, a legolvasottabb nyomdatermékek az irodalommal intenzíven nem foglalkozó társadalmi rétegeknél, és éppen a jó szépirodalom felé nem tudnak segítő, útmutató vagy olvasóik érdeklődését fölkeltő művekkel előállni.

Elkeserítő, hogy az olyan nagy hagyományú napilap, mint a Dél-Magyarország, kénytelen-kelletlen (vajon milyen okok miatt?) enged a dilettánsok rohamainak és gyakran közli műveiket. Tudjuk, hogy egy-két közléssel igyekeznek lerázni ezeket a ballasztokat a lapról, de a dilettánsok nem állnak meg itt. Megjelent „műveiket" hozzácsatolják kéziratokhoz, és elküldik az ország más vidéki napilapjához. Nem igényesek a honoráriumban, csak a megjelenések száma izgatja őket, végsőkig harcolnak, konokul. Ez a pszichológiájuk. De nem is ez a baj, hanem az, hogy minden engedmény visszalépés a jó irodalomtól, a napilapok olvasóinak irodalmi igényét degradálják mélyebbre velük. Szóval lélekmérgezés közölni őket. Mit ajánl Kiss Ferenc? Többek között azt is, hogy az élő nagyok és tehetségesek jó műveit, ha kell, utánközlésben is vegyék át napilapjaink folyóiratokból, központi lapokból. Inkább kevesebb, de jó szépirodalmi műveket adjanak olvasóik kezébe.

Sajnos, az is gyakorlattá vált, hogy vidéki napilapjaink szerkesztői, kulturális rovatvezetői a területükön megjelenő szépirodalmi folyóiratokból kiszorult, vagy ott elfekvő anyagot (nyilván rossz anyagot) közölnek lapjaikban. Az sem ideális eset, hogy napilapjaink nagy mennyiségű szépirodalmi anyagot közölnek bizonyos központi ellátás küldeményeiből. Nem is lenne baj, ha ez az ellátó jó anyagot küldene, de a publikáltakból látszik, hogy ezek a művek is „hafér" anyagok voltak már valaho. Mi sokat hivatkozunk a Dél-Magyarország hagyományaira, egykor három klasszikusunk neve is szerepelt benne egyszerre. Ez a hagyomány kötelez is. Tudjuk, hogy mindez nemcsak szerkesztői munka, az írók orientációja is szükséges a jó szépirodalom közléséhez. De nyilván a szerkesztőknek kell megkezdeni, a passzív várakozó álláspont fölrúgásával a szervezést.

Szokás a Dél-Magyarországnál és a Csongrád megyei Hírlapnál a vidékünkön élő szerzők műveit bemutatni, kritikai méltatással illetni. De vajon ezzel lezárhatják olvasóik irodalmi látóhatárát? Volt a Csongrád megyei Hírlapnak néhány kísérlete az utóbbi időben, hogy összirodalmi érdekességű műveket ismertessen. Jó kísérlet, folytatható út! Irodalmunkra, irodalmi közéletünkre, művekre vonatkozó glosszák, reflexiók hiányoznak vidéki napilapjainkból. Pedig ez kell, hiszen egy-egy erős gondolatot, impressziót ültetnek el az olvasókban, elindítják őket a nemesebb művek megismerése vagy a rosszak túllépése felé. Mi egy kicsit telhetetlenek vagyunk, amikor ezeket a megjegyzéseket éppen a Dél-Magyarország és a Csongrád megyei Hírlap munkájával kapcsolatban mondjuk el. Ha összevetjük ilyen irányú munkájukat más vidéki lapokéval, nem kell szégyenkezniük, sőt egy-egy ünnepi számuk szépirodalmi anyaga példás szerkesztői munkára vall. De nagyon ritka az ilyen szám.

Kiss Ferenc cikkében elrettentő példaként szerepel, hogy valahol megyei, városi, községi írókról beszéltek. Milyen nevetséges szellemi dilettantizmus légkörét idézik ezek az osztályozások! Távolinak és idegennek tűnik. Pedig mifelénk is fújnak ilyen szelek. Éppen a könyvnapi ünnepségeken hallottuk az egyik üdvözlő beszédben, hogy Kossuth-díjas író, fővárosi költő és megyei költő. No, de vegyük ezt protokollnak. De az már mégiscsak bosszantó, végső soron nevetséges, hogy vidéken élő írók és költők között gyakran hallani olyan rangsoroló minősítést, hogy „a legjobb makói költő vagy a legjobb Csongrád megyei prózairó vagyok". Mintha nem az egész magyar irodalom lenne a mérce? Miért ez a hazai szemétdombon kakaskodó babérhajsza? Tévedés ne essék, nemcsak dilettánsok szokták ezt a megkülönböztetést hangoztatni. Gyakran az az érzésünk, hogy egy-egy ilyen mércemegállapítást szerzőjük azonosnak érzi Illyés vagy Vas István, Veres Péter vagy Benjámin László színvonalával. Vidékiségünk (territoriálisan!) tény. Aki ezen úgy akar változtatni, hogy kis háztáji mentsvárában nagyokat kiált az ottlevők ijesztgetésére, menthetetlenül az elsekélyesedés útjára lép. Nincs Csongrád megyei prózairodalom, nincs makói költészet, nincs legjobb békéscsabai költő sem. Van magyar irodalom, melynek színvonalához ki-ki mérje hozzá a magáét, és szigorú munkával, tehetségével (ha van!) lépjen közel ahhoz, ne adja alább a túlszárnyalás vágyánál. De ítéljünk józanul, az a mérce, amit önmagában készít el „a ki vagyok-mi vagyok, de nagy író vagyok" hangulatában a szerző, pár röffel nagyobb a kelleténél, hamis.

i. m.

NÉPSZABADSÁG, 1963. VI. 8.

Legnépszerűbb és legszínvonalasabb napilapunk legutóbbi számai bizonyára elismerésre késztették a legfanyalgóbb kritikust is. A Népszabadság több magvas irodalomelméleti, irodalompolitikai cikket közölt, számos kitűnő kritikában mérte fel napjaink magyar irodalmának termését. Különösen kiemelkedő a kritikai rovat — és egyes kritikusok — teljesítménye az idei könyvhét anyagának felmérésében. Eddig szinte minden fontosabb könyvheti könyv elemző bírálatot kapott: világosan látszik, hogy a könyvhét nívós kritikai propagandája tervszerű, koncepciózus szerkesztés eredménye. Ugyancsak a Népszabadság kritikai rovatának javára írnánk, hogy sok műre reagáltak elsőnek, és tegyük hozzá: imponáló elvi bátorsággal. Ebből a szempontból most csak egy bírálatot emelnénk ki: a Magvető Könyvkiadónál megjelent *Tiszta szigorúság* c. antológiáról szólót, Fenyő István írását. A kritika pl. bátran kimondja és következetesen bizonyítja, hogy a gyűjtemény válogatásával nem lehetünk elégedettek. Hiányzik lapjairól *Görgey Gábor, Simor András, Simai Mihály, Varga Katalin* (mindnyájan kötetes költők!), *Horgas Béla* és *Dalos György* neve. Így van! Sőt, tegyük hozzá a felsoroláshoz: hiányzik még a *Tiszta szigorúság*ból *Serfőző Simon* és *Ratkó József* nagyon tehetséges poéták bemutatása is, akiket pedig éppen az Új Írás fedezett fel, illetve indított el újra. Tetszett nekünk a bírálatban az is, hogy a recenzens „mer választani" harmincegy költő közül, s a harminc éven aluliak táborából éppen a kötettel még nem is jelentkezett *Buda Ferenc* és *Nyerges András* mellett tör lándzsát. Úgy véljük, teljes joggal: még mindkettőjükből — de különösen Buda Ferencből — nagy költő lehet.

És hogy ez nem csupán deklaratív kijelentés, azt lapunk más helyén, *Új költők* c. rovatunkban próbáljuk bizonyítani.

k. s. i.

ALFÖLD, 1963. 6. SZ.

A hónap szépprózai termésből — s nemcsak abból — kiemelkedik *Mocsár Gábor* elbeszélése, a *Téli csillag*. Költői erejű, ihletett alkotás, azok közül való, melyeket élete szerencsés óráiban hoz létre az ember, egybetalálkozásakor mindannak, ami éppen szükséges az íráshoz. S vajon az igazán jó mű maga is nem azonos-e elemeinek hibátlan összhangjával? Nyilvánvalóan: igen, és ez, ez az összhang adja a *Téli csillag* értékét.

Gazdag és sokrétű, ugyanakkor tömör és fegyelmezett elbeszélés ez. Gyökereit a nagy emberi motívumok televényébe ereszti. Életre-halálra menő testi tusakodás, az első férfipróba, a távoli vonzódásból, vágyakozásból, sejtésből egyszerre csak testet öltött szerelem, a veszélyben egymást várók és egymásra találók kegyelmi állapota — ezeknek a helyzeteknek líráját és drámáját gyűjti össze a gyors sodrású, rövid, egyszerű történet. Anélkül, hogy elbillenne az általánosság vagy az extremitás szélső pontja felé, anélkül, hogy veszítene hiteléből vagy megbicsaklana jelképességében. Itt is hibátlan az összhang; egyensúlyba rendeződnek a népköltészet világának s a valóságos parasztvilágnak tárgyai, alakjai, összefüggései. Végül is így születik meg a sajátos, az egyszerre a népballadákra s a modern leírásokra emlékeztető hang, amely már az első mondatnál megragadja, s azután is viszi-sodorja magával az olvasót. Ez a hang Mocsár elbeszéléseiben fokozatosan, bár nem egyenletes következetességgel alakult, érlelődött ilyenné, s — úgy látszik — most és itt talált kellő medret magának. Egyébként a *Téli csillag* más vonatkozásban is mintegy összefoglalja és töményíti Mocsár ábrázolóművészetének alapvető jegyeit, a vonzódást a bőséges érzelmi töltésű helyzetekhez, a közvetlen valóság kisebb-nagyobb méretű népmesei vagy népballadai stilizálását, a másmás fajtájú helyzeteket egybeötvöző világos, szilárd szerkesztést. Talán annak jeleként, hogy az író, aki eddig oly sok úton járt, maga is rendezi és összpontosítja erőit.

sz. á.

Tallózás

Az „Irodalom és szocializmus" olasz nyelven

Az olaszországi kommunista kiadó, az Editori Riunití kiadásában megjelenő »Il Contemporaneo« c. folyóirat 1963-as áprilisi száma közli József Attila »Irodalom és szocializmus« c. tanulmányát. A fordítók és a bevezető, magyarázó jegyzetek írói: a Dallos Marinka—Gianni Toti házaspár, akik már korábban is sokat tettek a magyar irodalom itáliai népszerűsítéséért. A bevezető szerint az »Irodalom és szocializmus« fordítása mutatvány az Editori Riunitinál megjelenő József Attila-tanulmányok c. gyűjteményből. Ez a bevezető egyébként tömör képet ad a cikk megszületésének körülményeiről, a költő munkásmozgalmi kapcsolatairól: idézi pl. Kádár János elvtársnak 1931-es József Attila-emlékeit. Itáliai népszerűsítői szerint József Attila »il piu grande poeta proletario d'Ungheria — e non solo d'Ungheria: nemcsak Magyarország legnagyobb proletárköltője«. Rámutatnak arra is, hogy az elsők között volt, aki bírálta a nagyhatású olasz idealista filozófus, Benedetto Croce esztétikai nézeteit.

A fordítást gazdag képanyag illusztrálja, köztük két dél-magyarországi vonatkozású híres fotóval is találkozunk: József Attila Juhász, Móra, Károlyi, Espersit és Réti társaságában Makón, 1923-ban; a költő a földeáki községháza előtt.

(—n)

Pusztuló relikviák között

Nagyon szomorú dolog, hogy a szegedi Móra Ferenc Múzeum irodalmi kiállítása azt a régi érzést plántálja el a látogatóban, hogy a múzeum olyan, mint a temető. Ezen a kiállításon évek óta porosodó és pusztuló kéziratok és könyvek tömege szomorkodik a tárlókban. Klasszikusok kéziratai gombostűvel fölerősítve, enyvvel fölragasztva, elszíntelenedett, alig olvasható verskéziratok már az első lépéseknél elkedvetlenítik a látogatót. Ha a Móra-tárlókat nézzük, összefut szemünk előtt minden: igazi szakszerűtlen halmazban van ide kiöntve a rengeteg értékes kézirat, sőt kéziratköteg, aminek nincs különösebb jelentősége, mert a látogató csak az első lapot láthatja, a többit nyilván a molyok látogatják. (Természetes, hogy egy ilyen kéziratköteg el van zárva a kutatók elől, mert a teremőr szerint ezeket a tárlókat nem lehet kinyitni, csak bonyolult lakatosmunkával.) Bántó, hogy éppen a Juhász-tárlók kerültek egy sötét sarokba, hibás fóliratokkal és Juhász Gyula sírjának fakeresztjével, ami megható, de nem irodalmi kiállításra való. Igazi átgondolatlanság uralja ezt a nagyon értékes anyagot rejtő kiállítást. De nem is a szakszerűség miatt tesszük ezt szóvá (hiszen az éppenséggel alig lelhető föl), hanem a pusztuló, elszíntelenedő értékes kéziratok miatt, amelyeknek megmentése összirodalmi érdek. Nekem különösen fáj, egyetemi éveim kedves emlékeinek városa Szeged. Ilyen irodalmi kiállítással nem lehet büszkélkedni a Szegedi Szabadtéri Játékok látogatói előtt.

Miskolci Gábor
tanár
Veszprém

Tele van szörnyekkel az antik menny itt?

A Kortárs júniusi száma közli Mátyás Ferenc **Lebegek a tájban** c. szép versét a költő itáliai, közelebbről firenzei élményeiről. Néhány sora így szól:

A Bardi kápolna freskóit nézem
a Santa Croceban hol mennybe lépdel
János, bár Giotto az ősfényt is felrakta
az ördöggel a kápolnafalakra,
s mind, kiket Dante a pokolra vetett,
midőn festette Enrico Scrovegnit, —
tele van szörnyekkel az antik menny itt.

Mivel jeles költőnk tárgyias verset ír, s meg is nevezi, hogy a firenzei Santa Croce Bardi-kápolnájának Giotto-freskóiban gyönyörködik, meg kell jegyeznünk: összekavar néhány dolgot. Giotto a Santa Croceban Szent Ferenc történeteit festette meg, az egyik freskón éppen a mester halálát, így a versben is csak ő lépdelhet mennybe. Az ősfény, az ördögök és a pokol pedig már máshová vezetnek, s minden bizonnyal Padovába, ahol a **Cappella degli Scrovegni**-ben Giotto falra vetette csodálatos dantei látomását, a **Giudizio Universale**-t. Hogy Mátyás Ferenc valóban Padovával keveri Firenzét, azt Enrico Scrovegnire való hivatkozása is bizonyítja: az Utolsó Ítélet egyik figurájaként Giotto őt is megfestette az Arena-kápolna modelljével. Ez a kápolna pedig — egy ókori amfiteátrum helyén, ma babérbokros, tágas nyilvános parkban — Padovában található — meglehetősen távol a firenzei Santa Crocetől.

(—o)

Nem beszélő tájak

Beszélő tájak címmel jelent meg Hatvany Lajos szerkesztésében, Gink Károly fölvételeivel a magyar irodalmi műveltség földrajzkönyve. A beszélő házak (lakó- és szülőházak) kötete után együtt látjuk a magyar írók kedves tájait, a műveikben föltünedező jellemző vidékeket. A kommentáló szövegek (más-más szakember tollából) néha remek kis esszékké kerekednek ki. A kitünően elkészített és megválogatott táj- és tárgyfölvételek azonban nem feledtetik, hogy néhol megdöbbentő és érthetetlen csonkítás van a képanyagban. Milyen rosszul föltogott politikai szemérmesség zárta ki a kötetből Ady kedves tájait? Hiszen hiányzik Ermindszent, Zilah, Várad, Kolozsvár vagy akár Csucsa vidéke is, helyettük másod- és harmadrendű érdekességgel bíró tájfölvételek szerepelnek. De így van ez Juhász Gyuláné is: Léva, Máramarossziget, Várad, Szakolca sehol sem szerepel. A Román Népköztársaságban büszkén szokták Ady vagy Juhász Gyula életének tájait megmutatni. Mi, valami fölös óvatosságból, éppen egy ilyen impozáns kötetben, lemondunk bemutatásukról.

Vid

hétköznapok

TALÁLKOZASOK ÖRÖME

Kellene arról is szót ejtenem, milyen volt az idei könyv ünnepe megyénkben, városunkban, milyen volt nekem? Hanem ezt már elmondták és el is mondhatják mások. Amiről szólni szeretnék, hasonló természetű, mégsem azonos, s ami kikényszeríti belőlem, az a rácsodálkozás, a kellemes meglepetés, s nem a keserű szájíz, ami meg emez után maradt.

A közelmúltban részt vettem néhány találkozón (lényegesen több alkalommal, mint a könyv ünnepi hetén), ahol írók olvasókkal tanácskoztak a megszületett műről, vitatkoztak kevésbé értett és közös problémákon, vagy hallgatták éppen-megformált alkotásaikat az öntevékeny előadóművészek tolmácsolásában. Egyszóval olyanféle rendezvényeken, ahol az élő, eleven írót felméri az élő, eleven olvasó, előadó és viszont.

Önkénytelenül eszembe jut — és jutott majdnem minden alkalommal — életem első könyvnapi író—olvasó találkozója 1949-ből, ahol az olvasók, honvédtisztjelöltek (magam is köztük), az író pedig a szónoknak megrendítően sajátos, könyvei s neve után viszont rendkívül népszerű »Pali bácsi«, Szabó Pál volt. Micsoda áhítattal néztem én akkor az »élő, eleven", és gesztikulálva szónokló írót, mi csoda tisztelettel, s még dehogy mertem arra gondolni is, hogy frissen vásárolt könyvnapi könyvébe aláírásért járuljak elé. Ez az áhítat azóta megkopott bennem, ha »hús-vér nagy írók« közelségét érzem, de mindig visszatérni látom egy-egy olvasó szemében, ha egyre ritkábban is. Mert egyre ritkábban, ez bizonyos. Megszokott dolog ma már Kossuth-díjas írók közvetlen hangú köszöntése, kézszorítással, autogrammal, kényelmetlen, sokszor megválaszolhatatlan kérdések feltevésével kombinálva a kispéteri tsz-ben, a B.-i gimnáziumban, kendergyárban, vagy éppen T. község kultúrotthonában — és semmiképpen sem csak a minisztériumban, vagy más isteni magasságokban. (S még mondja valaki, hogy az írók nem élnek a mában, az élet sűrűjében…)

Nekem akkor, 1949-ben valóban a könyv »Ünnepe« volt az a nap. S annak érzem ezeket a találkozókat is, amelyekről itt szót ejtek, függetlenül attól, hogy egybe esnek-e a naptári bejegyzések idevonatkozó striguláival.

1

B a l a t o n b o g l á r, 1 9 6 3. m á j u s. MÜM-üdülő. Iparitanuló-iskolák vezetőinek továbbképző tanfolyamára kaptunk meghívást. Feladatunk T ó t h Béla barátommal, hogy most megjelent A t y a, F i ú, S z e n t l é l e k c. könyve alapján tartsunk egy minta könyv-, illetve olvasóankétot. A könyvet én ismertettem, a kérdésekre a válaszokat Tóth Béla adta meg. Valóban mintaankét volt, kevés sikeresebb rendezvényt hallgathattam végig. A könyvet — ami egyébként is nagyszerű olvasmány a maga nemében —, vagy tizenöten olvashatták, a kérdés és megjegyzés nem egy esetben bírálat, ennél sokkal több volt, és meglepően a kérdések lényegét érintőek. Nem akarok erről hosszasabban beszámolni, ezért csak egykét kiragadott példát: »— a könyv nagyon jó, azonban érezni, hogy a szerző jobban szimpatizál a paraszti figurákkal, ott is az összetettebb típusokkal, míg kevésbé rokonszenvesek, elnagyoltak az értelmiségi figurák; — regénye főhősének alakját misztifikálja, túlságosan is jó embert farag belőle, aki mindent ért, mindent megért, szinte hiba nélkül való, s így nem »teljes ember". Vagy: — igen őszinte a regény hangja, a hibák felvetése bátor, vajon 56 előtt is megírta volna-e a szerző így, ebben a formában? stb. stb.« Sorolhatnám a példákat még, amelyek mind azt bizonyítják, hogy itt a kérdés lényegét mélyen értő és érdeklődő emberekkel álltunk szemben, akiket nemcsak a mű, de megszületésének körülményei, és milyenné válása is izgatott. Meggyőződésem, hogy a szerző nagyon sok anyagot, útmutatást, segítséget kapott a regény folytatásának megírásához is e vita keretein belül, mint ahogy a hallgatók is sokat az alkotói munka folyamatának jobb megértéséhez.

2

K e c s k e m é t, 1 9 6 3. j ú n i u s. M Ü M Országos Szavalóverseny a Kulturális Seregszemle keretében. Meghívást kaptam, vegyek részt a versenyt követő irodalmi est műsorában (itt: B a r a n y i Ferenc, B e n j á m i n László, C s a n á d i János, C s u k á s István, J u h á s z Ferenc és S i m o n István léptek fel verseikkel), s hallgassam meg a versenyt is, amely két csoportban két napon át került lebonyolításra. Félretéve egyéb teendőimet, természetesen örömmel mentem. Nem bántam meg.

Nem akarok a számokkal rosszul sáfárkodni: én két nap alatt kb. 120—150 fiatalt, leányt és fiút hallottam itt igen felkészülten, szinte hivatástudattal versengeni az elsőségért. Nem hallgattam végig valamennyit, de amit hallottam, megerősítette bennem a hitet (mit évek óta melengetek magamban): ez a fajta műkedvelés, a versek kiválasztásának, megértésének, átérzésének, a szerzői hűséget megközelítő tolmácsolásának ez a formája rejt magában legtöbb nevelő erőt. Ízlést orientáló, műveltséget igenlő és nemcsak művelőit, de közönségét is jó irányba befolyásoló hatása leginkább ennek a formának van. Nem baj, de nagyon is örvendetes, hogy (még más, öntevékeny művészeti ágak rovására is) egyre inkább teret hódít magának ez a mozgalom; hogy csúcsát a »Ki mit tud?«-dal, az irodalmi színpadok egyre igényesebb műsorai, s nemegyszer a hivatásos előadóművészet színvonalával lehet mérni.

Öröm volt hallgatni — és velük együtt újraélni — például éppen az ünnepi irodalmi est műsorában, a nagy gonddal felkészített irodalmi színpad előadásában (V a r g a Mihály tanár, fiatal költő vezetésével) J u h á s z Ferenc: A z é j s z a k a k é p e i c. nagylélegzetű költeményét. És mint közönség is! Hogy értették felolvasott verseinket! Hogy válogattak a jutalmazásban, s nem is csak a tetszetős felolvasás, a költői rang, de az egyszer elhangzott vers értelmezése szerint. Igazán megérdemel minden támogatást ez a mozgalom.

3

H ó d m e z ő v á s á r h e l y, 1 9 6 3. j ú n i u s. A KISZ megyei tanfolyama. Résztvevői ez alkalommal öt környező megye üzemi ifjúsági titkárai. Számuk száz fölött van, érdeklődésük minden eddig tapasztaltnál is meglepőbb. Nem először vagyunk ezen a helyen hárman-négyen Szegedről költők, írók és előadó. (Ez alkalommal D é r Endre, T ó t h Béla és K o v á c s Sándor Iván barátommal látogattunk el.) Szeretünk ide járni. Minden alkalom meglepetés. Minden találkozás a rácsodálkozás is egyben: ezeket a mi üzemi, vagy éppen paraszti fiainkat ennyire, ilyen intenzíven és ennyire a lényeget érintően érdekli a mi mai irodalmunk? Még ez is? Hiszen mindennapi életükben elegendő más területtel találkoznak, nem is feladatuk az irodalmat érteni, semmiképpen sem annyira, mint mondjuk a városi bizottságon, vagy éppen a pártban ezzel foglalkozó elvtársaknak. És mégis mennyi meglepő kérdés, milyen meglepő tájékozottságról tanúskodó hozzászólás! (Még szélsőségesek is: »— igaz-e, hogy Dumas nem maga írta regényeit; igaz-e, hogy Shakespeare sem drámáit, illetve, hogy nem is élt, és hát hogyan kell erről vélekedni?…«) S amikor az alkotás műhelyproblémáit feszegették (hogyan készül a mű, előbb ez, vagy amaz a része, címe-e a versnek vagy csak váza, hogyan történik az anyaggyűjtés — megannyi általános, minden esetben felmerülő kérdés közt még itt is feltűnik a tájékozott érdeklődő: »hogyan határozza meg az író a téma birtokában, hogy szocialista realista művet alkot-e vagy sem?« —, nos, tessék válaszolni!), elgondolkodik maga az alkotó is: »valóban, ennyi mindenre figyeltem-e, amikor a művet létrehoztam?«

És hangosan gondolkodom én is. Belátjuk-e már, milyen nagyszerű az, amikor a mindennapok embere, az olvasó, az esztergagép mellől, az aratógép vagy még éppen a kasza nyele mellől, az általános iskolai, vagy éppen iparitanuló-intézeti katedra mellől kérdéseivel, javaslataival figyelmezteti az alkotót: vigyázz, ma már valóban nekünk készül a regény, nekünk íródik a vers, forgatódik a film, s ki ne feledd majd onnan az évek során alaposan és egészségesen megváltozott igényeinket is. Gondolom, nem mindenki számol ma még ezzel. S gondolom, egyre többen kell számoljanak vele, számoljunk vele, s egyre inkább lesz hús-vér alkotás, ami kezünkből kikerülhet. S egyre inkább szűkül a szakadék az élő, eleven író és az élő, eleven olvasó: a dolgozó embertömegek, s főként mai ifjúságunk tömegei között.

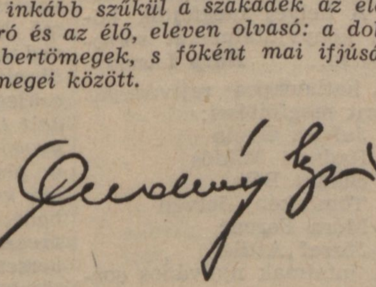

Franyó Zoltán Szegeden

Magyarországi útja során feleségével együtt Szegedre is ellátogatott Franyó Zoltán, a Romániában élő kiváló magyar író és műfordító, a francia, román, orosz, görög, angol, perzsa, szanszkrit és kínai költészet hű tolmácsolója, Ady kortársa és barátja. Megnézte a várost, ahol a század elején több ízben is megfordult Juhász Gyulával, Tömörkény Istvánnal, Móra Ferenccel találkozva, majd másnap, június 21-én virágot helyezett el sírjaikon.

Délután a Délmagyarország szerkesztőségébe látogatott el, majd az esti órákban az Újságíróklubban fogadást adott tiszteletére a Magyar Írók Szövetsége Dél-magyarországi Csoportja és a Tiszatáj szerkesztősége.

Vidám, zenés könyvhét vége

No, ingyenélő írónépség, vidám bukfenchányók, csepűrágó fajta, elérkezett a ti időtök, a könyvhét. Gyerünk körbefogódzni, dolgozzatok szószaporítók, »lánc, lánc, eszterlánc«, »nyuszi ül a fűben«, egyéb szórakoztató nyalánkságok. Tessék, tessék, folyvást, folyvást, munkás, paraszt, értelmiség, dolgos Magyarország gyertek írólátni a kultúrházba.

Nesztek itt a söröcske, szendvics, de aztán pofa be, elég szép ez a mi szűkös költségvetésünktől.

No, félretéve a rosszkedvű viccelődést, beszéljünk csak kicsit erről a mi Csongrád megyei könyvhetünkről.

Az úgy kezdődött hogy mi megnyitottuk a könyvhetet Benjámin Lászlóval (gondolom, az ő íróságához még Szegeden se férhet kétség, hisz már régóta nemcsak ministrálni jár az irodalomba, hanem a legszebb templomokban misézik), Székely Magdával, az első kötetét ünneplő fiatal költőnővel, s adtunk eléjük — szavahihető tanúk állítása szerint — húszfőnyi közönséget meg a Szegedi Kenderfonógyár színpadának házi használatra bizonyára nagyon alkalmas műsorát. S utána valószínűleg elégedetten összeütöttük a tenyerünket, hogy no, ezt a könyvhetet jól megnyitottuk.

De haladjunk tovább. Következtek az író—olvasó találkozók üzemekben, falusi kultúrotthonokban, szóval mindenütt. Azaz majdnem mindenütt, mert megyénk legrobosztusabb kulturális intézménye, az egyetem, még egyetlen magyar írót sem talált méltónak arra, hogy a könyvhét alkalmából meginvitálja.

Deszken például többek között azzal fogadtak bennünket, nagyon zsúfolt ez a könyvheti program, ők — mármint a szervezők — halálosan fáradtak a sok éjszakázástól, a nép is nehezen jön össze a legnagyobb dologidőben, különben félórával későbbre vártak, és csak kettőnket — hárman érkeztünk —, szóval nem jól van ez így sehogyse. Aztán előttünk veszekedték át egymás vállára a bevezető tisztségét, míg a szegény buzgó könyvtárosnőn rajtamaradt, hogy nohát csinálja ő. De azért volt fogadás, szendvics, söröcske a tanácsházán, igazán nem panaszkodhattunk. Majd némi tőlük s tőlünk származó szervezési zavar leküzdése után megkezdődött a »műsor«. A közönség is összejött, s főleg tizenkét éven aluli gyerekekből, akiket elküldtek valami épületes bábelőadásra, amiből biztos tanulhatnak. Mert az irodalom ugye — még ha csak ilyen írónovíciák csinálják is, mint jómagam — gyermekcsecsebecse, afféle kiskorú időtöltés, »hallgasd meg szépen, Boriska, ettől is okosodsz«. (Nagy szerencse, de a könyvtárban sorakozó könyvekre már nem így gondolnak az emberek). Mikor meg végre ki-ki előszedte közülünk a maga tarisznyáját, hogy a beledugott verssel, novellával szolgáljon — hisz egyéb nem sok telik tőlünk —, az egyik helyi szervező, igen életrevaló fiatalember rászörnyedve az én könyvemre, így kiáltott fel: »No, majd én inkább kérdezek valamit, nehogy felolvassa azt a vastag könyvet!« Azóta is töröm a fejem, mit várt hát tőlem a földművesszövetkezet jeles képviselője; kártyatrükköket vagy kötéltáncot? A hozzáértését ugyan semmiképp se merném kétségbevonni, hiszen erősen megtámadott bennünket a »mostani« filmek befejezetlenségéért, s ajánlotta követendő példának Az aranyembert.

Szóval ez volt Deszken. De arról is beszélhetnénk, milyen épületes kérdésekkel emeltük a könyvhét színvonalát a Móra könyvesboltban tartott író—olvasó találkozón, ahol az öt-hat meghirdetett, de nem értesített író helyett hárman jelentünk meg, s ahhoz a kérdéshez, hogy aszongya »én mindig gátlásokkal küzdöttem az emberek külsejének leírása terén. Azt szeretném kérdezni, lehet-e abból író, aki nem tudja az emberek külsejét leírni« — így is sokan voltunk.

Néha olyan érzésem támadt, a könyvolvasó emberek jó része már a könyvhét távoli hírére bezárkózik, s ki se bújik az odújából, amíg élő író szagát szimatolja.

Persze mondhatnék ellenpéldákat is. Találkozókat, ahol okos kérdések hangzottak el, s még a mi dolgaink iránt is érdeklődtek. Bocsánatot kérek azoktól a szervektől, olvasóktól, amelyek, akik idetartoznának. De túl sok bosszantó, zavaró körülmény gyűlt össze ahhoz, hogy ilyen »egyrészt, másrészt« értékelés teljék tőlem.

És félreértés ne essék. Én nem kérem számon a deszki fiatalemberről, hogy az irkafirkáim iránt érdeklődést tanúsítson. Csak éppen arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy nem erőszak a disznótor. Az író—olvasó találkozó sem. Minek kínozzuk egymást? Mióta a könyvheti rendezvények annyi hivatalos szerv munkatervébe belekerültek, valahogy olyanná váltak, mint a szakszervezeti gyűlések. Meg köll lenniük, ha törik, ha szakad.

Végignéztem a könyvhét megyei programját. Igazat adtam a panaszos szervezőnek, sok, zsúfolt, kevesebb több lenne. Igazán szép dolog, hogy hivatalos szerveink így nyakon csípték az irodalmat »patronálás céljából«. De az istenért, ennyien és ilyen hévvel? (Lásd: TIT, MESZÖV, megyei, városi tanács, könyvterjesztő, írószövetség, stb.). Egyik szerzi a kocsit, a másik elszalasztja, a harmadik meghívja az írót, a negyedik nem értesíti az írót. Az ötödik kiosztja a honoráriumot igénylő lapokat, a hatodik visszaküldi, mert Bugyi János mátészalkai dolgozó paraszt kérdése mikéntjének vázlatát nem írtuk bele, s honoráriumot csak minden rubrika kitöltése esetén »van módunkban folyósítani«.

Van ezen a papíron egy utolsó előtti kérdés. Valahogy így szól: milyen volt az előkészítés, a szervezés lebonyolítása? Az egyszerűség kedvéért azt válaszoltam: jó volt. Ide pedig megírtam az igazi véleményem, a kevésbé jót. Mert mindez bele se fért volna a rubrikába, meg így talán többen elolvassák.

Fenákel Judit

Ivan V. Lalić:

GYÁSZSZERTARTÁS

A GLÍNAI TEMPLOMBAN LEÖLT SZÁZAKÉRT

1

Nem hallgatom el; a falak elhallgatták
És leomlottak. Én, az egy, hordom magamban őket,
A kimondatlanokat, a férfikoromba ím foszladó
Arccal beépülteket. És nem űzhetem ki őket
Az álmatlan éj végtelen üvegtérségéből.
Nem füvek ők. Kopognak ők, éjszakákon,
Belülről, figyelmesen, szemeim csukott
Ablakán; mind a halottak, és egy-egy kinyílt rózsa
A torka minden-egynek. Nem, nem hallgatom el
Ezt a lakozást a véremben, mert én egy vagyok,
Ők meg hétszáznál is többen voltak akkor.

2

A falak közt, a zárt ajtó mögött,
Torkig a döbbenetes várakozással, mint homokkal,
Üresre fosztott kezekkel, pengék előtt puhán is
Tudatosak — a sejtett iszonytól vonagló boltív alatt.
Én, az egykori gyermek, az első tompa döfésre gondolok
Amint kiszabadítja a sötét és meleg vért
Elsőjük testéből, a csalóka vért, mely hamar elfolyik;
És hallom az első sikoltást, a gége piros
Habjától nedveset, az örökre átszelt dalok
S a ki nem mondott szavak, mint megannyi
Kettészelt zöld alma közül az áldozat sötétjében.
Acél. És az első, aki társaira vár a halálban
Mely meggyalázottan is elég tág, s befogadja mind
Őket. A szemek, a párosával kihunyó szemek
A reggeli utca halott fényei,
És megmarad bennük az iszonyat, mint jégben a szálka.
A vér, a kíváncsi és lemeztelenített, kiömlik
És elfolyik a kőkockákon. Acél, az acél a húsban,
Még most is pengve villog az egykori gyermek virrasztásában.
Vérbe zuhantak, elroncsolt hallással, nem hallották
A soron következőt, a kiégett szeműt, vagy azt,
Akit élő faként nyesett le az acél
A sikoltozástól megvastagodott, a borzadálytól
Megalvadt falak közt. És némák maradtak
A friss sebek vérrel telt piros szájai.
Feküdtek elnyúlva, feküdtek megalázva,
Magukból kifosztva, mindentől megfosztva, kivéve a halált,
Vérbe fagyva, feketén, megölve, megölve, megölve.

3

Nem hallgatom el; a falak elhallgatták
És leomlottak. És a templombeliek, a halottak,
Nem aludtak el. Virrasztanak ők hívatlanul
Az egykori gyermekben. Nem űzhetem ki őket
A szeles térre, hol az egykori templom helyén most
Csupa vörös kóró nyílik a kiontott vérből.
Maradjanak csak és virrasszanak; hívatlanul virrasztanak.
És megvetnének, ha altatót dúdolnék fölöttük.

I. G. Kovačić:

PIPACS ÉS CIKLÁMEN

Veszti hóleplét a dombhát,
ciklámen virít már,
nemsokára pipacs pezsdül
s virraszt álmaiknál.

Csak a sírod feketéllik
nem múló setéttel —
de kerül rá bimbó kettő
piros rebbenéssel:

kihajt rajta a szívecskéd
ciklámenként, édes,
s pipacsomhoz odahajlik:
húg a testvérkéhez…

EMLÉKEK

Mint tárt marokból szerteröppent lepkék,
a gyermekkor emléke mind oda!
Gyér vigaszul az ujjaimra verték,
ott csillog még a szárnyuk hímpora.

HAJNALI VIGASZ

Ha kiskapudban elbúcsúzom, lányka,
bolyongok holdas tájon reggelig:
arany sugárral, mintha engem szánna,
törli a nap a füvek könnyeit.

DUDÁS KÁLMÁN fordításai.

TISZATÁJ

Mocsár Gábor

1921-ben születtem, ahhoz a generációhoz tartozom, amelyik — ezen sokat nem lehet vitatkozni — a legtöbbet vett vállára a teherből is, a felelősségből is. A mi „világunk" íve a régi félfeudális Magyarországon kezdődött, megjártuk fiatalon (mi nem is voltunk fiatalok voltaképpen!) a második világháború aknamezőit, fogolytáborait, hozzáláttunk hittel egy új Magyarország építéséhez, tüntettünk és politizáltunk, győztünk — közülünk sokan elbuktak, mások megdicsőültek; én író lettem, s így önmagamban sohase tudom már lezárni az átélt dolgok újraéledését.

A gyertya sorsa ez, amelyet mindkét végén meggyújtottak. Most már csak magamról enynyit: tanyasi parasztgyerekként nevelődtem fel addig, hogy gyárakban munkás lehettem (többféle szakmából van segédlevelem), tizenhárom évig újságíróskodtam — életsorsomban így ötvöződik eggyé a paraszt, a munkás, az értelmiségi sors. Eddig négy kötetem jelent meg (három regény, egy tanulmánykötet), most nyomják a negyedik regényemet, azt követően egy szociográfiám jelenik meg (a tanyavilág sorsáról), ezt egy elbeszéléskötet követi — most már írnom kell sokat, van mit, közben élni, küszködni és menynyit, de mennyit vitatkozni; az Alföld szerkesztője is vagyok, néha azt érzem, túlsok az, amit vállalok — amit az élet, a sorsom vállaltat velem.

Dudás Kálmán

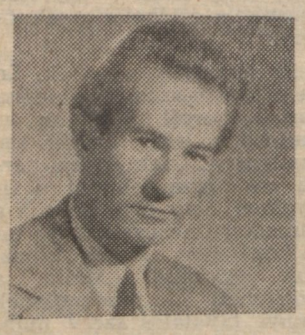

Felmenőim, a századvégen, Szegedre éppúgy jártak a Bacska közepéről, mint Szabadkára. Kossuthos kiskun nagyapám meg szívesebben látogatott el a Tisza-parti városba, mint a falu mindeneseként Zomborba, a megyeházára. Nemegyszer kocsikáztatott el, egész kiskoromban, a Tisza partjára: innen első benyomásaim és emlékeim a háborús Szegedről.

Kishegyesen születtem, 1912-ben. Tanulmányaimat Zágrábban fejeztem be. Majd kondícióim során bejártam és megismertem úgyszólván az egész országot és népeit. Hogy mire volt jó az a nyugtalan csatangolás, csak később láthattam, a délszláv művek fordítása során. Érettségiző diák voltam, hogy első verseim és műfordításaim megjelentek. Javarészt a szabadkai Naplóban és a Kalangyában, Szenteleky folyóiratában. Szegeddel csak később, Sik Sándor révén volt irodalmi kapcsolatom. Első kötetemről a Délmagyarország írt elismerően a magyarországi lapok közül elsőnek, 1940 tavaszán. Azóta négy verseskötetem és számos műfordításom jelent meg (regények, drámák). A csaknem húsz év kiesés — háborús évek, sematizmus időszaka — szükségképpen érezteti az időzavar eszméltető józanságát, vádastul, poklostul, mindenestül: az ötven küszöbén túl az emberfia rájön, ideje, hogy a profán elfoglaltság mellett dolgozzék is valamelyest komolyabban. A napokban fejeztem be Goran Kovacsics *Tömegsír* c. poémájának fordítását, csaknem egyidőben Krlezsa *Agónia* háromfelvonásos drámájával. Újabb verseskötetem anyagát rendezgetem, s közben-közben egy fiatal szerb író regényét fordítom a noviszádi Fórumnak (Konsztantinovics: *Piszkosak és tisztáik*). Emellett jut idő arra is, hogy a délszláv, a szovjet és a nyugati lírához se legyek egészen mostoha.

Diósszilágyi Sámuel 1882—1963

Kimagasló orvosi pályát futott be, melynek során több mint félszáz éven át a betegek ezreit gyógyította nemcsak tudása erejével, hanem odahajló emberi együttérzésével is.

Makóhoz forró szeretet szálai fűzték, és minden alkalmat megragadott arra nézve, hogy annak szellemi és anyagi fejlődését előmozdítsa. Nemes értelemben vett lokálpatrióta volt, aki szülőföldje életét, népét és történetét mindenkinél jobban átélte, és talán utolsó azok sorában, aki a városnak egy évszázadot felölelő teljes képét magában hordozta.

Mély és sohasem lankadó kultúrigényével Makó művelődésének keresztő kovásza volt az irodalom, a képzőművészet és a klasszikus zene vonalán egyaránt. Mint Juhász Gyula és Móra Ferenc barátja, valamint József Attila mentora — a róluk kiadott írásaival, az ő kíséretükben helyet foglalt a magyar irodalomtörténetben is. Életének főműve az a zenetörténeti monográfia, amit »Hollósy Kornélia és a magyar opera« címen, évtizedes kutatómunka nyomán írt. Ezt a hatalmas, 22 ívet kitevő alkotást — sajnos — nem vehette kézbe, mert már annak megjelenése előtt örökre lehunyta szemét.

Tiszta lelkű, munkás, kultúrigényű, emberszerető, igaz ember volt.

KELEMEN FERENC

SZEGEDI SZABADTÉRI JÁTÉKOK, 1963

Vízszintes:

Kétbetűsök: TÜ, FE, ÉZ, GR, PI.

1. Opera, az idei játékok megnyitó darabja. 14. Ruhadarab. 15. Jutalmazott. 16. YNA. 17. Francia gyarmati katona. 19. Irodalmi mű névelővel. 20. Hevül. 21. Német angyal. 23. Lent (+'). 24. Egér teszi. 25. Továbbá — latinul. 27. Minapban van. 28. Konusz közepe. 30. Mozog. 32. Angol protektorátus. 34. Harag — latinul. **36. Opera, az idei játékok műsordarabja.** 39. Helye van. 40. Irodalmi műfaj. **42. A vízsz. 1. Kossuth-díjas szereplője.** 43. Óra van ilyen. 44. Női név. 46. Nagyon meleg. 47. Bárány teszi. 48. Szabolcs megyei község. 50. Kubai politikus (Raoul). 51. Fény ellentéte. **53. A vízsz. 1. zeneszerzője. 54. A vízsz. 36.-ban szereplő bukaresti énekesnő.** 56. Japán pénz (y = j). 58. Számos. 60. Tengeri emlős mássalhangzói. 61. Kolompban van. 62. Száj része. 64. OZE. 66. Így kezdődik a csobogás. 67. Azonos magánhangzók, az 1. és 3. ékezettel. 68. Olasz kommunista napilap. 70. Falusi Erzsébet. 71. LIUK. **72. A milánói Scala énekese, a vízsz. 36.-ban szerepel.** 74 NASR. 75. Végtelenül hódol. 76. Fától-... 77. Süteményekhez adják. 78. Orosz kandúr. **79. Az idei játékok egyik műsora.**

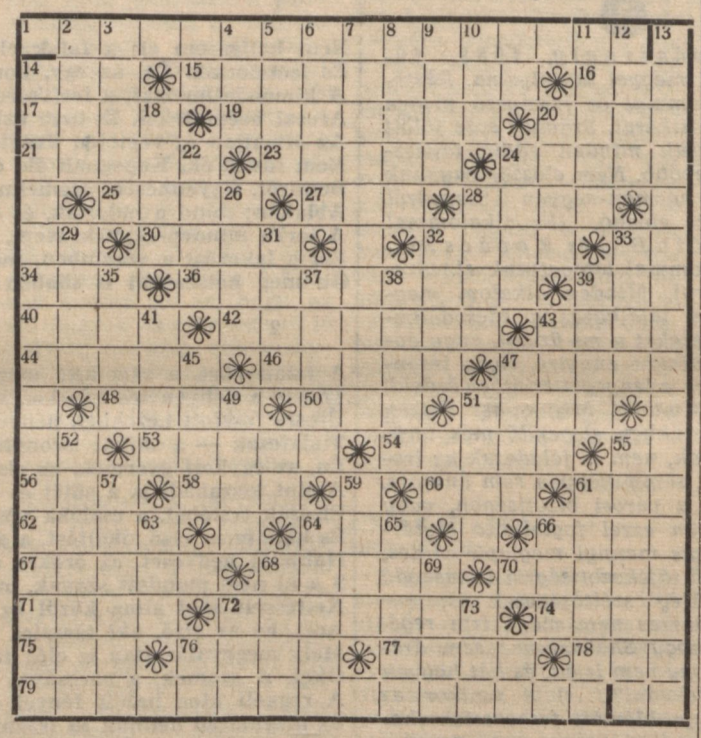

Függőleges:

Kétbetűsök: KP, ÖT, EK, AB, PA, OD.

2. Megelégeli. 3. Pest környéki községbe való. 4. Időjelző. 5. Női név. 6. Tetteti. **7. Opera, az idei játékok műsorán szerepel.** 8. Takarmány. 9. Fejér megyei község. 10. YLY. 11. Sebes. 12. A vízsz. 51. fordítottja. **13. A New York-i Metropolitan tagja, a vízsz. 36.-ban énekel. 14. Az idei játékok műsordarabja.** 18. Dobja. 20. Gyermekem. 22. Szibériai folyó. 24. Híres gyomai nyomdászcsalád. 26. Francia szavak. 28. Cselgáncs a fordítottja. 29. Lyuk. 31. Mesebeli madár. 32. Összeadógép márka. 33. Fajta. 35. Ritka férfinév. 37. Kevert lórum. 38. Fordított vánkos. 39. Télen van. 41. Hűsítő itala. 43. Világosság. 45. Végzet. 47. Európai főváros mássalhangzói. 49. Európai nép. 51. Ilyen hely is van. **52. A vízsz. 54. keresztneve. 55. A londoni Covent Garden tagja, a vízsz. 36.-ban lép fel.** 57. Macska teszi. 59. Belső szervünk. 61. Japán nagyváros. 63. Afrikai állam rövidítése. 64. Tó a Szovjetunióban. 65. Táplálj. 66. Cérna mássalhangzói. 68. Régen ezt tanulta először a kis iskolás. 69. Leró. 72. Kettő. 73. Mesterséges nyelv.

Beküldendő 1963. július 20-ig. A helyes megfejtők között könyvjutalmakat sorsolunk ki. **Házy László**

A hathónapos rejtvénypályázat megfejtései:

Juhász Gyula
Radnóti Miklós
Balázs Béla
Tömörkény István
Móra Ferenc
József Attila.

A jutalmak nyilvános sorsolását **1963. július 12-én 17 órakor** a Tiszatáj szerkesztőségében (Szeged, Magyar Tanácsköztársaság útja 2. sz. alatt) tartjuk meg.

A sorsoláson minden olvasónkat szívesen látjuk.

A jelenlevő nyertesek a jutalmakat személyesen átvehetik.

A nyertesek nevét az augusztusi számunkban közöljük.

Olvasóink írják

Kedves Tiszatáj!

Rendszeres folyóiratolvasó vagyok, a Tiszatáj írásait is érdeklődéssel szoktam kézbe venni. Talán nem neheztelnek meg, ha két apró megjegyzést tennék: Miért nem közöl a lap hosszabb prózai írásokat (esetleg több folytatásban regényrészletet), és miért nem olvashatunk a Tiszatájban ugyancsak hosszabb tanulmányt, irodalomtörténeti cikket, amikor más folyóiratok sorra közölnek ilyen műveket is.

Üdvözlettel:
Brenner István
ny. pedagógus

Kedves Olvasónk!

Szívesen adnánk helyet lapunkban hosszabb szépprózai írásoknak, tanulmányoknak, kritikáknak, ha terjedelmünk és a napilapformátum engedné. (A terjedelmesebb irodalomtörténeti tanulmányok közlésére tudományos folyóirataink hivatottak.) Ha a jövő évvel kezdődően sikerül havi füzetekben, modern folyóirat-formában megjelennünk — ahogy tervezzük —, kedves Olvasónk kívánsága is bizonyára teljesülni fog.

A szerkesztőség

TISZATÁJ

A Magyar Írók Szövetsége Dél-magyarországi Csoportjának lapja. Felelős szerkesztő: **Andrássy Lajos.** Kiadja a Csongrád megyei Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Kovács László. Szegedi Nyomda V. Szeged. Terjeszti: a Posta Központi Hírlapiroda. Megjelenik havonként. Szerk. biz. Dér Endre, Kiss Lajos, dr. Kovács Sándor Iván, Krupa András, Lődi Ferenc, dr. Nacsády József, Papp Zoltán (társszerk.), Tarján István, Szerkesztőségi fogadóórák: kedd, csütörtök de. 11—13-ig, más napokon du. 4—6-ig. Szerkesztőség: Szeged, Magyar Tanácsköztársaság útja 2. Telefon: 51-98, 23-30. Postafiók 153. Kiadóhivatal: Szeged, Klauzál tér 3. Telefon: 31-16, 35-00. Postafiók 153. Kéziratot nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Előfizethető: a Posta Központi Hírlapirodánál, (Budapest V., József nádor tér 1. Telefon: 180-350) és a kézbesítő postahivatalokban. Évi előfizetési díj: 24 Ft Félévi 12 Ft. Egyéni előfizetések a 61 280, közületek a 61 066 sz. csekkbefizetési lapra (átutalások az MNB 9. sz. egyszámlára) küldhetők be. Indexszám: 25 916.

ÚJ KÖLTŐK

Buda Ferenc

A Debreceni Alföld egyik nyolc évvel ezelőtti számának szerkesztőségi cikke felsorolta az akkoriban ott induló fiatal poétákat: szám szerint huszonkettőt. E huszonkettőből alig három-négy nevet ismerünk ma már, s aki ezek közül az utóbbi években a legnagyobbat lépte, az kétségtelenül Buda Ferenc.

1936. november 3-án született Debrecenben. 1955-ben a Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának hallgatója lett: három félévet végzett magyar—orosz szakon, majd megszakadtak tanulmányai. 1958-tól kezdve többnyire testet-lelket próbáló fizikai munkát végzett: dolgozott vasipari üzemben, építkezésen, erdőgazdaságban, kertésze volt egy előkelő balatoni villának, kipróbálta a faipari gépeket is, jelenleg az újpesti Chinoin gyár munkása. 1960 őszétől a fővárosban él családjával, s egy 3x4 méteres albérleti szoba ura. A korán kelők közé állott — a három műszakos vegyigyár nem kényelmes szerkesztőség, hűvös nyugalmú könyvtár vagy biztos katedra: »Naponta felkelek, naponta / elindulok, fekete glóriás / szentek: kéményekig állonganak / a vasízű virradatban, fönt / szállnak szétszakadt / ölelések, naponta felkelek, / naponta elindulok, hajnali / fagyból dermed zördülő acéling / reám, lábamra csizma térdig . . .«

Első verseit az Alföld közölte 1955-ben, majd 1960-tól kezdve legrangosabb lapjaink is helyet adtak írásainak: az Új Írás, a Kortárs, az Élet és Irodalom egyaránt közölte költeményeit. S utánanyúlt az Alföld is, a Tiszatájban hasonlóképpen publikált már. A mai fiatal magyar költészetet reprezentáló »Tiszta szigorúság« c. antológiában három darabbal szerepel, az eddigi kritikák jogos elismeréssel szóltak indulásáról, s a Szépirodalmi Könyvkiadónál »Füvek példája« címmel megjelenendő első kötete ugyancsak eseménynek ígérkezik.

Buda Ferenc nagy tehetségű költő. A 17—18 évesen írt zsengék után szinte azonnal kész poétaként lépett a nyilvánosság elé, s kétségtelen, hogy kibontakozó lírája még izgalmas lehetőségekkel terhes. Eredendően költői alkat: soha sem tárgyat, gondolatot, tézist versel, valahogy már belülről eleve versben közelít a világhoz, mondhatnánk: a versben és a vers által létezik, s innen, hogy meghökkentően új, de mindig mértani pontosságú képei soha nem hatnak mesterkéltnek, hogy ezek a képek, képszerkezetek és képrendszerek szinte a köznapi gondolkodás logikai pontosságával fedik a fogalmak leglényegét. S valahol itt van a nagy költészet titka, ebben rejtőzik pl. József Attila abszolút költőisége, világos varázsa is. József Attila példáját nem véletlenül említettük: Buda Ferenc poétai eszménye érezhetően az ő kristályos verslogikája; tudatosan és tehetséges egyéni hangon kapcsolódik e sokra kötelező hagyományhoz. »József Attila halálára« c. nagy lélegzetű kísérletében pl. meghökkentő biztonsággal tapintja ki e hatalmas poézis ütőerét: »Vasszerkezet, te Széjjel-Nem-Szedhető.« S láthatóan ilyen jellegű költői világkép, kifejezési fegyverzet kovácsolására törekszik maga is. Ami a »Felettem vassisakos mennybolt«-ban természeti kép (»... Kopár és áttekinthető / az ágak rendje, akadálytalan / pillantásod a gyökérig futhat, / törvényként világos eredet és / csomó, földbeszúrhatod száraz / tekintetedet, mint a pálcát«) — az kivételes erejű képgazdagságának, metaforáinak lényegére is vonatkozhat. Mert nem áttekinthető-e pillantásunkkal akadálytalanul, és nem törvényként világos-e pl. ezeknek a képeknek, metaforáknak a rendje: »csahol a kövön a sarokvas«; »fakó filléreim csiripelve / szétröppennek a tenyeremből . . .«; ». . . táskám ugráló szíve piros alma«; ». . . folyton nyitott szemmel figyelik a meredek mennyboltot / a jéghályogos tócsák«; »lármás kavicsok közt szavaim termő bokra kiszáradt«; »szíved szagos szénáján a halál ökrei kihíztak«; ». . . ropogós csillag-máglya izzik szétrúgdalt / fehér parázs. Elejti ragyogó üvegfogait / az eresz, a pléhcsatorna csordít sótlan könnyeket«; »A táj zsibbadt tagjait markolássza a tavasz« stb. A »Szél« c. Budaverset pedig szinte egészében idézhetnénk itt, befejező két sora: »Ötszáz piros öklét / rázza az almafa« — kivételesen szép költői beszédből csordul.

És mennyire moccanatlanul szilárd, helyettesíthetetlen, még soha le nem írtan pontos és varázsos néhány más sora is: »Enyésző levelek közt úgy elkélült a szilva, / mint asszony szemealja, ha bánatát kisírta«; »A zengő vadludak elszálltak már / ékes seregeikkel . . .«; ». . . ahogy ütött vasról a rozsda leválik, / s a szapora szívverésül őszi / esők földig vertek az esendő / lombot«; ». . . párom belémfogózva is reszket, mint / vadnyúlszőr a vércsillagos havon« és így tovább.

Buda Ferenc kemény és szilárd a kompozícióban is, bár verseiben végső pattanásig megfeszített huzalként ível a gondolat. Van valami keménység és pontosság ebben a költészetben, jellemző pl., hogy konvencionális jelzők helyett egy számtalan kifejező összetételre alkalmas főnév a költő szókincsének favorizált darabja: a vas. Íme: »vasízű; vassisakos; vasnehéz; vas-szelídségű; vaslétra-akarat; vasléptű; vaserdő; Vasszerkezet, te Széjjel-Nem-Szedhető; vasárnyék; vasveretű; húsomban húsz év vasa« stb.

Igen, húsában húsz és még több év vasa már, s Buda Ferenc eltévelyedésből, keservekből, fájdalomból megépülve mégis vallja az elpusztíthatatlan füvek példájával: »Alszunk mindnyájan ébren, épül a tengermély birodalom, / ránő elásott halottra, / magányos gyalogútra, elhullajtott marhaganéjra, / terjeszkedik az ország, tör előre tízkarú türelemmel.« Vallja, hogy »felfelé gördülő kő« a hite és sorsa, hogy »jó szó, vess lombot«, hogy jöjjön el, hogy eljön a »józanság, okos törvény«.

Ez a fiatal poéta szinte mindent tud már, amit ehhez a csak választottak által művelhető »ars«-hoz tudni kell, s ha a jó szó, a józanság, a felfelé gördülés forrón áradó, vallomásos igenlése megtisztul még a bujkáló, kesernyés komorságtól, ha küldetéstudata politikusan is egyértelműen feltöltődik, ha a költészet belsőbb, elvontabb köreit rendező harmónia kifelé is nagyobb tereket, tágabb problémákat fog át, szemléletileg is megsúlyosbul, Buda Ferencnek valóban e választottak között lesz helye.

KOVÁCS SÁNDOR IVÁN

Meghalt egy nagy költő...

NAZIM HIKMET
1902(?)—1963

Meghalt egy nagy költő, napjaink forradalmi irodalmának egyik legjelentősebb alakja, akiről még azt sem tudjuk pontosan, mikor született: világrajöttének dátuma időtlen homályba vész, mint a valahai legnagyobbaké, aki »Keletről jött, hogy meghirdesse Kelet lázadását«, aki »Bölcs Dalnok« néven török volt, és akire pasák, magas rangú állami hivatalnokok gyermekeként nem kevésbé várt a jólét és gazdagság és karrier, s aki mégis a nép énekese lett, aki a kommunista eszme örök igazáért bátran vállalta a huszonnyolc évre méretezett gyilkos börtönhomályt, az édes anyanyelv közegétől messzire vető emigrációt.

Meghalt egy nagy költő, aki a XX. század közepén felmutatott a világnak egy sokat szenvedett, feudális nyomorúságba görnyedt ázsiai népet, aki évszázadok nemzeti hagyományaiból modern, egyetemes értékű költészetet alkotott, aki a sivár anatóliai sikságról Majakovszkij, József Attila és Aragon csúcsai közelébe verekedte magát, aki maga volt a szelíd békevágy és harcos internacionalizmus legendája.

Meghalt egy nagy költő, akit valami küldetésszerű, ősi békétlenséget feloldó őszinte szeretet fűzött a magyar földhöz és magyar néphez, akinek versében »A harcot, melyet őseink vívtak, békévé oldja az emlékezés«, akinek dalaiban megbékéltek végre Szulejmán vad ozmánjai és Zrínyi marcona legényei, aki még halála évében sem feledte el e küldetést.

Meghalt egy nagy költő, akinek lezárt életműve immár véglegesen az irodalomtörténeté, s akinek műve mégis élőn terebélyesedik tovább, mint az anatóliai falusi temetők pompázó keleti virágai.

(k.)